

KARAR ALMA MEKANİZMALARI AÇISINDAN

RUS DIŞ POLİTİKASI: 1989-2009

(Yüksek Lisans Tezi)

Niyazi İPEK

ÇOMÜ-BAP Proje No: 135/2009

2011

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KARAR ALMA MEKANİZMALARİ AÇISINDAN RUS DIŞ POLİTİKASI: 1989-2009

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Niyazi İPEK

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bülent Uludağ

Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir.

Proje No: 135/2009

Çanakkale – 2011

TAAHHÜTNAME

BAP Projesi olarak sunduğum “Karar Alma Mekanizmaları Açısından Rus Dış Politikası: 1989-2009” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/ 01 /2011

Niyazi İpek

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Niyazi İpek'e ait Karar Alma Mekanizmaları Açısından Rus Dış Politikası: 1989-2009
adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS**
TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Yücel ACER

Üye Yrd. Doç. Dr. M. Bülent ULUDAĞ

(Danışman)

Üye Doç. Dr. İbrahim Kaya

Tez No : 334579

Tez Savunma Tarihi : 20.01.2011

ONAY

Prof. Dr. Yücel ACER

Enstitü Müdürü

10/02/2011

Karar Alma Mekanizmaları Açısından Rus Dış Politikası: 1989-2009

ÖZET

Sovyetler Birliğinin tarih sahnesinden çekilmesiyle yerine kurulan Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş sonrası oluşmaya başlayan yeni dünya düzeninin önemli bir oyuncusudur. Yeni Rus devletinin, yeni dış politika eğilimi ile yeni dünya düzeninde nasıl hareket edeceği sorusu, uluslararası ilişkiler uzmanlarının cevabını aradığı önemli bir soru haline gelmiştir. Bu soruya cevap verebilmekse, Rus dış politikasının nasıl oluştuğunu bilmeyi gerektirmektedir.

Rus dış politikasının nasıl şekillendiğini anlamak için Rus düşünce sistemini bilmek gerekmektedir. Günümüz Rus devletini anlamak için devamlılık gereği, hem Çarlık Rusyası'nın hem de Sovyet Rusyası'nın bilinmesi zorunludur. Zira modern Rus dış politikasında karar alma mekanizması, tarihsel süreç içinde evrilerek mevcut yapısına ulaşmıştır.

Rusya Doğulu tarzda düşünür ve bu, devlet yönetim sistemine yansır. Devlet yönetimi, karar alma mekanizmasının işleyişini belirler. Ancak sadece buna bakarak Rus dış politikasındaki karar alma mekanizmasının işleyişini anlamak olanaklı değildir. Bunun için karar alma mekanizmasının işleyişine dahil olan ve onun işleyişine çeşitli derecelerde etkileri olan resmi ve gayri resmi unsurları bilmek gerekmektedir. Rus dış politikasındaki karar alma mekanizması için bu unsurlar genel hatları ile siyasi düşünce akımları ve bu düşüncelere sahip politikacılar, reform döneminde yaşanan özelleştirmeler ile doğan ve Rusya'ya has anlamı olan oligark sınıfı, devletleştirme ile ortaya çıkan güç yapılarının liderleri ve en önemlisi liderlik faktörüdür.

Açıklanan karar alma mekanizmasının nasıl işlediğini ortaya koymak içinse örnek olarak 1996 Kosova Krizi, 2008 Rusya-Gürcistan çatışması ve “yakın çevre” politikası ele alınmıştır. Böylece modern Rus devletinin uluslararası ortamdaki faaliyetlerinin hangi koşullara bağlı olduğu ve ne yönde geliştiği bir ölçüde anlaşılabilir.

The Russian Foreign Policy from the Point of Decision Making Process: 1989–2009

ABSTRACT

The Russian Federation that was established after the collapse of the Soviet Union is an important actor of the New World Order which was began to shape after the Cold War. The question of how the modern Russian state will act according to it's new foreign policy aptitude in the periphery New World Order has become an important query for the international relations specialists.

It is necessary to learn the Russian consideration system to understand how the Russian foreign policy has been shaped. As a necessity of the continuity, it is an obligation to analyze both of Tsarist Russia and Soviet Russia for to understand the contemporary Russian state. This is because, the decision making mechanism in the modern Russian foreign policy has been reached its existing structure by the effect of an evaluation process in a historical time period.

Russian nation is an Eastern-style thinker society and the reflection of this fact is can be observed in it's state administration system. But it is not possible to understand the functioning of the decision making mechanism in the Russian foreign policy only by assessing this fact. For this, it is necessary to know the formal and informal elements that involve in and effect the functioning of the decision making mechanism. In general lines, these elements for the Russian foreign policy decision-making mechanism are political currents and politicians that share these thoughts, the oligarch class who was born by privatization experienced during the reform period, the leaders of emerging power structures, and the most important, the leadership factor.

In this context, the Kosovo Crisis in 1996, the Russia-Georgia Conflict in 2008 and the "near-abroad" policy were discussed to determine how the decision making mechanism functions. In this way, it could be introduced that what kind of circumstances that the modern Russian state's actions has been depend on and in which direction it has been developed in this time period.

ÖNSÖZ

Çalışmamın tamamlanmasında gösterdiği emek ve sağladığı katkılardan dolayı Danışman Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. M. Bülent Uludağ'a, tezimin nihai şeklini almasında gösterdikleri titiz incelemelerle katkı sağlayan Sayın Prof. Dr. Yücel ACER'e ve Doç. Dr. İbrahim Kaya'ya teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, Rus dış politikasına ve dahası Rus dünyasına içeriden bakma olanağı sağlayan Moskova Beşeri Bilimler Üniversitesinden Felsefe Profesörü Dr. Voskaboynikov Anatoliy Emmanuelloviç'e, Siyaset Bilimi Profesörü Dr. Burenko Vladimir İvanoviç'e, Moskova Beşeri Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Medvedeva Nataliya Yurevna'ya; Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Uluslararası İlişkiler Enstitüsünden Vadalazov Grigorieviç Grigoriy'e; Nijni Novgorod Üniversitesinden Prof. Dr. Veharev Adrian'a; Mari Devlet Teknik Üniversitesi Felsefe Profesörü Shalaev Vladimir Pavloviç'e; Rus Bilimler Akademisi Ekonomi Enstitüsü Profesörü Vardomski Leonid Borisoviç'e ve Pyatigorsk Yabancıdiller Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Okulu Dekanı Siyaset Bilimi Profesörü Panin Viktor Nikolaeviç'e şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Gerek maddi gerekse de manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen çok kıymetli aileme de özel teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR CETVELİ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RUS DÜNYA ALGILAMASININ TEMELLERİ

1. Rusya ve Hristiyanlık.....	5
2. Rusya'nın Doğulu Özelliği ve Marks'ın Rusya'ya Bakışı.....	8
3. Büyük Petro ve Rusya'nın Batılılaşması.....	11
4. II. Katerina ve Rusya'nın Aydınlanması	13
5. Nikolay Danilevski ve Rusya'nın Avrupa'dan Farklılıkları	15
6. Nikolay Berdiyaev'e göre Doğu-Batı Kültürleri İlişkisi İçinde Rusya.....	17
7. XIX. Yüzyılda Rusya ve Pan-Slavizm.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB'NİN ÇÖKÜŞÜ VE RUSYA FEDERASYONU'NUN OLUŞUMU

1. SSCB'nin Çözölme Süreci	21
1.1 İç nedenler	21
1.2 Dış nedenler	30
2. Rusya Federasyonu'nun İdari ve Siyasi Oluşumu	32
3. 1993 Anayasası'nın Öngördüğü Devlet Düzeni	37
3.1 Devlet Başkanı	37

3.2 Rusya Federasyonu Hükümeti	39
3.3 Yasama.....	42
3.4 Yargı.....	44
3.5 İstihbarat ve Polis Teşkilatları.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA MEKANİZMASI

1. Günümüzde Rusya Federasyonu Dış Politikasından Sorumlu Kurumlar.....	50
1.1 Devlet Başkanlığı	50
1.2 Başbakanlık	52
1.3 Dışişleri Bakanlığı.....	52
1.3.1 Dışişleri Bakanlığının Görevleri	52
1.3.2 Dışişleri Bakanlığının Yapısı	54
1.3.3 Dışişleri Bakanlığının İşleyişi	55
1.4. Rusya Federasyonu Parlamentosu.....	56
2. Karar Almayı Etkileyen Unsurlar	58
2.1 Siyasi Akımlar	58
2.2 Liderlik Faktörü.....	61
2.2.1 Boris Yeltsin ve Oligarşi	62
2.2.2 Vladimir Putin ve Politik Reformlar	66
2.3 İdari Yapı ve Anayasal Düzen	68
2.4 Ulusal Güç Unsurları	69
2.4.1 Askeri Kapasite.....	69
2.4.2 Ekonomik Kapasite.....	70
2.4.3 Jeopolitik Unsur	72
2.4.4 Demografik Yapı	73
2.4.5 Moral Unsuru.....	74
2.5 Uluslararası Konjonktür.....	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**ÖRNEK OLAYLARLA RUS DIŞ POLİTİKASINDAKARAR ALMA
MEKANİZMASI**

1. Kosova Krizi ve Rusya Federasyonu’nun Politikası	78
1.1.1 Kosova Krizi’nin Rusya Federasyonu Açısından İfade Ettikleri	81
1.1.2 Kriz ve Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi	84
2. Gürcistan’ın Güney Osetya Operasyonu ve Rusya Federasyonu’nun Tutumu ...	90
3.2.1 Gürcistan’ın Güney Osetya Operasyonu ve Gelişmeler	92
3.2.2 Uluslararası Tepkiler	93
3.2.3 Rusya Federasyonu’nun Tezleri	95
3.2.4 Rusya’nın Politikasını Etkileyen Unsurlar	96
3. Yakın Çevre Politikası ve Rus Dış Politikasında Karar Alma Mekanizması	98
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	115

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
Böl.	: Bölüm
ÇEKA	: Chrezvychaynaya Komissiya, (Olağanüstü Hal Komitesi)
çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
der.	: Derleyen
ed.	: Editör
FSB	: Federalnaya Slojba Bezopasnosti (Federal Güvenlik Servisi)
GRU	: Glavnoe Razvedivatelnoe Upravleniye (Ana İstihbarat Müdürlüğü, Askeri nitelikte)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova
GUGB	: Glavnoe Upravlenie Gosudarstvennoi Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Genel Müdürlüğü)
GUUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KGB	: Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Komitesi)

KP	: Komünist Parti
MGB	: Ministerstvo Gosudarstvennoi Bezopasnosti (Devlet Güvenlik Bakanlığı)
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NKGB	: Narodnyy Komisariat Gosudarstvennih Del (Devlet Güvenliği Halk Komiserliği)
NKVD	: Narodnyy Komisariat Vnutrennih Del (İçişleri Halk Komiserliği)
No.	: Numero/Numara
Nu.	: Number
OGPU	: Obyedinonnoe Gosudarstvennoye Politicheskoye Upravlenie (Devlet Birleşik Politik Yönetimi)
RF	: Rusya Federasyonu
RFKP	: Rusya Federasyonu Komünist Partisi
RSFSR	: Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti
s.	: sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSCB KP	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Partisi
START	: Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
VÇK	: Vserossiyskaya Çrezvıçaynaya Komissiya, (Tüm Rusya Olağanüstü Hal Komitesi)

GİRİŞ

Napolyon Bonapart, Avrupa düzenini alt üst ettikten sonra, nihayetinde ona galip gelen devletler, 1815'te Viyana'da, sistemi yeni dengeler üzerine oturtular. Hiç kuşku yok ki Napolyon'un mağlup edilmesi, Çarlık Rusyası sayesinde olmuştu. Napolyon'un kıta imparatorluğunun İngiltere'nin deniz gücü ile çökertilmesi olası değildi. Napolyon, Rusya hariç Avrupa'nın karasal güçlerine zaten boyun eğdirmişti. Rusya seferindeki strateji hataları ve Rus "ulusal direnişi" bu savaşın sonucunu belirledi ve yeni kurulan Fransız hegemonyası kısa sürede, bu büyük yenilgi sayesinde çözüldü. 1815 Viyana düzeninin oluşması Rusya sayesinde oldu. Oluşturulan bu düzeni yıkmak, korumaktan daha büyük bir gücü gerektiriyordu.¹ Bu düzen, Avrupa'da kırk yıllık bir barış dönemi yaşattıktan sonra 1854'te Kırım Savaşı ile kesintiye uğradı. Bu savaş Osmanlı'yı, Balkanları ve İstanbul'u tek taraflı olarak egemenliğine almak isteyen Rus gücüne karşı liberal Avrupa'nın bir direnişi idi. Rusya'nın Avrupa ve çevresi üzerinde 1812'den itibaren oluşturmaya çalıştığı hegemonyanın da sonu anlamına geliyordu. Rusya bu andan sonra zayıfladı, Orta Asya, Türkistan kazanımları ve Osmanlı'ya karşı 1877-78 başarısı bile bu gidişi tersine çeviremedi. 1904-1905 Rus-Japon savaşında tarihindeki en ağır yenilgilerden birini alan Çarlık rejimi, içerden o kadar sarsıldı ki Çar II. Nikolay bir anayasa ile Duma'yı toplamak ve meşruti idareyi ilan etmek zorunda kaldı. Rusya'nın sindirilmesi ve zayıflaması 1914'e kadar büyük bir savaşı önleyerek dünya barışının sürmesini sağlayan önemli bir faktör oldu. Gerçekten de 1914 çatışması, Almanya'nın Avrupa hegemonyası tutkularıyla temellenmişti.

1914'de başlayan çatışmanın bir düzeni yıkabilecek kadar geniş boyutlara tırmanacağına ihtimal verenlerin sayısı fazla değildi. Buna rağmen o zamana kadar tarihin gördüğü bu en büyük çatışma, Avrupa'nın dört köklü imparatorluğunu yıktı. Artık yepyeni dengeler ve siyasal değerler söz konusuydu. Rusya, bu büyük savaşı bir devrimle birlikte yaşadı. Bu devrim, çok büyük acılar pahasına Rusya'yı küresel bir süper güç noktasında da taşıyacaktı. Birinci Dünya Savaşı'nın eskisini yıktığı, İkinci Dünya Savaşı'nın yenisini kurduğu dünya sistemi, Viyana Kongresi sonrasında olduğu gibi beş devlet ile değil, iki büyük güç ve siyasal kutup ile şekillenmişti. Soğuk Savaş olarak da adlandırılan bu iki

¹ Henry Kissinger, *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt) 5. Basım, İstanbul, 2006, s.71.

kutuplu sistem de 1991’de SSCB’nin dağılmasıyla tarihe karışmıştır. İki kutuplu sistemin yıkılmasının ardından geçen yirmi yıla yakın sürede yeni bir düzenin şekillenmekte olduğu gözlemlenmektedir.

Pek çok bilinmeyenin olduğu bu yeni dönemin denkleminde şu bilinmektedir ki, Sovyetlerin en büyük mirasçısı ve devamı olan Rusya Federasyonu, kurulmakta olan bu yeni dengelerin önemli bir aktörü olacaktır. Rusya Federasyonu’nun oluşan sistemdeki yeri ise henüz netleşmemiştir. Sistemin çevresinde mi, yoksa merkezinde mi olacağına dair sadece, uluslararası ilişkiler disiplini kuralları çerçevesinde bazı öngörü ve kestirmelerde bulunulabilir. Rusya’nın bu yeni dünya düzenini etkileme ve değiştirme gücünün miktarının, SSCB dönemine kıyasla ne durumda olabileceği hususu da bu tahminlerde yer alacaktır. Rusya kaybettiği etki alanına yeniden kavuşabilecek mi? Yönünü Avrupa’ya mı çevirecek Asya’ya mı? Çevresinde yaşanan güç mücadelesine ne şekilde katılacak? Oluşmakta olan yeni düzenin koruyucularından biri mi olacak yoksa düzeni tehdit eden güçlerden biri mi? Bu ve benzeri soruların yanıtları da yine tahmin ve kestirmelerden öteye geçemez. Uluslararası ilişkilerin kendi doğası da bu tip kehanetler içeren hükümlerin ortaya konmasını gerektirmektedir.

Bu gibi belirsizliklerin getirdiği sorular Türkiye’yi Rusya ile alakadar pek çok devletten fazla ilgilendirmektedir. Komşu bu iki devlet, geniş boyutlu bir ekonomik ortaklığa sahiptir. Bu iki devletin ilişkisinin, salt kendi bölgelerinde değil, dünya sisteminde de önemli etkileri olduğu görülmektedir. Asya-Pasifik’teki güç mücadelesi olsun, Ortadoğu ve Avrasya bölgesindeki güç mücadelesinde olsun, bu iki devletin çatışma ve işbirliği potansiyelini bir arada taşıdıkları söylenebilir.

Rusya, çok yönlü etkileri olan dış politikası ile uluslararası sistemi doğrudan etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Rusya’nın dış politikasını anlayabilmek ve doğru analiz edebilmek için bu devletin karar alma sürecinin nasıl oluştuğunu ve bu süreci hangi faktörlerin etkilediğini bilmek gerekir.

Tümevarım yöntemi kullanılarak yeni dönem Rus dış politikasının daha kolay tanımlanabileceği düşünülmüştür. Bütüne ulaşmak için daha küçük parçalar kullanılarak resmin tamamı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yaşanan örnek olaylardan hareketle, gösterilen reaksiyonlar ve uygulanan politikaların oluşumu üzerinde durulmuştur. Zaman zaman Rusya Federasyonu dış politikasına ilişkin bazı analiz denemeleri yapılacaksa da bu çalışmanın esas konusu Rus Dış politikasında karar alma mekanizmasını ve işleyişini

ortaya koymaktır. Bu yapılırken Rusya Federasyonu anayasası incelenmiş, idari yapı açıklanmış, dış politika ile ilgili ve dış politikanın oluşturulmasında etkileri olan kurumlar ve kuruluşlar incelenmiş, toplumsal yapı ve ulusal güç unsurları, dış politika kararlarına etkileri açısından ortaya konulmuş ve bu parçalardan yola çıkılarak dış politikanın oluşum sürecinin hangi unsurlardan ne derece etkilendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada Türk ve Batılı bilim adamlarının eserlerinden yararlanılmakla birlikte, esas olarak Rus bilim adamlarınca ortaya konan çalışmalar kullanılmıştır. Bir başka deyişle Rusya ve Rus devleti içinden dış politika sürecinin oluşumuna bakılmıştır.

Uluslararası politika denilince bundan devletlerin resmi kanallarla yürüttükleri karşılıklı bürokratik ilişkiler kastedilse de bir devletin uluslararası sistemdeki hareketleri incelenirken siyasal bakımdan örgütleniş biçimini, karar alma süreçleri, bu süreçleri etkileyen bireyler ve onların siyasal tutum ve davranışları da dikkate alınmaktadır.² Dolayısıyla kamuoyu, baskı grupları, ideolojik tercihler, siyasal kültür ve bürokratik süreçler de dikkate alınması gereken öğelerdir. Bu analizi uluslararası politika düzeyinde yapan Karar Verme Teorileri, bu tezin yazımı esnasında temel kabul edilecektir.

Çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde Rus karar alıcıların dünyaya nasıl baktıkları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. İkinci Bölümde, Sovyetlerde uygulanan komünizmi ve bu rejimi yıkılmaya götüren zafiyetler ortaya konmuştur. Ayrıca bu bölümde, Sovyetlerin ardından kurulan Rusya Federasyonu anayasasının öngördüğü siyasi ve idari yapısı ele alınarak, Sovyetlerden kalan yönetim anlayışının Rusya’da ne kadar hâkim olduğu irdelenmiştir.

Üçüncü Bölümde, Rus dış politikasında karar alma mekanizmasının ne şekilde oluştuğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölümde Rus dış politikasının oluşum sürecinin hangi aşamalardan geçtikten sonra ne şekilde hayat bulduğu incelenmiş ve hangi etmenlerden ne derece etkilendiği gösterilmiştir. Çalışmanın Dördüncü Bölümü, oraya kadar anlatılanların somut örnekler üzerinde gösterildiği bölüm olarak tasarlanmıştır. Bunun için 1991-2000 döneminden, 2000-2009 döneminden ve her iki dönemi de kapsayacak şekilde birer örneklerle tez boyu anlatılanlar somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Nihai olarak sonu kısmında ise çalışmada işlenen ana fikirlerin testi yapılmış ve ortaya konan tezlerin geçerlilik dereceleri sınanarak çeşitli analiz ve öngörülerde bulunulmuştur.

² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, 4. Basım, 2006, s. 534.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUS DÜNYA ALGILAMASININ TEMELLERİ

Dış politikaların oluşumunda algı, kararların oluştukları siyasi kültür ortamını, karar alıcıların dış dünyaya bakış açılarını ve düşünsel çıkış noktalarını anlamamıza yardımcı olan değişkenlerin bileşimidir.¹ Devletlerin yönetim şekillerine bağlı olmak üzere toplumların da algısı, dış politika yapımında oldukça belirleyicidir. Bir ulusun kendisini ait hissettiği uygarlık alanı ve sahip olduğu kültür seviyesi, ulusun, kendisini dünya sahnesinde konumlandırmasında etkilidir ve bu konumlandırma dış politikayı şekillendiren önemli bir unsurdur. Rus düşünce sisteminin yapı taşları bu kültür ve uygarlık altyapısı üzerinde şekillenmektedir. Bununla birlikte Rusya'nın dış dünyayı algılaması hakkında fikir yürütmede ciddi güçlüklerle karşılaşılır. Rus düşünürlerin kendi aralarında bile, "Rusya" olgusunun tanımı konusunda farklılıklar vardır. Bu durumda belirsiz bir kavram ve aktörün dünyadaki yeri ve rolü de belirsizleşmektedir. Rusya Doğu mudur, Batı mıdır? Hristiyan mıdır, Müslüman mıdır, Yahudi midir? Yoksa bunların hepsi midir? Mesela Türkiye ya da Çin'in konumlarında böylesi belirsizlikler yoktur.

Rusya Federasyonu'nun devlet tarihi yoktur, sınırları tesadüfî, kültürel eğilim noktaları bulanık, siyasi sistemi sallantılı ve müphem, etnik haritası çeşitli, ekonomik yapısı bölük pörçük ve kısmen çürümüştür.² Siyasi yapılanmasını tamamlayan ve bağımsız bir uluslararası aktör olan Rusya Federasyonu, taşıdığı miras ve yüklendiği küresel rol gereği varlığını sorgulamaya ve misyonunu tanımlamaya devam ediyor. Hukuksal bir gerçeklik olarak Rusya Federasyonu, 1991 itibarıyla dağılan bir başka federatif yapı olan SSCB'den arta kalan tek parçadır. Bu devlet, bağımsızlık ilan etmeyen tek Sovyet Birlik (Soyuz) Cumhuriyetiydi. Bu yolla da BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto

¹ Faruk Sönmezoglu (Der), *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Basım, İstanbul, 2004, s. 831.

² Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, (çev. Vügar İmanov), Küre Yayınları, 2003, s. 22.

yetkisini, fazla tartışmaya gerek kalmaksızın ele geçirmiştir. Konu ile ilgilenen Rus ve dünya siyaset bilimcilerinin Rusya Federasyonu'nun varoluşu hakkındaki yaklaşımları çeşitlilik arz etmektedir. Rusya'yı biçimlendiren tarihsel öğelere bakıldığında öncelikle Ortodoks Hristiyanlık, Asyalılık ve Despotizm ile karşılaşmaktadır. Özellikle I. Petro sonrası dönemde Avrupa devlet ve medeniyet sistemine giriş ve II. Katerina'nın dönemindeki "aydın despotizmi" Rusya'yı Batılılaştırmıştır. Çarlık rejimini yıkan devrimin ideolojisi olan Rus sosyalizminin, Batılı fikirlerin ürünü olmakla birlikte, kısa sürede Batıya meydan okuyan bir hususiyet kazandığı da görülmektedir. Neticede sosyalizm de Rusya'yı biçimlendiren öğelerden birisi olmuştur.

1. Rusya ve Hristiyanlık

Rusların devletleşmesinde, kültürlerinin oluşumlarında ve düşünce sistemlerinin gelişiminde belirleyici etkenlerden biri, Bizans kanalıyla Ortodoks Hristiyanlığı kabul etmeleridir.³ IX. ve X. Yüzyılda gerçekleşen bu büyük hadise bugünkü Ukrayna'daki Kiev Rusyası'nda gerçekleşmiş olmakla birlikte, zaman içinde tüm Rus bölgelerini kapsar hale gelmiştir. Döneme bakıldığında Roma merkezli Katoliklik, Hazar Devleti'ndeki Yahudilik ve İdil Bulgarlarındaki Müslümanlık, tüccarlar ve seyyahlar yolu ile Rusları etkiliyordu.⁴ Ancak Ruslar açısından Bizans ile olan ilişkilerin çapı, Ortodoksluk dininin daha da yayılmasına neden oldu. Nitekim Rusların Hristiyanlığı kabul etmeleri de, bir devlet politikası olarak Hristiyanlığı komşuları arasında yaygınlaştırmaya çalışan Bizans İmparatorluğunun etkisi ile gerçekleşmiştir. Savaşlar veya anlaşmalar yoluyla Bizans'ın etkileri ve özel olarak Slavlar arasında misyonerlik faaliyetleri, Rusların bu dini kabul etmelerinde önemli bir etken olarak sayılmalıdır.⁵

Bizanslıların Ortodoks-Hristiyan kültürünün Slavlarca kabul edilmesine yönelik faaliyetleri evvela Balkan Slavları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bulgar devletinin kurucu ve yönetici unsuru olan Bulgar (Oğur) kavmi köken olarak Türklere uzanır. Han Asparukh, Han Tervel dönemlerinde bu krallığın Tuna bölgesindeki egemenliğini Bizans tanımak zorunda kalmış, Han Krum ve Han Omurtag dönemlerinde bu devlet en parlak çapını yaşamış ve adeta Bizans'a "kök söktürmüştür". Bu parlak dönemlerde yönetici sınıfı Türk

³ Evgeni A. Galumov, *Mejdunarodny İmidj Rossi: strategiya formirovaniye*, İzvestiya Yayınları, Moskova, 2003, s. 14.

⁴ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 3. Basım, AKDITYK, 1993, s. 29.

⁵ Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, 1. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 28.

kökenli olan Bulgar Krallığı, özellikle 860'ı izleyen yıllarda Han Boris döneminde başlayan Hristiyanlaşma ile süratle kimliğini yitirmeğe başlamıştır. Hristiyanlaşma aynı zamanda nüfus çoğunluğunu oluşturan Slavlarla kaynaşma ve asimile olma ile atbaşı gitmiştir. Bu durum Moğolların Türkler içinde erimesini anımsatmaktadır. Neticede Slavlaşan, Han unvanını bırakıp Çar unvanı alan Bulgar liderleri kısa sürede Bizans'a olan üstünlüklerini kaybettiler ve onun uydusu durumuna düştüler. Bu Hristiyanlaştırma çabaları çerçevesinde Slav yazısının kurgulanmasını da bu dili iyi bilen Kyril ve Methodius adlı Bizanslı rahipler gerçekleştirdi. Yani Kiril yazısı evvela Rusya ya da Ukrayna'da değil Balkanlarda kullanıldı ve Hristiyanlığın yayılması çabaları çerçevesinde bir asır içinde tüm Doğu Slav bölgelerini de kapsar hale geldi.

Kiev Rusya'sının knezi (prensi) I. Vladimir de Bizans ile olan ilişkilerine özel önem veriyordu. Bizans'ın hem imparatorluk içinde hem de imparatorluk dışında yaşadığı sıkıntılar, Kiev Rusya'sı ile Bizans arasındaki ilişkiler açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturdu.⁶ Dönemin Bizans imparatoru II. Basil, 986-989 yılları arasında Bulgar saldırıları ve Anadolu isyanları karşısında çaresiz kalmıştı ve Kiev knezi I.Vladimir'den yardım istemişti. I. Vladimir, 971 Anlaşması gereği 6000 kişilik bir güçle II. Basil'e yardım etti. Bunun karşılığında ise imparatorun kız kardeşi Anna ile evlenmesi için kendisine verilmesini, bağımsız bir Rus kilisesinin kurulmasını ve 944 anlaşması ile Rusya'ya söz verilip 971 anlaşması ile iptal edilen Kırım Yarımadasındaki yerlerin Rusya'ya iade edilmesini istedi.⁷ İsyanı bastıran II Basil'in sözünde durmaması üzerine Kiev Knezi, Bizans için son derece önemli olan Kırım şehirlerinden birini ele geçirince Anna hemen Kırım'a gönderildi ve I. Vladimir ile evlendi. İstanbul'dan Anna ile birlikte papazlar ve ayin malzemeleri gelmişti.⁸

Bizans imparatorluk ailesinin bir üyesi haline gelen knez I. Vladimir, Ortodoksluğu devletin dini olarak kabul etti. Hristiyanlığa geçmeleri ile birlikte özelde Kiev knezliği ve genelde de Rus halkı için çeşitli alanlarda yenilikler ve gelişmeler yaşanmaya başlandı. Belirtilmesi gerekir ki Ruslar, Hristiyanlığı gönüllü olarak benimsediler ve Bizans aracılığı ile yakın şark, Helenistik ve Hristiyan kültür geleneklerinin birçoğunu hazır aldılar.⁹ Yine de Rus kültürü, kayda değer gelişmeler yaşadı. Zira Bizans medeniyeti durgun ve Çarlık Rusyası'nı tek başına aydınlığa çıkaracak maneviyattan yoksun olsa da,

⁶ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarih...* s. 30.

⁷ Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917...* s. 29.

⁸ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi...* s. 30.

⁹ İbid, s. 31.

dönemin Rus medeniyetinin çok daha üstündeydi¹⁰ ve Rusların gelişimi için önemli alt yapılar sunuyordu. Ortodoksluk, Rusların Bizanslaşmasına yol açmadı çünkü Ruslar, Bizans'tan her şeyi değil, sadece ihtiyaç duyduklarını aldılar.¹¹ Rusların Bizans'tan etkilendikleri yadsınamazdı ancak şunu belirtmeliyiz ki Rus kültürü, kendi benliğini korumuştur. Bizans'tan aldıkları kültürel araçları veya politik kurumları kendi ihtiyaçlarına göre yorumlamışlardır.

Hristiyanlığı kabul etmekle gelişme kaydedilen bir diğer konu, Rusların uluslaşmasıydı. Dağınık halde bulunan Slav kabileleri, ortak bir payda etrafında birleşmiş oluyordu. Diğer taraftan yerli Slav halkla yabancı Vereg-Rus toplumları arasındaki ortak din, her iki toplumun kaynaşmasını kolaylaştırıyordu.¹² Nihayetinde şunu söyleyebiliriz ki Kiev Rusya'sının Hristiyanlığı kabul etmeleri, ileriki dönemlerde Rus milletinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Hristiyanlığı kabul etmekle birlikte yaşanan diğer bir önemli gelişme de, hukuk sisteminde yaşandı. Rus kilisesinde Bizans kanunları esas alınmıştı ve din adamları, İstanbul'da olduğu gibi Kiev Rusya'sında da kilise kanunlarına tabiydi. Bu anlamda kilise, Rusya'da kanun nizamı ve kanunların uygulanması işini kolaylaştırdı ve kanun mevhumunun yerleşmesinin zeminini hazırladı.¹³

Knez hâkimiyetinin sağlamlaşması da, Rusların Hristiyanlığı kabul etmelerinin önemli sonuçlarından biri olmuştur. Çünkü Ortodoksluk, imparatorların hakimiyetini kuvvetlendiren esasları kabul etmiştir.¹⁴ Unutulmamalı ki Bizans'tan alınan değerler yeniden uyarlanmış olduklarından, Rusya'ya yeni yeni biçimlerde giriyordu. Dolayısı ile knezin otoritesi artmış olsa da Bizans'taki gibi bir monarşi meydana gelmemiştir.

I.Vladimir'in Hristiyanlığı kabul etmesinden 120 yıl önce Bizans tarafından Balkan Slavları için Selanikli rahipler Konstantin Kyril ve Methodius'a hazırlatılan alfabe sayesinde Ruslar, bir alfabeye ve yazı diline de sahip oldular. Bu, Rus kültür alanında meydana gelen ciddi bir gelişmeydi. Bu tarihten sonra Ruslar, yazılı edebiyat geliştirmeye başladılar. Yunan alfabesi esas alınarak hazırlanan bu alfabe, Avrupa'da kullanılan Latin alfabesinden farklıydı ve bu, Rusları yazı boyutu ile de Avrupalı kavimlerden ayırmış oldu.

¹⁰ Bachinin V. A. *Natsionalnaya İdea Dlya Rossii: Vıbor mejduvizantizmom, evangelizmom i sekulyarizmom*, Aleteyya, 2005, s. 347.

¹¹ Viktor A. Berdinskiy, *Krestyanskaya Tsivilizatsiya v Rossii*, Agraf, 2001, s. 142-143.

¹² Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi...* s. 31.

¹³ Viktor A. Berdinskiy, *Krestyanskaya Tsivilizatsiya...* s. 177.

¹⁴ İbid, s. 165.

Hristiyanlığı kabul etmeleri Rusları Doğu'dan ayırmış olsa da tam olarak Avrupalı da yapmamıştı. Rusya, bu dini kabul etmekle durgun Bizans medeniyeti çevresine girmiş ve bununla Roma-Katolik sahasına katılmış olan Batı Avrupa kavimlerinden farklı bir gelişim çizgisi izlemiştir.¹⁵ Bir gerçek var ki Rusya'nın Hristiyanlığı kabulü, onu Asya'dan hem moral değerler açısından hem de kültürel açıdan ayırmıştır. Bir yarıları ile Hristiyan uygarlığı savundukları için Avrupalı olmuşlardı bir yarıları ile de Ortodoksluk mezhebini seçtikleri ve Bizans etkisi ile medeniyet inşa etmeye giriştikleri için de Avrupa'nın dışında kalmışlardı. Batıdan gelen Katolik Töton-Alman, İsveç, Polonya etkileri ile mücadele, Rus tarihini biçimlendiren en önemli öğelerinden birisi olmuştur. Bu mücadele o denli eskidir ki, daha 1240'lı yıllarda, ülke Moğol boyunduruğunun arifesindeyken bile, Aleksandr Nevsky'nin kişiliğinde somutlaşmıştır. Ancak sonuç itibarı ile Rusya'yı incelerken Doğuya değil Batıya bakmamız gerekir.¹⁶

2. Rusya'nın Doğulu Özelliği ve Marks'ın Rusya'ya Bakışı

Çarlık devleti, iç etkenlerden ziyade dış etkenlere bağlı olarak gelişmiş ve bunda Asya fetihleri ile Avrupa ticareti, önemli etkenler olarak öne çıkmıştır. Asya fetihleri, devletin şekillenmesinde öncelikli rolü oynarken Avrupa ile olan ticaretin devlet üzerindeki etkisi nispeten sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Marks'a göre İskandinav kökenli Rurikler Rusya'yı Avrupalılaştırırken, iki yüzyıl süren Moğol hâkimiyeti Tatarlaştırmıştır.¹⁷ Feodal parçalanmanın Normanları zayıflatması sonucu Moğolların istilasına uğrayan Rus kabileleri, iki asır kadar egemenlikleri altında kaldıkları Moğollar tarafından Norman geleneklerinden uzaklaştırılmıştı. Marks, bundan Moğol köleliği olarak söz eder ve bu istilanın Rusları çok derinden etkilediğini ileri sürer.

Marks'a göre Rusya Doğuludur ve yarı-Asyatiktir. Çarlık halkı tek uyrukluymuş ve devlet, ekonomik ve siyasal sistemin tek hâkimiydi. Böylece asalaklaşan, merkezileşmiş ve bürokratik bir devlet doğmuştu. Marks'a göre bu, Rusya'ya özgü değildi, Asya mirası idi. Öte yandan Moskova, Moğolların politik mirasını devralmış ve hâkimiyetini bu temel üzerine kurmuştur. Yarı-Asyatik kökleri de buraya dayanıyor. Moğolların, istila ettikleri Rus toprakları yönetebilmek adına Rus Knezleri'ne verdiği prenslik unvanını, diğerleri ile acımasızca savaşarak da olsa kazanan Moskova Knezi I. İvan, Rus topraklarının Büyük

¹⁵ İbid, s. 207.

¹⁶ Kezban Acar, *Başlangıçtan 1917...* s. 33.

¹⁷ Karl Marks, *18. Yüzyılda Gizli Diplomasi Rus Despotluğunun Asyatik Kökeni*, (çev. Işık Soner), Kaynak Yayınları, 1992, s. 11.

Prensi unvanını aldı ve Moğolların Rusya üzerindeki hâkimiyetinin uygulayıcısı oldu. Böylece Moskova, Moğol köleliğinin gaddar ve zalim okulunda gelişti ve büyüdü.¹⁸ Rus knezleri ve çarları, Moğollardan devraldıkları baskıcı ve otoriter yönetim tarzını, halkına karşı da kullanmaktan geri durmamışlardı. Bu yönetim tarzı, Rus düşünce yapısında, otorite algısını da şekillendirmiş ve otoriteye itaat etmeyi, devletin bekası konusuna dönüştürmüştür.

Moğol istilasının, Rus tarihinde ve Rus toplumunda derin ve olumsuz izler bıraktığını düşünen Marks, Moğol istilasından kurtulma biçiminin de Rus toplumunun onurunu kırdığını yazar. III. İvan, Rusya'yı Tatar boyunduruğundan kurtardı ancak bunu kahramanca çarpışarak değil, sinsi plan ve uygulamaları ile Tatarların zayıflayıp kendiliğinden geri çekilmesini bekleyerek yaptı.¹⁹ Dimitri Donskoy'un 1378'de Kulikovo'da Tatarlara karşı zaferi, 1223 Kalka Savaşından yaklaşık 175 yıl sonra Rusların kazandığı ilk askeri başarı oluş ve Tatarların yenilebileceğini onlara göstermişti. Bu ve benzeri başarılarla başlayan Rus özgüvenine koşut olarak Altınordu bünyesindeki Tatar boylarının feodal bir parçalanmaya uğraması, Ruslar yerine birbirleriyle uğraşmayı seçmeleri ve en önemlisi Timur'un Toktamış üzerine 1391 ve 1395'de yaptığı iki cezalandırma seferinin yıkıcı etkileri Rusların işini kolaylaştıran öteki unsurlar olmuştur. Bu avantajlara rağmen bağımsızlığın bu şekilde ciddi zaferler olmaksızın ve düşmanın zor durumu ve zaafiyetinden yararlanılarak kazanılması, Rus halkının onurunu ve ruhunu zedelemiştir, der Marks. Moğollar gidince de Rusya, Moskova Prensiği liderliğinde bağımsızlığını kazanmış oldu. III. İvan, Rusya'yı Moğol boyunduruğundan kurtardı ama Rusya'ya özgürlük vermek yerine onu iyice sindirdi.²⁰ Halkların karakterleri, bağımsızlık mücadeleleri ile gelişir oysa Moskova'nın karakteri III. İvan ile daha da zayıfladı. Rusya'nın bağımsızlığının ardından ikinci iş, öteki Rus Knezliklerini egemenlik altına almaktı. Rus Çar'ı, Moğol yöntemlerini öğrenmişti ve bunu diğer Knezliklere uygulamaktan da çekinmeyerek Moğolların Moskova'ya vurduğu zincirleri, diğer Rus Knezlerine vurdu.²¹

Çarlık Rusya'sında devletin kutsallığı ve birey karşısında mutlak üstünlüğü vardı. Toplumsal yapılanma, devletin etkisine açık bir toplum meydana getiriyordu. Ekonomik

¹⁸ Karl August Wittfogel, *Oriental Despotism: a comparative study of total power*, Vintage Books, 1981, s. 298.

¹⁹ Karl Marks, *18. Yüzyılda...* s. 109.

²⁰ Karl August Wittfogel, *Oriental Despotism...* s. 219.

²¹ Karl Marks, *18. Yüzyılda...* s. 113.

yapı devlet tarafından belirleniyordu ve siyaset devletin, yani Çar'ın tekelindeydi. Coğrafya büyüktü ve devlet gücü olamadan yaşam oldukça zordu. Marks'a göre bu devlet, toplumu da devletleştirerek toplumsal bağları imal etti. Yani topluma, alması gereken şekli dikte etti. Burjuva tarihçileri ve kamu hukukçuları, ardından da liberal ve devrimci siyasetçiler, Rus toplumunun varlığını devlete borçlu olduğunu savunur.²² Batı Avrupa'da ekonomik ilerleme devletin değişimlerini belirledi, oysa Rusya'da ekonomik gelişmeyi devlet yönlendirmiştir. Rus liberallerinin lideri Mulyakov da 1898'de şöyle der: "Batıda toplum devleti, Rusya da devlet toplumu şekillendirdi". Bu konuda Rusya tek örnek değildir. Almanya'nın kurucu ögesi olan Prusya için de çoğu kez benzer yakıştırmalar yapılır: "Prusya, ordusu olan bir devlet değil, devleti olan bir ordudur". Rus modernleşmesinde, Fransız liberalizminin olduğu kadar Alman gelenekçiliğinin de etkisi vardır.

Tatar hâkimiyeti son bulunca Çarlık yönetimi onun yerine yeni bir şey geçirmedik çünkü despotizm, Moskova'nın öteki knezlikler karşısındaki üstünlüğünü güvenceye alıyordu. Lenin toprağın ulusallaştırılmasını savunurken, Asyatik köklere yaklaşıyor diye eleştirilmişti. Çünkü Batıda feodalizm ve kapitalizm, ilkel konumu parçalanmıştı; Asya'da ise kamu mülkiyeti, toplumun Asyatik despotluk tarafından devletleştirilmesi için temel oluşturdu.²³ Troçki de Asyatik mirasa vurgu yapıyordu ve Rus despotluğunun Asya mirasından kaynaklı olduğunu düşünüyordu. Lenin ise Rusya'yı, Batının genel gelişim çizgisine dâhil ediyordu. Toprağın ulusallaştırılması, feodal kalıntıları yıkacaktır, diyordu Lenin. Oysa karşıtları, bunun, Asya mirasını canlandıracağını savunuyorlardı. 1930'larda partili tarihçiler, "Rusya'nın, Asya'nın Batı kenarındaki bölgesi" görüşlerine karşıydı. Resmi görüş, Rus devletinin, bölgesinde ve kendi tarihinde oynadığı ileri role vurgu yapıyordu. Rus tarihinin Asyalı yorumuna Stalin de karşı çıktı ve devleti, Rus tarihinin yaratıcısı olarak gören ve Çarlıkla Asya despotizmini eşit tutan görüşlerin merkezi Batıya kaydını.²⁴

Böylece Moğolların Asyatik özelliğini miras olarak alan Çarlık ve bunun despotik karakterini Sovyet yönetim biçimi haline getiren Sovyet Sosyalistleri, despotizmi yönetim biçimi olarak benimsemiş oysa devletlerinin Asyatik özelliklerini inkâr ederek Batılı niteliklerini öne çıkarmaya gayret etmişlerdir.

²² İbid, s. 12-13.

²³ İbid, s. 14-15.

²⁴ İbid, s. 18.

3. Büyük Petro ve Rusya'nın Batılılaşması

Rus toplumsal gelişiminde önemli bir yeri olan ve 1682-1725 yılları arasında hükümdarlık yapan I. Petro, Rusya'nın Avrupalılaşma serüveninde önemli bir karakterdir.²⁵ Polonya saldırıları ve iç isyanların sona erdirilmesinden sonra 1613'de toplumsal uzlaşmayla tahta geçirilen Romanov Hanedanı Rusya'yı 1917 İhtilaline kadar yönetmiştir. I. Petro, hiç kuşkusuz bu hanedanın en çarpıcı üyelerinden biridir. Türkler tarafından Deli olarak anılan ancak Rus tarihinde Büyük (velikii) olarak bilinen Çar I. Petro, Rus İmparatorluğunun kurucusu olarak anılır. I. Petro tahta çıktığında önemli bir dünya gücü olmayan Rus Çarlığı, Çar'ın uyguladığı politikalarla sadece komşularını değil, tüm Avrupa'yı korkutan dev bir imparatorluğa dönüşmüştü.²⁶ Artık Batı Avrupa ve Doğu, politika oluştururken Rusya'yı da hesaba katmak zorundaydı.

I. Petro, en başında bir kara devleti olan Rusya Çarlığını deniz gücü yapmıştır, hem de öyle ki dönemin büyük deniz güçleriyle boy ölçüşebilecek kadar.²⁷ Küçük Moskova Knezliğinin büyük Rus İmparatorluğuna dönüşmesinde deniz gücü oluşturmak, önemli bir hamleydi. I. Petro, 1721 Kuzey Savaşında, Baltıklarda egemenliğini yayarak kara devleti olan Rus Çarlığına, denizcilik niteliği kazandırarak devletin de karakterini önemli ölçüde değiştirmişti. Rusya için önemli ve Batı tarzında sosyal ve idari kurumlar getirdi. Rus Çarlığının deniz gücü elde etmesi, Batı ile daha sık bir ticaret ağının gelişmesini ve Batı etkisinin açıkça hissedileceği bir ilişki düzeyine geçişi de ifade ediyordu.²⁸ Liman, Batılı devletlerle ticari-kültürel etkileşim ve büyük güçlerle komşuluk gibi etkiler, Rus Çarlığını Doğu Avrupa'da önemli bir aktör haline getiriyordu.

I. Petro, hâkimiyetini Baltıklara yayınca devletin başkentini de buraya taşımaya karar verip bunun için St. Petersburg şehrini inşa ettirmiştir ki bu da Batılılaşmanın önemli bir simgesiydi; bu şehrin inşasında Batı mimarisi kullanıldı ve klasik Rus ahşap mimarisinin ötesinde, Batı başkentlerinde rastlanan, şaheser niteliğinde binalar inşa ettirildi. Başkent, bir deniz şehri olduğunun bilincindeydi ve Rus kültürüne denizcilik ögesini güçlü şekilde

²⁵ E. V. Pchelov, V. T. Chumakov, *Proviteli Possii: ot Yuriya Dolgorukogo do nashih dney: ejegondiy spravochnik po istorii Possii*, Grant, 1999, s. 66.

²⁶ Ibid, s. 81.

²⁷ Yaşar Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, 1.Basım, İlgi Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 64.

²⁸ Fokkerodt İ. G. *Rossiypri Petre Velikom Neistoviy Reformatör*, (çev. A.N. Shemakina), Fond Sergeya Ubova, 2000, s. 16.

yerleştirmeye başlamıştı.²⁹ Başkent'in bir sahil şehrine taşınması, Rusların kara gücü vurgusuna denizcilik boyutu da ekler. Başkent'in Moskova olması devletin daha çok Aysa mirasını ön plana çıkarırken St. Petersburg'un başkent yapılması, devletin Batılı yönünü ön plana çıkartıyordu. Önemli bir nokta da şehrin adının, kurucusu Petro'dan değil havarilerin başı olan Aziz Peter'den geldiği iddiasıdır. Bu, Hıristiyanlığın Rus tarihindeki izlerini göstermesi bakımından önemli bir noktadır.

Rus Çarlığının dünyanın kaderinde söz sahibi devletlerden biri olması yolunda atılan adımlarda Avrupalı danışman ve ustalardan önemli ölçüde yararlanıldı. Ne var ki, Tatar desteği ile bölgeler fetheden Rus Çarlığı, nasıl Tatarlaşmak zorunda kaldıysa, Batının yardımları ile harekete geçmeye kararlı I. Petro da Rusya'yı Batılı anlamda uygarlaştırmak zorundaydı.³⁰ Devletin yapısı ve coğrafyası değişirken Avrupa devletlerinden yardım alan I. Petro, devletini ve halkını Avrupalılaştırmak durumunda kaldı. Dolayısıyla Petro'nun Batılaşması, şekilden ibaretti ve bir zorunluluğun sonucuydu. Bu Avrupalılaşma, şekilden ibaret olsa da Rus toplumsal gelişimi için önemli bir kilometre taşı olmuştur. Reformlarında ve politikalarında Avrupa'dan geri kalmamak için Rönesans ve Reform hareketlerini inceleyen ve bunlarda yararlanan I. Petro, Rusların Avrupalılaşmasında önemli bir kapı açmıştır. Ne var ki bu Avrupalılaşma Rus devletini sadece şeklen Avrupa devletlerinin içine katmışken devletin kendisi, Batılı devletlerden çok başka gelişim çizgisi izlemiştir. Bilinen bir gerçek, Çar'ın yönünün Batı olduğuydu. Ne var ki bunu ittifaklar ya da medeniyete dâhil olma anlamında değil, ganimet anlamında uyguluyordu üstelik yıkıcı sonuçlar doğuruyordu.

I. Petro, Çarlıktan imparatorluğa dönüştürdüğü Rusya'yı, dünyanın önemli bir gücü haline getirdi. Ona kadar Çarlık dışarıya heyet gönderirken, onun döneminde dış ülkeler Rusya'ya elçi gönderiyor ve Rusya dışarıda temsil ediliyordu. Bu güç ya da gücün hayaleti, insanlığı, dünya ölçeğinde bir monarşi ile tehdit ederken, bir yandan hayran bir kabulleniş ama öte yandan da öfkeli bir ret ile karşılamak üzere nasıl böyle dev boyutlara ulaştı?³¹

²⁹ Yuriy Borisoviç Shalaev, Karl Karlovish Bulla, *Sankt-Peterburg-Stolitsa Rossiyskoy İmperii*, Ruskaya Kniga, 1993, s. 105.

³⁰ Fokkerodt İ. G. *Rossiyapri Petre Velikom...* s. 29.

³¹ Karl Marks, *18. Yüzyılda...* s. 11.

İmparator, devletin kilise ile ilişkilerini yeniden düzenlemiştir.³² Bu düzenlemeler sonunda kilise, imparator karşısında daha edilgen konuma gelmiş ve böylece imparatorun toplumsal yapı üzerindeki kontrolü de genişlemiş oldu. I. Petro, Rus tarihinde, devleti imparatorluğa dönüştüren ve dünyanın büyük güçlerinden biri yapan aynı zamanda da Rus geleneksel yaşamına Batılı unsurlar katan ve yapay da olsa onu Avrupalılaştıran Çar olarak Rus ve hatta dünya tarihindeki yerini almıştır.

4. II. Katerina ve Rusya'nın Aydınlanması

İktidarı ele geçirdiğinde uluslararası ilişkilerden tehlikeli biçimde tecrit edilmiş³³ ve büyük bir yıkımla karşı karşıya kalmış bir devlet devralan II. Katerina, devlet yönetiminde deneyimsizdi. Ancak dönemin şartlarına göre oldukça entelektüel bir kişiliğe ve kendisini devlet yönetiminde başarıya ulaştıracak bir yeteneğe sahipti.³⁴ II. Katerina 1762'de tahta çıktığında Avrupa Aydınlanma çağını yaşıyordu ve İmparatoriçe Batılı düşünürler ile yakın temas halindeydi.³⁵ Bu yakın ilişki, imparatoriçenin ülkesi için yaptığı reformlara da yansıtılacak ve Rusya'nın Batılılaşmasını sağlayacaktı.

II. Katerina, bir Alman prensesi³⁶ olarak dünyaya gelse de Rusya'yı en iyi anlayan devlet yöneticilerinden biri olmuştur. Kurumsal ve kültürel alanda yaptığı reformlarda Batılı düşünürlerin etkileri açıkça gözlenirken o, Rusya'nın alışık olmadığı uygulamalara girişmişti. Yerel Yönetimler Yasası çıkararak merkezi yönetimin taşraya kadar uzanmasını, Polis Yasası çıkararak devlet güvenlik güçlerinin kurumsallaşmasını, Kadastro birimi kurarak devlet arazisinin tanınmasını ve ülkenin haritalandırılmasını sağlamış ve 1780'lerin ortalarında imparatorluğunun merkezi hükümetinin, yerel yönetiminin ve sosyal yapısının yeniden yapılanmasını tamamlamıştı.³⁷

Rus toplumuna ve devlet görevlilerine, daha önce Rusya'da açıkça ilan edilmeyen, hukuk devleti ve insanca davranış fikirlerini tanıtmıştı.³⁸ Hukukun üstünlüğüne inanan bir imparatoriçe olarak hukuk çalışmaları başlatmıştı. Devletin nasıl yönetileceğini belirleyen fermanlar ilan etmişti. Bu fermanlarda devletin yönetim şeklini tanımlamış ve ülkesinin

³² Fokkerodt İ. G. *Rossiya pri Petre Velikom...* s. 19.

³³ Isabel de Mardariaga, *Çariçe Katerina...* s. 31.

³⁴ *Ibid*, s. 165.

³⁵ Vladimir T. Chumakov, E. V. Pchelov, , *Proviteli Possii: ot Yuriya Dolgorukogo do nashihdney : ejegondiy spravochnik po istorii Rossii*, Grant, 1999, s. 75.

³⁶ Yaşar Onay, *Rus Stratejisinin...* s. 75.

³⁷ Isabel de Mardariaga, *Çariçe Katerina...* s. 115.

³⁸ Vladimir T. Chumakov E. V. Pchelov, , *Proviteli Rossii...* s. 79.

büyükliğini göz önüne alarak yönetim şeklinin despotizm değil ancak mutlak monarşi olması gerektiğini ifade etmişti. Bu bağlamda, Montesquieu'nun devletleri Cumhuriyet, Monarşi ve Despotizm sınıflarına ayırdığı ve Rusya'yı en son sınıfa koyduğu düşüncesine karşı çıkar. Rus imparatorluğunun, iyi yönetilmesi için hükümdarın mutlak erki olmasını gerektiren dev coğrafi boyutlarına rağmen, bir despotluk olmadığını iddia ediyordu. Devletin niteliğini polis devleti olarak tanımlar ama devletin ve kaynaklarının düzenlenmesi anlamında bunun bir gereklilik olduğunu da belirtir.³⁹ Bu anlamıyla Rus İmparatorluğunun bir Avrupa devleti olduğunu da ileri sürer zira Rusya'nın yönetim biçimi ile Avrupa devletlerinininkileri benzer bulur.

Bolca okuyan, notlar tutan ve yüksek rütbeli devlet adamları ve özel atadığı danışmanları ile tartışmalar yapan İmparatoriçe, halkının da Batı düşüncesini tanımasını ve okumasını sağlamak amacı ile “Yabancı Eserlerin Rusçaya Çevrilmesi Derneği”ni kurdurtmuş ve bizzat finanse etmiştir. 1783 yılında ise ilk Rus Dili Akademisi kurmuştur. Öte yanda şahısların da kendi matbaalarını kurmalarına izin vererek ülkede entelektüel hayatın doğmasının yollarını açmaya çalışmıştı. Nitekim Rusça eserlerin artmaya başlaması ve Rus yazarlarının dünya klasikleri arasına girecek eserler üretmeleri bu dönemden sonrasına tekabül eder. Rus halkının entelektüelleşmesi onun döneminde hız kazanmıştır. İşte bu nedenledir ki II. Katerina çağından, ‘Rus Aydınlanma Çağı’ olarak söz edilir.

İmparatoriçe, ilerlemenin ve toplumsal gelişmişliğin eğitimle mümkün olacağına inanmıştı. Bu inancı doğrultusunda Rusya'nın ilk üniversitesini Moskova'da kurdurdu. Bu üniversitede Rus hukuku hakkında Rusça ders veren ilk Profesör, Adam Smith'in yanında Glasgow'da eğitim görmüş ve 1767'de atanmış olan Simon Desnitski'ydi.⁴⁰ Böylece eğitim alanında Batı düşünürlerinin etkisine doğrudan maruz kalan bir Rusya çıkıyor karşımıza.

II. Katerina'nın ülkesinde reformlar yaptığı bu dönemde Avrupa İhtilal ile sarsılıyordu. Ancak II. Katerina halkının bu gelişmelerden habersiz olmasını istememiş ve Avrupa'da yaşananların ülkesinde bilinmemesi için özel sansürler uygulamamıştır. Petersburg Gazetesi, İnsan Hakları Bildirgesi'nin tam metnini Rusça yayımlamıştı.⁴¹ Amerika'da ve Fransa'da kabul edilen anayasaları onaylamamasına rağmen Rus

³⁹ İbid, s. 80.

⁴⁰ Isabel de Mardariaga, *Çariçe Katerina...* s. 59.

⁴¹ İbid, s. 154.

toplumunu bu gelişmelere yabancı bırakmıyordu. Hatta dönemin Rus aydınlarının, Batı monarşilerini eleştiren yazılarının yayınlanmasını dahi anlayışla karşılamış, ta ki bu eleştirilerin hedefine oturana kadar.

Dönemin Rusya'sını Batılı bir devlete benzetmeye çalışan II. Katerina, devlet yapılanmasında bunu bir nebze başarmış olsa da halk nezdinde Batı değerlerini tam anlamıyla yerleştirebilmiş değildi. Rusya'da halk günlük yaşamında aynı kamışken üst sınıfın yaşamında her şey Avrupa'daki gibi olmuştur.⁴² II. Katerina'nın uygulamalarının yetersiz olduğu ortada olsa da dönemin şartları ve ileri düzey devletleri ile kıyaslandığında önemli adımlar olarak görülebilir.⁴³ II. Katerina döneminin reformları sonucu Rusya'da artık yazı yazarak hayatını kazanan bir sınıf oluşmuştu. Batıdaki gelişmeler artık yakından takip edilmeye ve Fransız İhtilali'nin getirdikleri tartışılmaya başlanmıştı. Bunlar Rusya'yı Avrupalı yapar mı bilinmez ancak Rus aydınları Avrupa'da yaşananları ve imparatorun sınırsız yetkilerini tartışmaya başlamıştı artık. Ancak tüm yüzeyselliğine, şekilciliğine ve yetersizliğine rağmen Ruslar için en mutlu dönemin II. Katerina dönemi olduğunu kabul etmek zorundayız.⁴⁴ Rus düşünce hayatına Batılı etkileri katan imparatoriçe, Rus düşünce yapısının oluşmasını derinden etkilemişti.

5. Nikolay Danilevski ve Rusya'nın Avrupa'dan Farklılıkları

Çarlar ve Çariçeler kendilerini her ne kadar Avrupalı veya genel anlamda Batılı olarak görmüşler ve ülkelerini Batı standartlarına göre modernize etmeye çalışmışlarsa da Rus halkı ve medeniyeti, kendine has durumunu daima muhafaza etmiştir. Bu noktada Rus düşünürü Nikolay Danilevski, Avrupa ve Rus medeniyetleri arasındaki ilişkileri incelemiş ve bu iki medeniyetin birbiri ile olan etkileşimlerini ve ilişkilerinin muhtemel yönelimini ortaya koymaya çalışmıştır. Nikolay Danilevski, Vladimir Putin ve Aleksandr Dugin gibi günümüzün önemli siyaset adamlarını ve düşünürlerini etkilemesi açısından incelenmeye değer Rus düşünürüdür.

Danilevski'ye göre Avrupa, Rusya'yı kendisine düşman olarak görmekte ve onu hiçbir zaman kendisinin bir parçası olarak saymamaktadır. Avrupa, Rusya'da ve Slavlıkta

⁴² N. İ. Tolstoy, L. N. Gumilev, V. M. Jıvov, *Vzгляд na russkuyu istoriyu ne s Zapada a s Vostoka*, Univers, 1995, s. 125.

⁴³ Yaşar Onay, *Rus Stratejisinin...* s. 78.

⁴⁴ İbid, s.170.

sadece yabancı değil aynı zamanda kendisine düşman bir güç görmektedir.⁴⁵ Düşünür, Kırım Savaşında Avrupalı devletlerin Rusya karşısında Osmanlı devleti ile ittifak kurmalarını da nefretin açık bir göstergesi olarak telakki etmektedir.

Danilevski'ye göre Rusya'nın Avrupa için büyük fedakârlıkları ve hizmetleri var ama Avrupa Rusya'dan nefret etmeye devam ediyor. Oysa Avrupa'nın Rusya'dan nefret etmesinin mantıklı ve açıklanabilir bir siyasi nedeni yoktur. Rusya Avrupalılardan daha barışçıl bir şekilde büyümüş ve saldıran taraf Rusya değil hep Avrupa olmuştur.⁴⁶ Danilevski'ye göre Rusya, fırsatı varken ve bu kendi çıkarına iken, Avrupa lehine çıkarlarını feda etmiştir. Üstelik Rusya fethi düşkün ve tutkulu bir güç değildir. Peki, neden Avrupa hükümetleri Rusya'ya karşı böyle güvensiz adaletsiz ve nefret dolular?

Avrupa Rusya'yı yabancı görmekte haklı mı haksız mı? Bunun cevabı, Avrupa'nın bir cins olarak karakteristiklerine ve Rusya'nın onun türlerinden biri olup olmadığına dayanır. Avrupa Rusya'dan coğrafi olarak ayrılamaz hatta Avrupa'nın Batı yarımadasıdır. Dolayısıyla Avrupa coğrafi bir birim değildir, bir çeşit kültür-tarih birimidir.⁴⁷ Danilevski, Avrupa ve Rusya arasında yaşanan ayrılığın kültürel düzeyde, medeniyet anlamında olduğunu ileri sürmekte ve Avrupa'nın nefretinin ancak böyle anlaşılacağını savunmaktaydı.

Danilevski, Avrupa ve Rusya medeniyetlerinin farklı köklerden filizlendiğini ve farklı gelişim süreçlerinden geçtiklerini ileri sürer.

Rusya, Avrupa kültürünün köklerinden beslenmemiştir. Kutsal Roma'nın bir parçası olmamıştır. Avrupalı bir feodal sistemi olmamıştır, bu sisteme katılmamış ve bunun toplumsal ve siyasal özgürlük uğruna ortadan kaldırılmasında da yer almamıştır. Ne Katolik'tir ne Protestan'dır. Ne skolâstiğin baskısını tatmış ne de modern bilimi yaratan düşünce özgürlüğünü bilmiştir. Kısaca Rusya, Avrupa'nın iyiliğinden de kötülüğünden de pay almamıştır. Yaşam ve etkinlikleri, Avrupa'ninkinden tamamen farklı olmuştur.⁴⁸

Her medeniyet köklenir, gelişir, çiçek açar ve nihayet çiçeklerini dökerek bir başka medeniyetin doğuşuna malzeme olmak üzere veya tamamen yok olmak üzere yoklukta

⁴⁵ Nikolay Yakovlevich Danilevskiy, *Rossiy i Evropa; vzglad na kulturnye i politicheskiye otnosheniye slovanskogo mira k germano-pomanskomu*, Glagol, 1995, s. 138.

⁴⁶ Pitirim A. Sorokin, *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeler*, 1. Basım, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008, s. 76.

⁴⁷ Nikolay Yakovlevich Danilevskiy, *Rossiya i Evropa...* s. 143.

⁴⁸ Pitirim A. Sorokin, *Bir Bunalım Çağında...* s. 87-89.

kaybolur. Gerileme ve çözölme aşaması, çiçeklenme döneminden sonra gelir ve gözlemlenebilir olmasından biraz önce yerleşir.⁴⁹ Bu nedenle bir uygarlığın çöküşü, o uygarlığın doruğundayken başlamıştır, Avrupa da zirvesini yaşadığına göre artık gerileme dönemine girmiştir. İşte Avrupa medeniyetinin korkusunun tam da buradan kaynaklandığını savunur çünkü Rus medeniyeti Avrupa medeniyetinden beş yüz yıl kadar daha gençtir.

Avrupa medeniyeti giderek dünya egemenliğini hedeflemektedir ve diğer kültürlerle üstten bakmaya başlamıştır. Düşünöre göre Avrupa'nın bu duruşu, insanlığın gelişimini tehdit eder. Zira insanlık yaratarak gelişmek ve ilerlemek durumundadır. Oysa tek bir medeniyetin hegemonyası, bu yaratıcılığı öldürür, dolayısıyla da gelişim durur. İşte Rus medeniyetinin kutsal görevi, artık çöküş aşamasına gelmiş Avrupa medeniyetinin hegemonyasını sınırlandırmak ve hatta onun varlığına son vermektir.

Danilevski'ye göre Avrupa'nın mantıkla izah edilemeyen nefretinin nedeni buradan kaynaklanmaktadır ve bu nefretin dinmesine olanak yoktur. Danilevski, tarihsel olayları duygusal yorumlaması ve bu konularda sınırlı bilgi sahibi olması gibi nedenlerle elbette eleştirilebilir ancak temsil ettiği akımın Rusya'da kabul görüşü, üstelik geniş çevrelerce, dikkate alındığında, önemli bir 'içeriden bakış' sunduğunu ve Rusları anlama konusunda bize önemli ipuçları verdiğini kabul etmek gerekir.

6. Nikolay Berdiyaev'e göre Doğu-Batı Kùltürleri İlişkisi İçinde Rusya

Nikolay Berdiyaev ise Doğa-Batı ilişkisine farklı bir pencereden bakması açısında incelememizde fikirlerine başvuracağımız bir diğer Rus düşünürüdür. Çalışmalarında Avrupa kùltürüne faydacı açıdan yaklaşır ve bu kùltürün olumlu özelliklerini alınması gerektiğine inanır. Aynı bakış açısıyla da Doğu'nun olumsuz özelliklerinden kurtulmak gerektiğini savunur.

Marksçı fikirlere olan ilgisi nedeniyle Çarlık Rusya'sında sürgüne gönderilen Berdiyaev, zamanla Marksçılığın bilimsel olmayan yanlarından kurtulmuş ve onun da kritiğini yapmıştır. Berdiyaev, otoriterliği ve devletin birey üzerinde oluşturduğu baskı nedeniyle Bolşevikleri desteklemeyince, bu sefer de Sovyet yönetimince 1922 yılında sürgün edilir. Nikolay Berdiyaev, insanın toplumdan, devletten ve ulustan daha büyük bir kıymet taşıdığına inanır. Şayet devlet ve toplum bireysel özgürlüğü baskı altına almaya

⁴⁹ Nikolay Yakovlevich Danilevskiy, *Rossiya i Evropa...* s. 256.

çalışıyorsa, bu baskıları sınırlamak ve özgürlüğünü korumak, kişinin hakkıdır.⁵⁰ Diğer yandan da sıradan insanın özgürlüğü sevdiğini düşünmenin hata olacağını zira özgürlüğün güç bir şey olduğunu ve köle olarak kalmanın daha kolay olacağını belirtir.

Berdiyaev, kültürlerin yaşam çizelgesine bakış açısıyla Danilevski'ye benzese de, Rus kültürü konusundaki görüşüyle ondan keskin şekilde ayrılır. Berdiyaev'e göre kültürler değer yaratınca uygarlık seviyesine ulaşırlar ve artık günlük yaşamın refahı için araçsal bir niteliğe bürünürler. Böylece yaratıcılık ölür ve uygarlık gerilemeye başlar. Avrupa kültürünün yaratıcılığını tamamladığını ve uygarlığa geçtiğini ileri sürer. İşte Rusya'nın, bu Avrupa uygarlığının üstün değerlerini benimsemesini ister. Çünkü Berdiyaev'e göre Rusya'da kültür gelenekleri her zaman zayıf olmuştur ve Rusya hayli çirkin bir uygarlık kurmuştur. Rus kültüründe barbarlığın güçlü olduğunu ve yaşamı geliştirme iradelerinin zayıf olduğunu, fikirlerin ve algıların öz değerlerinin her zaman yok sayıldığını belirtir. Berdiyaev, Doğunun tembellik, zayıf irade ve sorumsuzluk gibi karakteristik özelliklerinin varlığını kabul ediyor. işte tam da bu Asyalılıktan kurtulmak gerektiğine ve insanların gayretlerini, yaratıcılığını ve sorumluluklarını arttırmaları gerektiğine inanır.⁵¹

Belli bazı özelliklerinin terk edilmesi gerektiğine inandığı Doğu kültürünü de küçümsemez; onu karanlık, yabani ve kaotik Asya doğusundan ayırır. Berdiyaev'e göre Doğu, küçümsemesi veya utanılması gereken bir kültüre değil, geliştirilmesi gereken ve kendine has üstünlükleri olan bir kültüre sahiptir. En nihayetinde de Rusya'nın aşırı Batı taraftarlığının, Asyalı ruhundan kaynaklandığını ileri sürer⁵² ve bunu, Doğunun olumsuzluklarından kurtulma çabası olarak açıklar. Ona göre Rusya, Doğunun geri kalmışlığından, Avrupa'nın ileri kültürünün üstün değerlerini benimsemeye çalışarak kurtulmaya çalışıyor.

Berdiyaev'in umut bağladığı dinsel dönüşüm, Sovyetlerin dine bakışı ile on yıllar boyu ertelendi. Belki Rusya federasyonunun din konusunda farklı tavrı bunu gerçekleştirebilir. Ancak Ortodoksluk, Leh, Çek, Slovak, Hırvat, Sloven gibi bazı Slavik halklardan ayırıyor ve Rusya'nın Slav birliğini sağlamasını zorlaştırıyor. Ayrıca

⁵⁰ Nikolay Berdiyaev, "O rabstve i svobodı čeloveka"
<http://krotov.info/library/02_b/berdiyaev/1939_036_01.html> (02.05.2009)

⁵¹ Pitirim A. Sorokin, *Bir Bunalım Çağında...* s.

⁵² Nikolay Berdiyaev ile Yüzyıllık Reportaj, "Asyalı ve Avrupalı Ruh"
<<http://www.tabut.net/Nikolay-Berdayevand8217le-yuz-yillik-roportaj-Asyali-ve-Avrupali-Ruh-t88209.html>> (02.05.2010)

Ortodoksluk Rusya'yı Ukrayna, Bulgaristan, Sırbistan ya da Makedonya gibi başka Slavik halklarla birlikte hareket etmesini sağlamaya da yetmiyor.

7. XIX. Yüzyılda Rusya ve Pan-Slavizm

XIX. yüzyıl her bakımdan Rus kültürünün zirvesidir. Bu yüzyılla özdeş denebilecek kadar uzun ömürlü olan Çaykovski ya da Tolstoy'un yanı sıra Puşkin, Dostoyevski, Turgenyev, Gogol, Çehov, Rimsky-Korsakov, Borodin, Glinka gibi başka zirveler de Rus edebiyat ve müzik kültürünü çok ileri boyutlara taşımışlardır. Bu isimlere Sovyet döneminin sanatçıları olmakla birlikte Çarlık döneminde yetişmiş, Gorki, Rahmaninov, Stravinsky gibi isimleri de ilave etmek gerekir. Bu zirve isimlerin seçtiği edebiyat ve müzik konuları çoğu kez Rus tarihinden alınmıştır. Sadece Savaş ve Barış (Voina i Mir) değil pek çok başka eser için de bu böyledir. Savaş ve Barış, romandaki olayların yaşandığı 1812 Napoleon İstilasından hayli sonraları yazılmıştır. İçinde vatan savunmasını tasvir eden savaş manzaraları bulunmakla birlikte, eser aslında kahramanlıkların yer aldığı “namuslu bir aşk romanı” görünümündedir. Elektriğin, televizyonun olmadığı bir çağda aristokratlar ve burjuvalar böylesi uzun “pembe dizi” benzeri romanlarla uzun Rus gecelerini geçirirlerdi. Fakat üzerinde durulması gereken esas nokta bu romanın değil bu savaşın Rus vatansever düşüncesini etkilemiş olmasıdır. 1600'lü yılların başındaki Polonya ya da 1700'lü yılların başındaki İsveç savaşları böylesi geniş kapsamlı istilalar değillerdi ve kolayca püskürtüldüler. Napoleon kendi siyasi ve askeri hatalarının bedelini bu savaşın sonunda ödedi, ama Rusya da Moğollardan asırla sonra böylesi geniş kapsamlı bir istila yaşamış oldu. Çaykovski'nin 1812 Üvertürü'nün mizacında Fransız çöküşünü ve Rus yükselişini görmek mümkündür.

Pan-Slavist düşüncenin Rusya'ya girmesi, bu akımların Avusturya İmparatorluğu içindeki Slav unsurlar olan Çek-Hırvat-Sloven-Slovak halklarınca 1848 devrimlerinin bir türevi olarak ortaya konmasından çok sonra olmuştur. Çarlık bu akımları özellikle Osmanlı'nın egemenliği altındaki Balkan Slavlarına yönelik olarak desteklenmesinin faydalı olacağını düşünmüş ve bu konuda başarılı da olmuştur. 1860'larda Pan-Slavizme ev sahipliğine başlanmasının üzerinden on yıl bile geçmeden 1875'den itibaren Balkan Slav halklarını birbiri ardına ayaklanmaları ve 1877-78 savaşı ile Osmanlıya boyun eğdirilmesi, ideolojik söylemin Rusya'nın çıkarına nasıl kullanılabileceğine iyi bir örnek oluşturdu. Çaykovski meşhur “Slav Marşı”nı bu olay ve savaşların etkisiyle bestelemiştir. 1853'de Osmanlıya savaş açarken I. Nikola'nın böyle sağlam gerekçeleri yoktu. Bundan

yirmi yıl sonra Pan-Slavizm sayesinde Rus çıkarları meşruiyet kazandı. 1908 ve 1912-13 Balkan bunalımları ve savaşları bu akımın Osmanlıya karşı nihai zaferini simgeler. Fakat aynı zamanda hedef değiştirerek Alman-Macar-Arnavut gibi Slav olmayan unsurların, Slavlara karşı seferberliğinin de başlangıcını oluşturur. 1914 Sarajevo Suikastından, Hitler'in 1941 Barbarossa Harekâtına, hatta tüm Soğuk Savaş dönemi boyunca etkili olan anti-Rus güdülemelerde, hep bu Pan-Slavizme karşı oluşan reflekslerin katkısı olmuştur.

Son bir husus olarak Pan-Slavizm Soğuk Savaş içinde çözülmeye uğramış, yerini Polonya'da, Çekoslovakya'da, Bulgaristan'da, Polonya'da anti-Rus tepkilere bırakmıştır. Rusya'nın tarihsel katkı bakımından en yakınlık duyduğu özelde Sırp ve genelde Yugoslavlar bile, Stalin'in hataları yüzünden yörüngeden çıkmıştır. Bugün Doğu Avrupa Slavlarının geleceklerini Rusya ile değil Batı ile, yani Fransızlar, İngilizler, Almanlar, İtalyanlar v.s. ile kurmaya karar vermeleri bile Rusların kültürel ve siyasal etki bakımından ne kadar başarısız olduklarını göstermektedir.

Böylece bu bölümde Rus düşünce sisteminin hem Doğu hem de Batı etkisinde geliştiğini görmekteyiz. Buna karşılık Batı boyutu şekilden ibaretken Doğu boyutu, Rus kültürünün ve düşünce sisteminin temelini oluşturmaktadır. Rus kültüründe ve düşünce sisteminde ki Doğu'ya ait özellikler, devlet işleyişini olduğu gibi karar alma mekanizmasını da etkilemektedir. Zira toplum-devlet ilişkisi ve devletin yapılanması ve işleyişi, karar alma mekanizmasının işleyişini doğrudan belirlemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB’NİN ÇÖKÜŞÜ VE RUSYA FEDERASYONU’NUN OLUŞUMU

Çarlığın yıkılması ile tesis edilen komünizm, Marks’ta kuramsal olarak hayat bulduktan sonra, Lenin’in düşünsel süzgecinden geçerek bir devrim ideolojisine dönüşmüş ve Rusya’nın devlet sistemi haline gelmiştir. Bu sistem, Birinci Dünya Savaşı’nın yıkıntıları ve iç savaşın ağır tahribi altında bulunan Rusya’yı yeniden inşa etmiştir. Öyle ki, bir tarım ülkesi olan Rus Çarlığı’nın ardından, Hitler’in ağır sanayi ürünü silahlarla donatılmış ordusunu durduran Sovyetler Birliği’ni kurabilmişti.

Lenin’le kurulan, ardından Stalin ile hızla yükselen ve dünyanın en güçlü ülkelerinden biri olmayı başaran Sovyetler Birliği, 1960’lı yıllara gelindiğinde dünya halkları için alternatif bir yaşam ve sistem sunuyordu. Ne var ki 1970’lerde duraklamaya girmiş ve en nihayetinde 1991 yılında tarihe karışmıştı. Rusya Federasyonu’nun 21. yüzyıldaki konumunu anlamak için Sovyetler Birliği’nin bu yüzyıla nasıl veda ettiğini bilmek yararlı olacaktır.

1. SSCB’nin Çözülme Süreci

Birliğin çöküşünü açıklayan pek çok neden ileri sürülmüştür. Bunlar genel olarak sınıflandırıldığında, iç ve dış olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç nedenler arasında ekonomik, politik ve sosyal nedenler ilk sırada yer almaktadır. Dış nedenler arasında ise başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin yıkıcı politikaları sebep olarak göstermektedir.

1.1 İç nedenler

Komünist sistemin, en büyük başarılarından biri olan ağır sanayileşmeyi gerçekleştirmiş olması, ülke kaynakların büyük bir bölümünün bu alana ayrılması ile

mümkün oldu. Ne var ki ağır sanayiye yapılan yatırımlar, sosyal alanda yapılacak yatırımlarda kısıntılara gidilmesine yol açıyordu ve böylece halkın yaşam düzeyi belirli bir standardın üzerine çıkamıyordu.

Stalin döneminde yaşanan gelişim, Sovyetler Birliğinin, dünyanın en müreffeh devletlerinden biri olduğu propagandasını kamuoyuna yaymayı kolaylaştırıyordu. Oysa 1960'ların sonu ile 1970'lerin başlarında saklanamaz bir gerçek su yüzüne çıkmıştı; Sovyetler Birliği, ekonomik sıkıntıları aşamıyordu¹. Ekonominin komünist modelle yapılanması, üretim kaynaklarının devlet elinde toplanması anlamı taşıyordu. Bu durum, planlamanın merkezden yapılması sonucunu doğuruyordu ki bu olgu zamanla ekonomik verimsizliğin temelini oluşturdu.

Üretim tekniklerindeki yetersizlikler, ürünlerin kalitesizliği, bilimsel ve teknolojik gelişmeye ayak uyduramama, ileri teknoloji üretme ve ileri teknikleri kullanmadaki geri kalmışlık açıkça görülüyordu. Gorbaçov'un deyişiyle "güçlü makinenin büyük çarkları dönüyor fakat bunun gücünü işyerlerine aktaracak dişliler takılıyor ya da kayış gevşiyordu."² Öte yandan komünizmin en büyük başarılarından biri olan ağır sanayi, ülkenin refahını sağlayacak araç olmaktan çıkıp, ulaşılması gereken bir hedef haline gelmişti.

Bir zamanlar başarının aracı olan yöntemler, giderek zayıflık olarak ortaya çıkmaya başlamıştı. Ürün fiyatlarının merkezden, Politbüro'daki bürokratlarca belirlenmesi, zamanla gerçeklikten uzaklaşarak isabetsiz fiyatlandırmalara yol açtı. İdeoloji dinamizmini kaybettikçe işçi sınıfı, emeğin kutsallığına olan inancını yitirmeye ve üretimde kaliteyi göz ardı etmeye başladı. Bilinçli ve kaliteli iş gücünün itibarı azalmaya başladı ve 'herkese eşit ücret', emek sahiplerinin çalışma motivasyonlarını bozdu ve aralarında eşitsizlik doğurdu. Çalışma ve tüketim ölçütleri arasındaki dengesizlik, bozulmakta olan mekanizmanın ana mihveri haline geldi ve yalnız iş gücü veriminin büyümesini engellemekle kalmadı, aynı zamanda sosyal adalet prensibini de saptırdı.³

Büyüme oranlarının vaat edilenin altında gerçekleşmesi ve ekonomide yaşanan genel durgunluk, sosyal yaşamda da etkilerini göstermeye başlamıştı. Suç oranlarındaki hızlı

¹ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Çöküş*, (çev. Gül Keskin, Gülsev Pekkan) 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990, s. 197.

² Mihail Gorbaçov, *Perestroika; ülkemiz ve dünya için yeni düşünce*, (çev. Kasım Yargıcı), Güneş Yayınları, İstanbul, 1988. s. 19.

³ İbid, s. 20.

artış, uyuşturucu maddelerinin kullanımının yaygınlaşması, alkol tüketiminin ve üretiminin kontrolden çıkması, aile birliklerinin bozulması gibi etkenler, sosyal dokunun hızla bozulmasına neden oldu.

Öte yandan Lenin'in, toplumun gelişimi için profesyonel devrimcilerce yönetilen ve toplumun rehberi olarak tasarlanan Komünist Partisi⁴ de bu görevini giderek yerine getiremez oldu. Partinin mutlak egemenliği, yetkilerin tek elde toplanmasını doğurdu. İdeolojik esneklikten yoksun olan parti yapısı, halkı da politize etmeye başladı. Yani politika silinmişti ve her şey politik olmuştu⁵. Ayrıca parti kadrolarında bulunan seçkinlerin hukuk karşısında ayrıcalıklı konuma sahip olmaya başlaması da toplumun hukuka olan güvenini sarsıyordu. Dönemin Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov, Perestroyka isimli eserinde, partide yaşanan yozlaşmayı ve partinin içinde bulunduğu açmazları dile getirerek, Komünist Partinin, toplumsal rehberlik görevini yerine getiremez olduğunu ortaya koymuştu.

Halkın moral gücünü en üst seviyede tutan unsurlar, mevcudiyetlerini teker teker yitirmeye başlayınca, sosyal moral hızla yıpranmaya başladı. Gorbaçov'un büyük umutlarla ortaya koyduğu "glasnost" (şeffaflık) ve "perestroyka" (yeniden yapılanma) politikaları bile beklenen sonucu veremedi. Bu da beraberinde toplumsal bir panik doğurdu. Ekonomik, politik ve sosyal aksaklıkların Sovyet toplumunu zayıflatması ve zamanla idarecilere, rejime ve nihayetinde de ideolojiye duyulan güvenin sarsılması, komünizmin toplumsal desteğini çürüttü.

Sovyetler Birliğinde kötüye gidiş bir türlü durdurulamıyordu. Gorbaçov, reform ihtiyaçlarının açıkça hissedildiği bir dönemde iktidara geldi ve topluma "yeni düşünce"yi sundu. Bu "yeni düşünce", Sovyet politik kültürünün yeniden inşasını ve ekonomik alanda yeni yaklaşımları ifade ediyordu. Zira Sovyetlerde siyaset, sadece seçkinlerin oynayabileceği bir oyun haline gelmişti ve ekonomi kendinden bekleneni artık veremiyordu.

Brzezinski'ye göre bu "yeni düşünce" bir paradoksu da doğurmuştu; reformların önünü açmak için geçmiş dönemlerin eleştirilmesi gerekiyordu. İdeoloji, yeniliği kendiliğinden getirecek kadar esnek değildi. Bu esnekliği kazandırmak için geçmiş

⁴ Maurice Pianzola, *Lenin İsviçre'de*, (çev. Kerem Kurtgözü), 1.Basım, Evrensel Basın Yayın, İstanbul, 2000, s. 40.

⁵ Zbigniew Brzezinskiy, *Büyük Çöküş...* s. 30.

dönemin olumsuz eleştirisi yapılmalıydı ki sistemin aksayan yönleri su yüzüne çıksın ve reformların şekli belli olsun. Bunun için de ya Lenin ya Stalin ya da sistem tümüyle eleştirilmeliydi. Oysa bunu yapmak, geçmişî inkâr etmek demektir ve sistemin çürümüşlüğünü kabul etmek anlamına geliyordu ki bu da Sovyetlerin mağlubiyeti kabul ettiğinin ispatı olacaktı.

Gorbaçov, yenilik hareketinin düşünsel temelini Lenin'e dayandırdı ve girişilen reform hareketlerinin sosyalizmi daha da güçlendireceğini ve siyasal hayatta yaşanacak olan demokratikleşmenin de sosyalizmin ruhuna uygun olduğunu savundu.

Gorbaçov'dan birkaç yıl önce 1978'den itibaren Deng Xiao Ping Çin'de reformları ekonomik alanda başlattı ve kendine has bir ekonomik sistem oluştururken politik alanda bir yeniliğe gitmedi. Sovyetlerde de reformlar Doğu Almanya örneğinde olduğu gibi ekonomik alanda başlatıldı. Ancak, 1988 Haziranına gelindiğinde Gorbaçov, 13. Özel Parti Konferansında, politik reformlara politik reformlardan önce ihtiyaç duyulduğunu belirtiyordu. İlk hedefi ekonomiyi yeniden yapılandırmak olan Glasnost politikasının uygulamaya konması ile birlikte sadece ekonomik alanda değil politik, kültürel, askeri ve sosyal alandaki pek çok aksaklık da su yüzüne çıkmış oldu. Pandora'nın kutusu açılmıştı ve tıpkı Marcuse Custine'nin 1893'te gezdiği Rusya için "ağızları mühürlü Rus halkı konuşma özgürlüğünü nihayet ele geçirirse o kadar çok konuşacak ki, bütün dünya şaşırarak, kıyamet gününü geldiğini sanacak" dediği gibi Rus halkı, Gorbaçov'un tanıdığı, kısıtlı da olsa, konuşma özgürlüğü ortamında, yaşamlarını ilgilendiren her alanda hararetli tartışmalara girişmişti. Böylece "Perestroyka"nın da yolu açılmış oldu.

"Glasnost" ve "Perestroyka", Sovyet bütünlüğünün suni gerçekliğini de ortaya çıkarmıştı.⁶ Rus olmayan halkların şikâyetleri giderek yoğunlaşmaya başlamıştı. Üstelik bu şikâyetler ortaya yeni çıkmıyordu. 1930'lardan beri uyutulan milli meseleler, "perestroyka" sayesinde ama sistem için tehdit oluşturacak şekilde yeniden canlanmıştı. Ne 1956'da Macaristan'da, ne de 1968'de Çekoslovakya'da yaşananlar, Baltık ülkelerinin açıkça ulusal bağımsızlığı konuşmasına engel olmuştu. Orta Asya devletleri, milli benliklerinin tanınmasını istemenin yanında merkeze karşı daha bağlı ve itaatkâr iken Kafkas halkları, hem Çarlık hem de Sovyet döneminde yaşadıklarını unutmuyordu.

⁶ İgor Gali, V. İ. Dromov, G. A. Valilyev, O. S. Şenin, *Sovyetler Birliği Neden/Nasıl Yıkıldı?*, (der. ve çev. Arif Berberoğlu), Phonix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 57-61.

Gorbaçov'un büyük umutlarla giriştiği reform hareketleri kendisinden beklenenin tersi bir etki doğurmuştu. Politik tartışmaların doğurduğu muhalefet, partinin, liderlerin ve en nihayetinde de rejimin eleştirisini yapmaya başladığında komünizm ideolojisi kaçınılmaz olarak yıprandı ve bir yönetim sistemi olarak geçerliliği tartışılmaya başlandı.

Yirminci yüzyılın başında milyonlarca insanı peşinden sürükleyen, sadece Rus halkına değil, dünya halklarına da ilham kaynağı olan komünist sistem⁷, aynı yüzyılın sonunu göremeden Rus siyasi hayatından çıkmıştı. Rus aydınları bunun suçunu yöneticilerde görmüştür. Onlara göre komünizm, sistem olarak kusursuzdu ancak insan faktörü onun genlerini bozmuştu. En sonunda da sistem zayıflamıştı. Yönetici sınıfının basiretsiz duruşu, nihayetinde Sovyetler Birliğinin çöküşünün sebeplerinden biri olmuştu.

1919 yılında Moskova'da toplanan Komünist Enternasyonal (Üçüncü Enternasyonal ya da Komintern), büyük ümitler taşıyan ve zafere inanan insanları bir araya getirmişti. Bir sonraki Komünist Enternasyonal toplandığında beklentiler daha da artmıştı ve komünizme duyulan inanç, komünizmin küresel zaferine duyulan inancı da ateşliyordu. Oysa altmış yıl sonra Komünist Enternasyonal, yıllık kongre şeklini almış, sınırlı sayıda katılımı maziyi yâd etmekten ileri geçemeyen buluşmalara dönüşmüştü.⁸ Komünizm, doktrin olarak hem Avrupa'da hem Asya'da hem de Afrika'da güç kaybediyordu. Sistemi bütün içinde tutan ve uygulanmasının muhalefetsiz devamını sağlayan büyük Stalin'in ölümünün ardından Doğu Almanya (1953), Polonya, Macaristan (1956) ve Çekoslovakya'da (1968) yaşanan olaylar, sisteme yönelen tehditlerdi. Sovyetlerin askeri müdahalesi olmasaydı komünizmin, Doğu Avrupa'dan silinmesi kesindi.⁹

Komünizmin bu derece itibar kaybetmesinde önemli bir rolü de hiç kuşku yok ki Sovyetler Birliği Komünist Partisi oynamıştır. İdeolojinin katılığına partinin giderek totaliterleşmesi de eklenince, ortaya, dünya meseleleri karşısında çözüm üretmekten aciz ve rehberlik görevini yerine getirmekten uzak bir parti çıktı. Yalnızca Sovyet siyasal yaşamında ve toplumunun gelişiminde değil, dünya komünist partileri karşısında da önemli görevleri bulunan böyle bir partinin zihniyet çözülmesi yaşaması, komünizmin tüm dünyada itibar kaybetmesine neden oldu.

⁷ İbid, s. 61-66.

⁸ Zbigniew Brzezinskiy, *Büyük Çöküş...* s. 168.

⁹ İbid, s. 175-183.

Komünizm dünyada güç kaybederken Sovyetlerde yaşanan iktidar mücadelesi, Sovyet rejiminin çözülmesinde en son aşama olarak ortaya çıkmaktadır.

SSCB'yi oluşturan her cumhuriyetin bir Komünist Parti'si vardı ve bu parti, Sovyetler Birliği Komünist Partisinde temsil ediliyordu. Rusya Federasyonu ise bundan yoksundu. Bu durum, güçlü Rusya Federe Cumhuriyeti Komünist Partisinin, SSCB Komünist Partisinin önüne geçmesini önleme amacı olarak açıklanıyordu. Ne var ki Rusya Federasyonu'nu 'zayıflaması', Sovyetler Birliğinin 'dingil'ini zayıflatıyordu.¹⁰ Bu noktadan hareket eden partililerce geliştirilen bir fikir giderek taraftar kazandı: Rusya Federe Cumhuriyeti Komünist Partisinin kurulması. Bu fikir Politbüro tartışmalarına kadar yükseldi ve en nihayetinde, bu partinin kurulması yönünde karar alındı.

Öncelikli iş olarak, SSCB Komünist Partisi'nin idari rolünü biçimlendiren anayasanın altıncı maddesi, 1990 yılının Mart ayında kaldırıldı¹¹. Böylece SSCB Komünist Partisi'nin iktidar tekeli elinden alındı ve Parti'nin devlet yönetimindeki doğrudan etkisi hızla zayıflamaya başladı. İkinci olarak ise, yeni dönemde Sovyetler Birliği'nde Başkanlık rejiminin kabulü söz konusuydu.¹² Öte yandan Boris Yeltsin, yeni kurulan Rusya Federasyonu Komünist Partisinin Genel Sekreterliğine seçildi. Gorbaçov'un milletvekillerince, Yeltsin'in ise halkça seçilmesi, aralarında meşruiyet çekişmesini de doğurdu.

İki lider arasındaki mücadele, reformların gidişatı konusunda fikir ayrılığı olarak zaten doğmuştu. Gorbaçov, mevcut düzenin yeniden yapılanmasıyla işlerliğini geri kazanacağına inanırken Yeltsin, bu düzenin topyekûn değişmesi gerektiğine inanmaya başlamıştı. Bu noktada mücadelenin seyrini ve sonucunu daha çok Yeltsin'in tavrı belirlemekteydi. Sovyetler Birliği bünyesinde ulaştığı en yüksek makam olan Moskova Şehir Komitesi Birinci Sekreterliği ve Politbüro üyesi adaylığı statüsü ile yetinmeyen Yeltsin, bundan sonra Rusya'nın bağımsızlığını savunmaya başladı. Bu, tehlikeli biçimde tüm Birlik ülkelerinin de aynı talepleri için hak doğurdu.

Ülkenin içinde bulunduğu durum, ne reformlar ne de siyasal mücadele konusunda bir olumsuzluğu kabul ediyordu. Sovyet yöneticileri hızlı hareket etmeli ve siyasi istikrarı biran evvel sağlamalıydı. Nitekim bu olmayınca Devlet Olağanüstü Haller Komitesi,

¹⁰ E. M. Primakov, *Minnoe Pole Politiki*, Molodaya Gvardiya, Moskva, 2007, s. 90.

¹¹ Erhan Büyükkakıncı, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phonix Yayınevi, 1.Basım, Ankara, 2004, s. 113.

¹² İbid.

Gorbaçov'a karşı 19 Ağustos 1991'de darbe girişiminde bulundu. Berlin, Prag ve Budapeşte'nin ardından şimdi de Moskova sokakları, Sovyet tanklarına ev sahipliği yapıyordu. Gorbaçov, dinlendiği Foros'ta tutuklanmıştı. Ne var ki darbe, çeşitli nedenlerden ötürü başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Yeltsin, Sovyetler Birliğinin devamından yana olan darbecilere karşı, demokrasiden ve özgürlükten yana duruş sergileyerek, Sovyetlerde yaşanan bu siyasi krizi, iktidara giden yolda önemli bir araç olarak kullanmayı bilmişti. Beyaz Ev'i (Rusya Federasyonu Parlamentosu) kuşatan tankların önüne geçmekle yetinmeyip birisinin de üzerine çıkarak unutulmaz bir tablo oluşturmuştu.

Yeltsin'in politik kariyerinde ileriye attığı her adım, Rusya Federasyonu'nun bağımsızlığını savunan kesimleri de güçlendirmeye başladı. Böylece Yeltsin ile merkezi Rusya fikrini savunanlar arasında bir bağ oluşmaya başladı. Rusya Federasyonunun ilk Başkanı olarak seçilen Yeltsin ve onu iktidar konusunda destekleyen "çevre"si, Rusya Federasyonu'nun bağımsızlığı için mücadeleye girişti. Bunun bir sonucu olarak da SSCB Komünist Partisi ile Rusya Federasyonu Komünist Partisi, çift merkezli bir görüntü sergiledi. İktidar araçları, büyük oranda SSCB hükümetinin elinde olsa da etkin şekilde kullanılamıyordu. İktidar gücünün, açık bir şekilde, Yeltsin'e doğru kaymaya başladığı görülmüyordu.

Yeltsin olmadan, yüksek mevkideki devlet görevlerine atmalar artık yapılamıyordu.¹³ Hatta Sovyetler Birliğine ait devlet kurumlarını, giderek, Rusya Federasyonuna da kazandırıyor. Yeltsin kendi ekibini oluşturuyordu ve SSCB içinde Rusya Federasyonu, bağımsız duruşunu, devlet mekanizmalarını da hızla oluşturarak sağlamlaştırıyordu.

17 Mart 1991'de Sovyetler Birliği'nde yapılan referandumda halkın %70'ten fazlası Birliğin devamından yana oy kullanırken, Rusya Federasyonu'nda ise sonuçlar farklıydı. Rusya Federasyonu halkının %77'si, Rusya Federasyonunun bağımsızlığı için Sovyetler Birliğinin dağılmasına 'evet' demişti.¹⁴ Sovyetler Birliği vatandaşları, bir bütün olarak bakıldığında, Birliğin devamından yanaydı ama liderlerin kararı aynı yönde olmamıştı. Halkın da Birliğin devamı yönünde hiçbir tepki koymadığı ve bu çerçevede Yeltsin ve arkadaşlarına üstü kapalı olarak destek verdiği görülmüştür.¹⁵ Aynı yılın Aralık ayına

¹³ İbid, s. 14.

¹⁴ Bkz; İlyas Kamalov, *Putin'in Rusyası; KGB'den Devlet Başkanlığına*, Aknüs Yayınları, İstanbul, 2004.

¹⁵ Mehmet Hasgüler, Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, 1.Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 237.

gelindiğinde ise Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna, Sovyetler Birliğinin kurucu Cumhuriyetleri olarak Minsk'te bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurmuşlardı. 21 Aralık tarihinde ise Alma Ata şehrinde bir araya gelen Kazakistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan, Alma Ata Deklarasyonu ile Bağımsız Devletler Topluluğuna katıldıklarını ilan ettiler ve SSCB'nin varlığına resmen son verilmesini onayladılar.¹⁶ Mihail Gorbaçov ile Boris Yeltsin ise, 31 Aralık 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin resmen dağıtılmasına karar verdiler. Anlaşma ile SSCB'nin uluslararası hukukun sübjesi ve jeopolitik realite olarak ortadan kalktığı ilan edilmiştir¹⁷. Böylece Baltık cumhuriyetleri ve Gürcistan dışında Sovyetler Birliğini bir araya getiren cumhuriyetler, yeniden ama bu sefer farklı bir yapılanma içinde bir araya geliyordu.

Yeltsin, "perestroyka" sürecinin zeminini hazırladığı, Birlik Cumhuriyetlerinin muhalefet, talep ve eleştirilerinin iyice pekiştirdiği dağılma sürecini önleyebilir miydi? Sovyetler Birliği, Gorbaçov'u egale eden Yeltsin ile birlikte yeniden yapılanma sürecinden daha güçlü çıkabilir miydi? Sosyal bilimlerde böyle sorulara yer olmadığı açık. Ne var ki eldeki bazı bulgular, tarihin o safhasında yaşanan bazı gelişmelerin değişik sonuçlar doğurabileceğini de göstermektedir.

Dünyada halk hareketleri, değişik zamanlarda, dünya siyasi tarihinin akışını değiştirecek önemli sonuçlar doğurmuştur. Oysa 1991'de Sovyetlerde yaşanan, böyle bir örnek değildi. Yaşanan, 'yönetici elit'in, ülke kaderini belirlemesiydi.

Sovyetler Birliğinin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz önemli bir problemdi belki ama Birliğin çöküşüne neden olacak bir toplumsal infial uyandırmamıştı. Ülkede maaşların ödenmesi konusunda büyük bir sıkıntının yaşandığı sır değildi. İdeoloji, çekiciliğini kaybetmişti ve dünyada da hızla itibardan düşmekteydi. Tüm bunlara karşın halk, 1991'deki referandumda, Birliğin devamından yana oy kullanmıştı. Tarihin başka türlü tecelli edebileceğini düşündüren önemli bir veri de, Yeltsin'in, SSCB KP Genel Sekreteri seçilmesi durumunda, Partinin toplumsal imajının ve idari rolünün devam edeceği yönünde çeşitli Rus bilim ve siyaset çevrelerince ciddi iddiaların ortaya atılmasıdır.

¹⁶ İbid.

¹⁷ Sinan Oğan, "Sovyetler Birliği'nin Mirası BDT de Dağılıyor"
<<http://www.turksam.org/tr/a697.html>> (15. 08. 2009)

Birliğin çözülmesinde liderlerin önemli sorumluluklar taşıdığı, bugün Rus bilim camiası tarafından açıklıkla ortaya konan bir olgudur. Gorbaçov, tıkanmış bir sistem ve üretmeyen bir toplum devralmıştı belki ancak başarılı olabilmesinin önünde kendi hataları da önemli paya sahiptir. Siyasi reformlar ile birlikte ekonomik ve toplumsal reformlara girişmişti. Sovyet rejimi ve daha da önemlisi Sovyet halkı bu reformlara hazır değildi. Gorbaçov, toplumun asıl ihtiyacını tespit etme konusunda yetersiz kaldı. Mesela Rus toplumunun uluslaşmasında oldukça önemli bir rolü olan din unsurunun Sovyet sosyalizmi gereği yok sayılmasına son veremedi. Oysa Rus halkı gelenekseldir ve bir yanı ile Doğuludur. Öte yandan Müslüman vatandaşlarının Sovyet rejimini tam manası ile benimsemesinin önündeki en büyük nedenlerden birisi olan dinsel özgürlük meselesini çözerek Müslüman halkları rejim ile bir ölçüde barıştırabilirdi. Gorbaçov’a yöneltilebilecek eleştirilerden birisi de Birlik Cumhuriyetlerine yaklaşım konusunda gösterdiği yanlı tutum olabilir. Taraflı bu yaklaşım, Sovyetler Birliği içinde ulusçuluk hareketlerinin yoğunlaşmasına neden oldu. Gorbaçov, tüm Birlik Cumhuriyetlerinin lideri idi ve bir görevi de bu cumhuriyetler arasında hakemlik rolüydü. Bu rolü iyi oynayamadığı noktasında Rus bilim çevresince de eleştirilmiştir.

Yeltsin ise tüm cumhuriyetleri aynı kefeye koydu ve onların iyileştirme beklentilerini, bağımsızlık talebi olarak algıladı. Mesela 1968’de Çekoslovakya’da Aleksandır Dubcek, Aksiyon Planını devreye soktuğunda, serbestleşme ve Sovyetlerden uzaklaşmayı öngörüyordu. Oysa Orta Asya devletlerinde böyle bir yönelim yoktu. Sovyetler Birliği tarihinin hiçbir döneminde Orta Asya devletleri bağımsızlık yanlısı duruş sergilememişlerdi. Üstelik sistemin kendisi de buna fırsat tanımıyordu. Öte yandan Kafkasya halkları ise direnişleri ile tarihe geçmişlerdi ama mevcut düzen, bu etnik unsurların, Birliğe hanel getirme potansiyellerini sıfıra indiriyordu. Yeltsin’e atfedilen bir hata da, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından, eski cumhuriyetlerin teklif ettiği, Sovyetler Birliğini oluşturan eski üyeler arasında “parasal birlik” fikrinin desteklenmemesiydi¹⁸. Oysa Bağımsız Devletler Topluluğu’nun günümüzdeki hedeflerinden biri de üyeleri arasında parasal birliğin oluşturulmasıdır.

Sovyetler Birliğini dağıtan anlaşmaya imza koyan Yeltsin, öte yandan da Sovyetlerin mirasını resmen devralmıştı. Rusya Federasyonunun, Sovyetler Birliğinin ardılı olmadığını, bizzat devamı olduğu belirtilmiştir. Böylece, ülkesinin ya da ülkesi parçası

¹⁸ Vügar İmanov, *Avrasyacılık Rusya’nın Kimlik Arayışları*, 1.Basım, Küre Yayınları, İstanbul, 2008, s. 250.

üzerindeki yetkilerin el değıştirmediğini, ülkesinin bir kısmının bir başka devlet ya da devletlere geçmediğini ya da devletin tamamen ortadan kalkarak ülkesinin tamamının bir başka devlet ya da devletlere geçmediğini, uluslararası hukuk açısından ilan etmiş oluyordu.¹⁹ Böylece, Sovyetler Birliğinin BM Güvenlik Konseyindeki daimi üyeliğini korumayı başarmıştı. Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu tüm uluslararası anlaşmaları da yükümlendi. Bu, sahip olduğu jeopolitik pozisyonunu korumasını ve uluslararası konumunu olabildiğince muhafaza edebilmesini sağladı.

Yeltsin, iniş çıkışları, renkli kişiliğı, başarıları ve hataları ile Rus siyasi hayatının ve belki de dünya siyasi tarihinin unutulmaz karakterlerinden biri olmayı başarmıştır. Ne var ki bu onu sorumluluklarından arındırmaz. Yeltsin, halkına silah doğrultan ve Rus milliyetçiliğini iktidarı ele geçirmek için kullanan bir liderdi. Gorbaçov ile giriştiğı iktidar mücadelesini, SSCB'yi feda etme pahasına kazanmıştı. Sovyetlerin içinde bulunduğu krizi, iktidarı ele geçirme yolunda istismar etti. Rusya Federasyonu içinde çok geniş yetkilerle yönetim oluşturdu ve hatta bu uğurda parlamento ile kanlı bir mücadeleye girdi. Yeltsin tarihe, kendi parlamentosunu topa tutan bir lider olarak da geçmiştir.

1.2 Dış nedenler

Genel olarak bu şekilde sıralanan iç nedenlerin yanında, Sovyetlerin dağılmasını açıklayan düşünürlerin ortaya koyduğu dış nedenler de vardır. Bunlardan ilki, dünyada yaşanan gelişimlerin Sovyet toplumu üzerindeki etkisiydi.

Dünya, 20. yüzyılın sonlarını hızlı bir küreselleşme çağı olarak yaşarken, Sovyet toplumu bunun dışında kalıyordu. Gelişmiş devletlerde tüketim malları yelpazesi genişlerken ve kaliteleri giderek artarken Sovyet halkları, karneyle, üstelik kalitesiz malları tüketmek durumunda kalıyordu. Dünyada iletişim imkânları hızla yaygınlaşırken Sovyet toplumu, dünyadan bihaber bırakıldı. Küreselleşme sonucu ülke sınırlarının engelleyici nitelikleri hızla törpülenirken Sovyet vatandaşları ülkeleri dışına çıkabilmek için uzun KGB soruşturmalarını geçmek ve yasal gerekçeler göstermek zorundaydılar.

Bireyin özgürlüğü ve mutluluğı, ifade özgürlüğü, siyasal hayata katılma, adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğü gibi fikirler, gelişmiş hatta gelişmekte olan ülke

¹⁹ Acer, Yücel: "1926 Irak Sınır Antlaşması'nın Geleceğı"

<<http://www.usakgundem.com/yazar/631/1926-irak-sinir-antlasmasi%E2%80%99nin-gelecegi.html>> (17. 08. 2009)

vatandaşlarının ulaşabileceği değerler iken Sovyet halkları, tüm bu fikirlere uzaktı hatta bu fikirlerin dile getirmesi bile, hayatını zorlaştıracak ciddi bir sebep olarak karşısına çıkıyordu. Oysa dünya hızla değişiyordu ve Sovyet halkı da bu değişimi giderek daha fazla hissediyordu.

Toplum, her ne kadar bir Avrupa ülkesi düzeyinde bireyselciği benimsememiş olsa da, entelektüel gruplar, bu özgürlüğü talep etmeye başlamıştı. Toplum, dünyada yaşanan bu değişimin, küreselleşmenin, pekâlâ farkına varmaya başlamıştı. Bu bilinç, toplumsal bir hareket doğurmuyordu ancak ülkenin içinde bulunduğu buhranın hissedilmesini sağlıyordu.

Yönetici sınıf, içinde yaşadığı dünyayı algılamada ve kendini yenilemede toplumun gerisinde kalmıştı. Lenin'in kutsal görevler yüklediği "profesyonel devrimciler", çelik zırhla korundukları ve refah içinde yaşadıkları parti hayatından feragat etmek istemedikleri için toplumun yeni isteklerine kulak asmamışlardı. Yönetici kesim ve Parti, halkın düşüncelerini görmezlikten gelmeye devam etti ve en nihayetinde "perestroyka" ile buna müdahale etmeye mecbur kaldı.

Şu bir gerçektir ki ülkedeki uyanış, siyasi liderlerin kontrol edemeyeceği bir toplumsal hareket doğurmuyordu. Hiç şüphesiz ki Sovyetleri yıkan, halkının, dünyayı daha iyi algılaması değildi. Ne var ki Gorbaçov'un yönettiği ülke, ne Stalin'in ne de Brejnev'in ülkesiydi artık.

Dış nedenler arasında önemle üzerinde durulan bir unsur da, Batı Bloku'nun politikalarıydı. İkinci Dünya Savaşının ardından ne Yalta'dan ne de Postdam'dan, tarafları tatmin eden bir sonuç çıktı. Uluslararası ilişkileri düzenleyen "güç dengesi sistemi" yerini "iki kutuplu sistem"e bırakmıştı. Dünyanın iki ucundaki iki devlet, ABD ve Sovyetler Birliği, dünyayı, birbirlerine uzak yakasından sarıp, Avrupa'da sınırdaş olmuşlardı.

Nazi Almanya'sının paylaşımında zirveye çıkan galip devletler arasındaki politik rekabet, ABD ve SSCB liderliğinde iki kutbun doğmasında neden oldu. Her iki kutup da, uluslararası askeri organizasyonlara sahip oldu. Üstelik ideolojik de bir farka sahiptiler. İki kutup arasındaki rekabet, sadece ideolojik ve askeri değil; ekonomik ve kültürel boyutlar da içeriyordu. Pek çok Sovyet aydını, SSCB'nin tarih sahnesinden çekilmesine bir neden olarak işte tam da bu rekabeti gösteriyordu. Onlara göre SSCB'nin yıkılmasının en önemli nedenlerinden biri, Batılı güçlerin, bunu istemesiydi.

ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikası, Sovyetlerin manevra alanını daraltma amacı, kasıtlı bir yıkım politikası olarak değerlendiriliyordu. Öte yandan Batılı kurumların Baltık ülkelerinde yürüttükleri siyasi nitelikli faaliyetler ki bunlar demokratikleşme ve siyasi bağımsızlık gibi fikirlerin yaygınlaştırılması idi, Sovyet aydınları için, SSCB'nin iç işlerine karışıldığı anlamını taşıyordu ve iç huzuru bozma kastı olarak değerlendiriliyordu.

Özellikle ABD ve SSCB arasında yaşanan silahlanma yarışı, Sovyet ekonomisini, askeri harcamalara daha büyük pay ayırmak mecburiyetinde bırakmak ve böylece sosyal alanların ihmal edilerek toplumsal refahı ve huzuru bozulma amacı olarak değerlendiriliyordu. Bu konuda Gorbaçov da, Perestroyka isimli eserinde, silahlanma yarışının kazananı olmayacağını ve bu yarışın sosyal alanların ihmaline yol açtığını belirtiyordu. Gorbaçov'a göre bu yarıştan karlı çıkan tek taraf, ABD'li silah şirketleriydi. İşte bu görüşten hareketle iki devlet arasında silahların azaltılması fikrinin ateşli savunucusuydu.

Primakov da Batının amacının SSCB'yi yıkmak olduğunu belirtmektedir. Durumu daha soğukkanlı değerlendiren Primakov, bu amacın rekabet yolu ile değil, SSCB'nin 1980'li yıllarda ihtiyaç duyduğu kredinin verilmemesi yolu ile gerçekleştirildiğini belirtiyordu.²⁰ Ona göre G-7 ülkesi liderleri, 15-17 Temmuz 1991'de Gorbaçov ile buluştuklarında, Sovyetler için hayati önem taşıyan krediyi vermeyerek SSCB'nin dağılmasında çok kritik bir rol oynamışlardır.

Sovyetler Birliğinin yıkılış nedenlerini Batılı devletlerin tutumlarına bağlayan liderler ve uzmanların tutumları düşündürücüdür. Yıkıcı bir rekabetin içinde olan iki devletin de amacı, karşısındaki gücü yok etmek veya en azından zayıflatmaktır. Bu, anlaşılır bir amaçtır. Rus politikacı ve düşünürlerin, Sovyetler Birliğinin yıkılış nedenini ararken özeleştiri yapmak yerine dış güçlerde sorumluluk aramaları, içinde bulundukları aciziyeti göstermek açısından önemlidir.

2. Rusya Federasyonu'nun İdari ve Siyasi Oluşumu

Sovyetler Birliğinden Rusya Federasyonuna kalan mirasın büyük bir kısmı hukuksal ve kurumsal düzendi. 1977 tarihli SSCB anayasasında devlet biçimi "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, ulusların kendi kaderlerini belirleme ve eşit Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin gönüllü birleşmesinden doğan sosyalist federalizm ilkesine dayanan,

²⁰ Evgeni M. Primakov, *Minnoye...* s. 99.

birleşik, federal ve çok uluslu bir devlettir” biçiminde tarif edilmişti. Anayasada belirtilen devlet biçimi, uygulamada kısmen farklı bir görüntü sergiliyordu.

Anayasa, devleti, federasyon olarak nitelese de SSCB aslında merkeziyetçi ve otoriter bir devlettir. Federe birimlere, iç işlerinde serbesti tanınmış olsa da bu birimler, merkezin mutlak denetimi altındaydı. Kadro tayinleri başta olmak üzere her türlü devlet düzenleri, merkezi hükümet tarafından belirleniyordu. Sovyetler Birliği siyasal düzeni incelendiğinde yine görülecektir ki merkezi yürütme organları, federal birimler üzerinde siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan tam bir denetime sahipti ve federe birimlerin hareket alanı, kültürel kimliklerini temsil edebilmekten ve yaşayış biçimlerini düzenleyebilmekten ibaretti.

Bu çalışmanın önceki kısımlarında, SSCB Komünist Parti’nin içinde bulunduğu sıkıntılar ve olumsuzluklardan bahsedilmişti. İşte bu sıkıntıların giderilememesi ve Partinin etkinliğini yitirmesi sonucunda, Halk Vekilleri Kongresi kurulmuştu. Bunun yanında, Yüksek Sovyet de, devlet içinde en yüksek otoriteyi temsil eden kurumlardandı. Siyasi deneyim ise, Halk Vekilleri Kongresi ile Yüksek Sovyet’in gerçek anlamda bir temsil ve yasama organı olarak çalışmadığını göstermektedir.²¹ Bakanlar Konseyi ise, SSCB’nin en yüksek yürütme organı sıfatıyla devlet bürokrasisinin en başında bulunmaktaydı.²²

Sovyet sisteminin işleyişi hakkında sadece anayasaya bakarak bir kaniya varmak yanıltıcı olabilmektedir. Zira çerçeveleri çizilen ve görevleri anayasa ile tanımlanan kurum ve kişilerin karşısında, görev ve yetkileri konusunda anayasada detaylı bir tanımlanmayan ancak devlet yönetimindeki rolü anayasal güvence altına alınan ve devlet örgütlenmesine paralel bir örgütlenmeye sahip Komünist Parti yer alıyordu ve bu Parti devlet yönetiminde oldukça etkindi. Komünist Parti, ülke içinde düzenli örgütlenmelere sahipti ve her alt birim bir üst birime ve nihayetinde de Moskova’daki Genel Sekretere bağlıydı. Böylece Parti, devlet örgütlenmesinde ve işleyişinde hâkim bir role sahipti. Etkisi bununla da sınırlı değildi. Parti, ülke çapında kontrolü sağlayacak, ülkenin mesleki ve bölgesel kalkınmalarına nüfuz edecek nitelikte piramitsel bir örgütlenmeydi.²³ Kadroların atanmasında sahip olduğu mutlak yetkisinin yanında Parti üyeleri de, ülke politikalarının belirlendiği devlet organlarında yer alıyordu. Bununla birlikte, kritik görevler yürüten

²¹ İlker Gökhan Şen, *Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi*, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, no 1553, Eskişehir, 2004, s. 78.

²² Esat Çam, *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınevi, 2000, s. 262-264.

²³ İbid, s. 53.

devlet organlarının başındaki kişiler de, partinin en etkin örgütlenmesi olan Politbüro'nun üyeleri idi. Sovyetlerde durum, sistem içinde tüm iktidarın, devlet içindeki ayrı bir "yürütme hiyerarşisi" olan Bakanlar Konseyine ve Komünist Partiye bırakılmış olmasıydı.²⁴ Sonuç olarak Parti, kendi dışındaki bu idari yapılanmaya simetrik olan kendi iç yapılanması sayesinde, hem iktidarın kullanıcıları olan bakanlıkları hem de temsil meclisleri olan Sovyet'leri yakından denetleyebilmiştir. Bu model sayesinde Parti, Sovyet'leri ve onun yürütme organlarını yönlendirmiş, ancak, kurumsal olarak onlardan ayrı kalmıştır.

Bunun yanında siyasi kültür de, anayasanın belirttiği işleyişin dışına kolayca çıkılmasını sağlıyordu. Otoriter ve merkezi hükümetin varlığını benimsemiş ve böyle oldukça, güçlü bir devletin var olabileceğine inanmış kişilerce oluşturulan devlet ve parti kadroları, liderlerine mutlak itaatle bağlıydı. Böylece liderler, hukukun üstünde ve mutlak itaat edilmesi gereken kişiler olarak ortaya çıkmaktaydı. Bunun yanında yasama organlarını oluşturan milletvekillerinin, ideoloji disiplini ile örgütlenmiş ve politik hedefleri olan siyasi partilerin inanmış üyeleri olarak değil, kişisel çıkarlarını hedefleyen seçkinler olarak hareket etmeleri de, Sovyet siyasal hayatının belirgin bir özelliğidir.

Partinin devlet organlarının önüne geçmesi, bizzat anayasaya dayandırılıyor. Buna göre anayasa, kuvvetler ayrılığını öngörmeden, yürütme organına geniş yetkiler tanımıştır. Anayasal olarak kurumlar önemli bir güç elde ederken siyasal açıdan da yürütme, önemli bir güce sahipti. Komünist Parti, anayasayla önemli bir konuma çıkarılmıştı ve bu, partinin devlet örgütlenmesine karşı kendi örgütlenmesi ile önemli bir otorite haline gelmesini sağlamıştı.

Yine anayasa, bu erklerin çatışması halinde, bu çatışmanın nasıl çözümleneceğini net bir şekilde düzenlememişti. Sovyet sisteminde, normlar hiyerarşisini güvence altına alacak hiçbir mekanizmanın olmamasının da etkisi ile hükümet, her zaman yasalara aykırı düzenlemeler yapabilmekte ve yaptığı düzenlemelerle yasalarda kolaylıkla değişikliğe gidebilmekteydi.²⁵ Sovyet anayasal düzeninde kişiler, kurumların önüne geçmişti. Ortada bir gerçek vardı ki devleti, anayasanın tanımladığı kurumların aksine, Parti yönetiyordu. Neticede, anayasanın en yüksek yürütme gücü olarak tanımladığı Başbakan'dan daha

²⁴ İbid, s. 59.

²⁵ İlker Gökhan Şen, *Rusya Federasyonu...* s. 59.

güçlü bir siyasi kişilik vardı ki o da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteriydi.

SSCB'nin yıkılması ile gündeme, Rusya Federasyonunun ekonomik ve siyasal açıdan yeniden yapılandırılması gelmiştir. Ne var ki Sovyet döneminde kalan anayasal düzen, kurum ve yasaları ile modern ve demokratik bir toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı ve yeniden yapılanan Rusya Federasyonunun reform gereklerini karşılayabilecek düzeydeydi değildi. Rusya Federasyonu'nun siyasi tarihinde 1990-93 tarihleri arasında geçen zaman literatürde, “komünist düzenden liberal düzene geçiş dönemi” olarak adlandırılır. Bu geçiş döneminde reformları gerçekleştirecek olan devletin anayasası, 1978 yılından kalan Sovyet Birlik Cumhuriyeti anayasasıydı.

Yeni düzenlemeler yapılınca kadar bir hukuki boşluğun doğmaması için Yeltsin ve yasama organı, yenileri yapılınca kadar eskilerin yürürlükte kalmasını kararlaştırdı.²⁶ Bu esnada Yeltsin, ihtiyaç duyulan ekonomik ve siyasal düzenlemeleri, “şok terapi” adı altında bir dizi kararnameler ile gerçekleştiriyordu.

Yeni anayasanın yapımı ve siyasal hayatın yanında devlet düzeninin de yeniden yapılanması esnasında, diğer tüm ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da, çeşitli siyasi ve toplumsal güç odaklarının karşı karşıya gelmeleri sorunu doğmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi krizin temelini, tarafların, yapılması düşünülen yeni anayasanın içeriği konusunda anlaşmazlığa düşmeleri ve bu yeni anayasanın kim tarafından kabul edileceği veya bir başka deyişle, kurucu iktidarın kimler tarafından oluşturulacağı idi.²⁷ Anayasayı onaylayacak kurum olarak akla ilk gelen, Halk Vekiller Kongresiydi ki bu organ, en üst yasama gücünü temsil etmekteydi. Fakat bu durum bir çelişkiyi doğuruyordu; eski sistemin tasfiyesi anlamına gelen “yeni anayasayı” kabul edecek olan kurumun, eski sistemden kalan bir kurum olması.

Rusya Federasyonu'nun yeniden yapılanma sürecinde yaşanan sancıların aşılmasında ilk adım olarak Başkanlık Sistemi'ne geçiş düşünülmüştür. Bu fikrin ilk nüveleri, 1991 yılında, henüz Sovyetler Birliği döneminde düzenlenen ve halka “Bağımsız Rusya”nın sorulduğu referandumda oluşmuştu. Bunun ardından 12 Haziran 1991 tarihindeki seçimlerde Yeltsin, Rusya Federasyonu Birlik Cumhuriyetinin ilk Başkanı olarak

²⁶ Ibid, s. 73.

²⁷ Konu ile ilgili bkz. O. V. Baydina, L. B. Volkov, A. A. Goltsblat, *İz istoriyi sozdaniye konstitutsiyi Rossiyskoy Federatsii. Konstitutsionnaya kommissiya: stenogramı, materialı, dokumentı (1990-1993)*, Fond Konstitutsionnıh Reform, 2008.

seçilmişti. Seçilmiş bu Başkan karşısında atanmış bir yasama organı vardı ve bu yasama organı, Sovyetler döneminin ürünüydü. Yasama organının, yani Halk Vekilleri Kongresinin, reform hareketlerini engelleyici tavrına karşı Yeltsin, doğrudan halk tarafında seçilmenin gücü ile başına buyruk ve yasaların üstünde hareket ediyordu. Rusya’da yasama ve yürütme organı açık bir şekilde çatışıyordu.

Yeltsin, yasama meclisi ile yaşadığı çekişmeyi, özel bir yönetime başvurarak meclisi fesih edeceğini ve anaysa için referanduma gideceğini, bu arada da ülkeyi tek başına yöneteceğini duyurarak aşmayı denerdi. Bunun üzerine meclis Yeltsin ile anlaşmaya giderek yasama ve başkanlık seçimlerinin 1993 yılının sonbaharında yenilenmesini kabul etti. Yeltsin, seçmenlerine güvenerek yeniden seçileceğinden emindi ancak meclis aynı güveni duymuyordu. Nitekim iki erk arasındaki çatışma durulmadı. Bunun üzerine Nisan 1993’te referandum yapıldı ve bu referandumdan, halkın Yeltsin’i desteklediği, politikalarını onayladığı, meclisin yenilenmesini istediği ama erken seçimi kabul etmediği sonucu çıkmıştı.²⁸ Referandumunun sonuçları Başkan’ın lehineydi ancak bu durum krizi çözmek bir yana daha da arttırmıştı. Bir yandan halkın desteğini almış Başkan’ın yasama organını ve yasaları yok sayarak ülkesini başına buyruk yönetmesi, bir yanda da uzlaşmaz ve kendisine tamamen ters meclisle çalışmak zorunda kalması, krizi giderek derinleştirmiştir.

Yeltsin, 21 Eylül 1993’te yayımladığı 1400 sayılı anayasal reform kararnamesi ile Yüksek Sovyet ve Halk Vekilleri Kongresinin feshedildiğini ilan etti. Kararnameye göre; feshedilen bu organların yetkileri, yeni kurulacak olan Federal Meclise devredilecekti. Ayrıca anayasa mahkemesinin çalışması da yeni Federal Meclis toplanıncaya kadar ertelenmişti.²⁹ Yürürlükte bulunan anayasaya göre Başkan’ın yasama organını fesih yetkisi yoktu. Eyleminin anayasal olmadığının farkında olan Yeltsin, işlemeyen bir anayasaya uymanın da anlamsız olacağını belirtiyordu. Demokratik geleneği olmayan bir ülkede göreve ilk defa demokratik seçimlerle iş başına gelmiş bir kişinin anayasayı ve yasama organını çoğunlukçu eğilimlerle hiçe sayması şaşırtıcı da sayılmamalıdır.

Yeltsin’in bu tek yanlı hareketine karşı Başkan yardımcısı Aleksandr Rutskoy önderliğinde bir grup muhalif, 2 Ekim’de “Beyaz Ev” başta olmak üzere önemli devlet binalarını ele geçirerek Yeltsin’e karşı direnmiştir. Üstelik bu muhalifler, ordunun bir

²⁸ İlker Gökhan Şen, *Rusya Federasyonu...* s. 76.

²⁹ İbid, s. 76-77.

kısmı tarafından da desteklenmiştir. Olayların şiddetlenmesi üzerine Başkan'a bağlı güvenlik güçleri 4 Ekim'de Beyaz Ev'i kuşatmıştı. 1991'de komünist yanlılarının darbe girişimini önlemek amacı ile tankların önünü kesen Yeltsin, bu defa aynı tankların parlamentoyu ele geçirmesi için operasyon emrini vermişti. Bu operasyon sırasında parlamento binası bir top atışına maruz kaldı ve bunun sonucunda yüze yakın kişi hayatını kaybetti.

Yasama organının engellerini askeri müdahale ile bertaraf eden Yeltsin'in önünde bir engel kalmamıştır. 12 Aralık 1993 günü erken genel seçimler yapılmış ve anayasa da bu tarihte kabul edilmiş oldu.

3. 1993 Anayasası'nın Öngördüğü Devlet Düzeni

Rus siyasal kültüründe, merkezin mutlak hâkimiyeti ve yönetim biçimi olarak otoriter yönetimler kabul görmüştür. Öyle ki merkezin zayıflamaya başlaması, ülke güvenliğinde bir zaaf olarak algılanmaktadır. Merkezin güçlü olması, güçlü devleti ifade etmektedir ve mutlak hâkimiyetin bir elde toplanması yadırganan bir durum değildir.

3.1 Devlet Başkanı

Devlet yönetiminde böyle geniş yetkileri olan, otoritesi neredeyse tartışılmayan bir liderin bulunması, onu, iç ve dış politika yapımında en etkili aktör yapmaktadır. Rusya'daki devlet sisteminin de çok güçlü Başkana sahip Yarı-Başkanlık olması, dış politika yapımında Başkan'a sınırları oldukça geniş bir yetki alanı vermektedir.

Siyasal sistemin Yarı-Başkanlık olarak belirlendiği Rusya Federasyonunda yürütme organı olarak Başkan ve onun tayin ettiği hükümet belirlenmiştir. İncelendiğinde görülmektedir ki 1993 anayasası çok güçlü bir Başkan yaratmıştır ve bu Başkan'ı siyasal sisteme hâkim kılmıştır. Sistem içinde en baskın aktör olarak karşımıza çıkan Başkan, bu gücü, diğer etkenlerin yanında, anayasanın genel sistematüğinden kaynaklı olarak da elinde tutmaktadır.

Dört yıllığına ve doğrudan halk tarafından seçilerek (md.81/1) göreve gelen Başkan için adayın 35 yaşını doldurmuş olması ve son on sene ülke içinde ikamet etmiş olması şartı aranır (md.81/2). Aynı kişinin iki defadan fazla peş peşe Başkan seçilememesi kuralını da belirtmek gerekir. Göreve başlamadan önce Devlet Duma'sının, Federasyonu Konseyinin ve Anayasa Mahkemesi üyelerin önünde ant içer (md.82/2). Yasama ve Yargı

organlarının temsilcileri huzurunda ant içse de siyasi açıdan Federal Meclise karşı sorumluluğu yoktur ve anayasanın 91. maddesi gereği de cezai açıdan dokunulmazdır. Görevinden ancak sağlık nedenleri ile kendi rızası, vatana ihanet suçundan ötürü Anayasa Mahkemesinin kararı veya Federal Meclisin Impeachment (suçlama, itham) yolu ile başarılı olması durumunda alınabilir. Ancak siyasi tecrübe göstermiştir ki, Rusya Federasyonu siyasi tarihinde, Başkanın görevinden alınması, tüm yolların denenmesine rağmen, mümkün olmamıştır.

Anayasa Başkan'a hem yürütme hem de yasamayla ilgili ve bazı durumlarda onların üzerinde olmak üzere haklar ve görevler vermiştir. Bu durum, Başkan'ın ülkede istikrarı sağlaması ve kurumlar arasında uyumlu çalışmayı mümkün kılması açısından değerlendirilmektedir. Denilebilir ki Başkan, kuvvetler ayrılığının kabul edildiği 1993 anayasasında dördüncü bir kuvvet olarak tanımlanmıştır.

Anayasanın 83.maddesinde belirtildiği üzere Başkan, Başbakanı, Dumanın da onayı ile atar ve Federal Bakanları Başbakan'ın önerisi üzerine göreve getirir. Hükümet toplantılarına başkanlık edebilen Başkan, hükümeti feshetme yetkisine de sahiptir. Merkez Bankası Başkanı'nı Duma'ya sunan Başkan, bunun yanında Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Hakem Kurul Mahkemesi üye adaylarını ve başsavcı adayını, seçilmek üzere, Federasyon Konseyine sunar. Bununla da kalmayıp, Federe Mahkeme hâkimlerini de atar. Yasa tasarısı sunabildiği Devlet Duma'sının seçimlerini tayin eden Başkan, bu meclisin feshini de anayasanın ön gördüğü biçimde gerçekleştirebilir. Karamame ve idari emirler çıkararak da yasamaya ilişkin faaliyetlerde bulunabilir.

Anayasanın 83. maddesine göre devletin iç ve dış politika esaslarını belirleyen Başkan, Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyine başkanlık eder ve bu Konsey tarafından kabul edilen askeri doktrin onaylanır. Bu askeri doktrin, günün koşullarına göre; Rusya'ya içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikeler hakkında yorum ve tahminlerde bulunur, ülke savunması ve güvenliği için genel ilkeleri ve yürütülecek askeri politikaları belirler.³⁰ Öte yandan "Ulusal Güvenlik İlkeleri" güvenlik sorununu ve askeri doktrini de kapsayacak bir şekilde ekonomik siyasi, sosyal, dış siyaset ve askeri konularda yürütülecek siyasetin temel çerçevesini çizer. Böylece Başkan, uluslararası arenada devletini temsil ettiği kadar onun bu alandaki manevralarını da belirlemektedir.

³⁰Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi
<<http://www.scrf.gov.ru/documents/11/3.html>> (20.10.2009)

Yüksek askeri rütbeleri veren Başkan, aynı zamanda ordunun da başkomutanıdır. Bu durum ona, ülke silahlı kuvvetlerini doğrudan kullanma olanağı da vermektedir. Rusya Federasyonu egemenliğini, bağımsızlığını ve devlet bütünlüğünü korumakla ve devlet organları arasındaki uyumu sağlamakla görevli olan Başkan'ın (md.80/2), diğer maddelerde düzenlenen veto, kararname, fesih, yasa önerisi gibi yasama alanındaki, Anayasa mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hakem Mahkemesi üyelerinin atanması konusunda sahip olduğu doğrudan etki ile yargı alanındaki ve hükümeti atama ve görevden alma gibi yürütme alanındaki somut yetkileriyle birlikte ele alındığında, diğer tüm devlet organların üstünde manevi bir üstünlüğe ve mutlak güce sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Başkan, sistem içindeki gücünü, doğrudan kendisine bağlı olan ve bizzat atadığı kişilerce idare edilen Bakanlık Teşkilatı ve Başkana bağlı diğer kurumlar aracılığıyla kullanmaktadır. Birçok konuda kurulan dairelerden oluşan ve doğrudan doğruya Başkana bağlı Başkanlık Teşkilatı, Başkan'ın politikalarının belirlenmesi, kararname taslaklarının hazırlanması ve yasa tasarılarının hazırlanması konularında bir takım görevlere sahiptir. Yine Başkan'a bağlı olmak üzere çalışan Güvenlik Konseyi, güvenlik konularındaki yetkilerinin kullanılmasında Başkan'a önemli bir manevra alanı sunar. Çeçenistan müdahaleleri buna iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Yeltsin, müdahale öncesinde bu Konseyle yakın çalışmış ve atacağı adımların belirlenmesinde bu konsey önemli bir rol oynamıştır.

Başkan, sistem içindeki etkinliğini bu ve benzeri teşkilatlanmalara borçludur ki bu teşkilatlar, Başkan'ın güvendiği ve 'yakın çevre'sinden olanlarca oluşturulmaktadır. Anayasal yetkilerin kullanılmasında bu teşkilatlar, çok işlevsel görevler görmektedir. İşleyiş bakımından incelendiğinde bu kuruluşlar, SSCB Merkez Komitesinin, Sovyetler Birliği sistemi içindeki işlevini hatırlatmaktadır. Nasıl ki SSCB merkez komitesi, gölge hükümet gibi çalışmaktaydı ve Parti Genel Sekreterinin sisteme hâkim olmasını sağlıyordu, bu kuruluşlar da Rusya Federasyonu Başkanı'nın devlet yönetiminde tüm etkinliği ile var olabilmesini sağlamaktalar.

3.2 Rusya Federasyonu Hükümeti

Rusya Federasyonu Hükümeti, Rusya Federasyonunun uygulayıcı gücünü oluşturur.(md.110/1) Başbakan, Başbakan Yardımcısı ve Federal Bakanlardan oluşur

(md.110/1) ancak bunun yanında Devlet Komitesi, Federal Komisyonlar, Federal Hizmetler, Daireler ve Müfettişlikler adı altında farklı birimler de yer almaktadır.³¹

Duma'nın onayı ile Başkan tarafından atanan hükümet, (md.111/1) yine Başkan tarafından feshedilebilir.³² Başbakan, kabinesini kurmak amacı ile Başbakan Yardımcısını ve Federal Bakanları, atanmaları üzere Başkan'ın onayına sunar. (md.112/2)

Görevdeki bir hükümet için güvensizlik oyu verebilecek olan Duma, bu kararını salt çoğunluk ile alır. Dumanın bu kararı bağlayıcı değildir. Başkan hükümet'i d ş rebilece i gibi dilerse onunla çalışmaya devam da edebilir. Ancak Duma, üç ay içinde yeniden güvensizlik oyu verirse, Başkan, bu sefer ya hükümeti ya da Duma'yı feshetmek durumundadır. (md.117/3)

Öte yandan Başkan'ın kendisi de hükümet için güvenoyu isteyebilir. şayet Duma, güvenoyu vermezse Başkan, ya hükümeti düşürür ya da Duma'yı feshederek seçim kararı alır. (md.117/4) Duma, Başkanın  nerdi i Başbakan adayını üç kere reddederse, Başkan, Başbakanı atar ve Duma'yı feshederek meclisin yenilenmesi için genel seçimleri tayin eder (md. 111/4).

Hükümetin Anayasanın 114.maddesi ile tanımlanan görevleri şöyledir; federal bütçeyi hazırlayarak Duma'ya sunmak ve uygulanmasını sağlamak, bütçe uygulamaları ile ilgili Duma'ya rapor sunmak, mali, kredi ve para politikalarının uygulanmasını sağlamak; Rusya Federasyonunun kültür, bilim, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve ekolojik alandaki devlet politikalarının uyum içinde uygulanmasını sağlamak, Federal malvarlığının yönetilmesini sağlamak, Rusya'nın devlet güvenliğinin sağlanması ve dış politikanın yürütülmesini sağlamak, hukukun, vatandaşların hak ve özgürlüklerin sağlanması, kamu düzeninin, mülkiyetin korunması ve su ların önlemesi ile ilgili tedbirler almak, anayasal, federal yasalar ve Başkanın kararnameleri ile kendisine verilen diğer görevleri yapmak. Ayrıca diğer devlet organları gibi Duma'ya yasa tasarısı sunabilir.

Rusya Federasyonu siyasal sisteminde önemli bir düzenleme de, hükümetin, yeni seçilen Başkan'a istifasını sunmak zorunda olmasıdır. (md.116) Hükümetin istifasını Başkan kabul eder. (md.117/2)  te yandan Başbakan'ın istifası, hükümetin de istifası anlamı taşır.

³¹ İlker Gökhan şen, *Rusya Federasyonu...* s, 163.

³² Başbakanı görevden alma yetkisi anayasada açık olarak tanımlanmasa da uygulamada bu durumun kanıksandı ı ve hukuki nitelik taşıdı ının kabul edildiği görülmektedir.

Anayasada kuvvetler ayrılığının güvence altına alınmasına yönelik düzenlemeler göze çarpmaktadır. Bu düzenlemeler, Rusya Federasyonu anayasasının SSCB anayasasından önemli bir farkı olan karşımıza çıkmaktadır. Rusya Federasyonu anayasasına göre hükümetin karmaşık, bürokratik ve parçalanmış bir yapıya sahip olduğu da dikkati çekmektedir. Batıdaki kabinelerin aksine her bakanlık kendi kurumsal çıkarlarını gözetmekte ve oldukça başına buyruk çalışmakta; yine, kolektif sorumluluğun da bulunmadığı göze çarpmaktadır. Bu durumun sonucunda, hükümetlerin belirli bir programın etrafında bütünleşemedikleri ve kolektif bir kadro halinde değil de Başkanın siyasi kişiliklerle yaptığı birebir pazarlıklar sonucu oluştukları görülmektedir.

Hükümetle ilgili düzenlemelerde bile Başkan'ın gücü hemen göze çarpmaktadır. "Bilindiği gibi Yarı-Başkanlık sistemlerinin doğal bir sorunu, Başkan ile Başbakan arasında yaşanan çekişmelerdir. Rusya'da bu durum, hükümetin Başkan'a olan bağımlılığın artırılması ile çözülmüştür."³³ Yeltsin tarafından 1998'de sona erdirilen uygulama, konu ve nitelik sınırlaması olmaksızın, Hükümetin alacağı tüm kararların önce Başkan veya Başkanlık Teşkilatı denetiminden geçmesi idi.

Yukarıda da belirtildiği gibi Hükümetin istifasını Duma'ya değil de Başkan'a sunması ve sadece Başkan'ın kararı ile görevine devam edip etmeyeceğinin saptanması, yeni seçilen Başkana istifasını sunmak zorunda olması, Başkan'ın görevinden ayrılması ile görevinin kendiliğinden sona ermesi gibi anayasal düzenlemeler, hükümeti, Başkan'a bağlı bir kurum yapar. Hükümetin oluşma aşamasında Başkan'a bu denli bağımlılık, sadece Başkan'a sadık kişilerin hükümet kurabileceğini ortaya koymaktadır. Seçmenlere bağlı olmadan, meşruiyetini sadece Başkan'dan alan hükümet, tamamıyla ona bağlı çalışmak durumundadır. Böylece hükümet, Başkan'ın bir nevi uygulamadaki kolu gibidir.

Anayasaya göre hükümet doğrudan Başkan'a bağlı olmasa da siyasi sistem içinde Başkan'ın altında bir kurum gibi hareket ettiği gözlenmektedir. Başkan istediği zaman hükümet toplantılarına başkanlık edebilir ve "silaviky" olarak adlandırılan Güvenlik, Savunma, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları doğrudan doğruya Başkana bağlıdır.³⁴ Hükümet bu bakanlıklar üzerindeki otoritesi Başkan'ın otoritesinden çok daha geniş değildir.

Başkan ile hükümetin bu nitelikteki ilişkisi, Sovyetler dönemindeki tabloyu hatırlatmaktadır; önemli bakanların Politbüro üyesi olması ve Politbüro üyelerinin karar

³³ İlker Gökhan Şen, *Rusya Federasyonu ...* s, 167.

³⁴ *Ibid*, s. 165.

alıcı makamlarda görev yapması. Ayrıca hükümeti aratmayacak kadar büyük bir Başkanlık Teşkilatın bulunması da bu konuyla ilgili önemli bir etkidir. Dolayısıyla nasıl ki Komünist Partisi Genel Sekreteri Sovyetler Birliğinin en güçlü siyasi kişiliğiymi, aynı şekilde Devlet Başkanı da Rusya Federasyonu siyasal sistemindeki en güçlü siyasi kişiliktir. Yeltsin döneminin Başkan-Hükümet ilişkisine bakıldığında, yürütmeye tamamen Başkanın hâkim olduğu görülmektedir. Putin iktidarında ise bu durumun değiştiğine tanık olmaktadır.

3.3 Yasama

Federal Meclis, Rusya Federasyonu Parlamentosu, Rusya Federasyonunun yasama ve halk iradesini temsil eden organıdır (md. 94). Anayasanın bu hükmü, yasama organının idari yapılanmayı ve idari işlemleri doğrudan denetlediği ve kuvvetler birliğini andıran Sovyet anlayışının terk edildiğini göstermektedir.

Federal Meclis, Federasyon Konseyi ve Devlet Duma'sından meydana gelen iki kanatlı bir yapıdadır. (md.95/1) Her ne kadar Federal Konseye üst meclis, Devler Duması da alt meclis olarak algılansa da, gerçekte anayasal statü açısından aralarında altlık-üstlük ilişkisi yoktur, sadece görevleri farklılık arz etmektedir.

Federasyon Konseyi, her idari unsurdan iki kişinin gelmesi ile oluşur (md.95/2). Bu üyelerden biri unsurların yürütme organından diğeri de temsil organından seçilir. Devlet Duması ise genel seçimle seçilen 450 milletvekilinden oluşur. Anayasaya göre aynı kişi hem Duma hem Federasyon Konseyi üyesi olmaz.

Federal Meclisin her iki kanadı da birbirinden bağımsız çalışır ve Başkan'ın, Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın veya yabancı devlet liderinin konuşmalarını dinlemek dışında bir araya gelmezler.

Anayasa, devletin pek çok organına yasa tasarısı sunma hakkı tanımıştır. Buna göre yasa tasarısı vermeye yetkili kurumlar şunlardır; Başkan, Federasyon Konseyi, Konsey üyeleri, Duma vekilleri, hükümet ve idari unsurların yasama meclisleri (md.104/1). Ayrıca anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Yüksek Hakem Mahkemesi de yasa tasarısı önerisi sunabilirler.

Duma, parti liderlerinden oluşan konsey tarafından yönetilir ve çalışmalarını komiteler aracılığı ile yapar. Rus siyasal sisteminde komitelerin rolleri büyüktür. Siyasal

gelenekte komite, belirli konularda uzmanlaşmış kişilerden oluşan profesyonel yasama organı kurumları olarak algılanır.

Komitelerin görevleri, Duma'ya sunulan yasa tasarılarını görüşmek üzere ilgili alt komitelere göndermektir. İlgili komiteye havale edilen tasarı, çalışma grupları tarafından görüşülür. İlginç olan, bu çalışma gruplarının, çeşitli araştırma kurumları ve çıkar gruplarının temsilcilerini de barındırmasıdır. Böylece yasama sürecine, anayasaca belirtilen organlar dışında hiçbir temsil özelliği bulunmayan kişi ve kuruluşlar da katılabilmektedir.³⁵ Komitelerin tasarılar üzerindeki tasarrufları oldukça geniştir. Tasarıların ilk inceleme sırasında komiteler, bu tasarı üzerinde söz söyleyebilmekte hatta onu değiştirerek yeniden görüşmenin yanında alternatif öneriler de hazırlayabilmektedirler. Burada önemli olan, bu çalışma gruplarında yer alan ve çıkar gruplarını temsil eden üyelerin, çıkacak yasaları önceden bilebilmeleri ve hatta onlar üzerinde değişiklik yapma olanağına ulaşıyor olmalarıdır. Lobi grupları ve çıkar çevreleri, bu yolla, çalışma gruplarına kendi görüşleri doğrultusunda hareket eden kişileri göndererek veya çalışma grubundaki üyeleri etkileyerek, yasama üzerinde etki kurabilmektedirler.

Yeni anayasada zaten Başkan karşısında gücü azaltılmış bir parlamento öngörülmektedir. Buna bir de siyasal partilerin başarısızlığı ve genelde kısa ömürlü olmaları eklendiğinde, yasama organının, devlet yönetiminde ne kadar edilgen konumda olduğu görülmektedir. Ancak yasama organına veriler çeşitli yetkiler, muhalefetsiz bir yönetim süren Başkan'ı denetleme olanağı vermektedir. Bunlardan biri impeachment'tir. Duma'nın 1/3'ünün önerisi üzerine görüşülen ve ancak her iki meclisin toplam sayısının 2/3'ünün kararıyla uygulamaya konan impeachment'in gerçekleşmesi, üyelerini Başkan'ın atadığı Anayasa Mahkemesinin, Başkanı suçlu bulmasına bağlıdır. Bu durumda Başkan görevinden uzaklaştırılır. Gerçekleşmesi oldukça zor olan bu denetim şekli, daha çok siyasi niteliklidir ve Başkan'a karşı bir koz olarak algılanmaktadır. Yeltsin'e karşı pek çok defa girişilen impeachment denemesi de, bu durumun bir göstergesidir. Duma'nın, bu denetim gücünü, devletin iç ve dış politikasında etkin olmak adına kullanıldığı bilinmektedir. Mesela Eylül 1995'te NATO'nun Sırbistan'a karşı yürüttüğü askeri müdahaleyi durdurma çağrısını dikkate almayan Yeltsin'e bir tepki olarak impeachment girişiminde bulundu.

Başkan'ın önerdiği Başbakanı onaylama yetkisi de Duma'dadır. Öte yandan yürütme erki anlatılırken de bahsedildiği üzere hükümete güvenoyu vermek yine Duma'nın yetkileri

³⁵ İbid, s. 98.

arasındadır. Ne var ki bu durum Duma'ya sistem içinde güç tanımış olsa da bir zaaf olarak da karşısına çıkmaktadır. Zira Başkan bu konuda son sözü söyleyen siyasi kişiliktir ve dilerse Duma'yı feshedebilir. Başkan karşısında bu denli güçsüz olan Duma, temel işlevi olan yasa yapma konusunda bile Başkanın veto gücü ile karşı karşıyadır.

Duma, savaş ilanı ve barış anlaşması yapma yetkisini Federasyon Konseyle birlikte kullanır. Barış görüşmelerini hükümet yapar ama bu anlaşmalar Duma'da onaylamadan yürürlüğe girmez. Savaş durumu dışında, seçilmesinin üzerinden bir yıl geçmeden ve görev süresinin son altı ayında Duma, Başkan tarafından feshedilemez.

Federasyon Konseyi, Sovyet sistemindeki Uluslar Sovyeti'nin bir devamı gibidir. Her unsurdan iki temsilcinin katılımı ile oluşur. Konsey daha çok bölgesel çıkarları dile getirir.

Duma'nın aksine Federasyon Konseyi'nde siyasi parti yapılanması yoktur. Konsey'in ortaya çıkışının, bölgesel taleplerin federal düzeyde dile getirilmesi ihtiyacından ileri gelmesi, parti yapılanmalarına el vermemektedir.

Konsey, tek başına kullanabileceği yetkilerin yanında Duma ile kullanmak zorunda olduğu yetkilere de sahiptir. Yasa yapımını ve Başkan'ı düşürme görüşmesini Duma ile yaparken ulusal güvenlik ve atama yetkilerini tek başına kullanır.

Anayasanın 102. Maddesinde tanımlanan görevleri gereği idari unsurların sınır değişikliklerini, Başkan'ın sıkıyönetim kararlarını ve Rus silahlı kuvvetlerinin sınır dışı görevlere gönderilmesini konusunu görüşür. Bunun yanında devlet başkanlığı seçimlerini belirler ve Başkan'ı görevden almayı görüşür. Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Hakem Kurul Mahkemesi üyelerini atar. Devlet savcısını, Başkan'ın önerisi üzerine göreve atar ve görevden alır. Duma kadar yasama konusunda etkinliği olmayan Federasyon Konseyi, daha çok unsurların sorunlarının tartışıldığı ve danışma kurulu gibi hareket eden bir yapı içerisinde.

3.4 Yargı

Rusya Federasyonunda yargı, Anayasam Mahkemesi, Sivil, Resmi ve Ceza Mahkemelerinden oluşur(md.118/2) ve adalet sadece bu mahkemeler yolu ile sağlanır (md.118/1). Yine anayasaya göre hâkimleri tam bağımsızdır ve sadece anayasaya ile federal kanunlara bağlıdır. Bu hâkimler değiştirilemez ve dokunulamazdır.

Başkan’a karşı düzenlenen impeachment girişimini görüşmek de yine yargı organının işi olarak anayasada düzenlenmiştir. Yargı erkinin oluşturan bu üç büyük mahkemenin hâkimlerini de Başkan’ın önerisi üzerine Federal Parlamento atamaktadır.

Mahkemelerin bağımsızlığı anayasaca güvence altına alınsa da hâkimlerin göreve gelme usulleri ve Başkan’ın sahip olduğu hukuki ve siyasal güç, yürütme erki karşısında mahkemeleri oldukça edilgen bir konuma sokmaktadır.

3.5 İstihbarat ve Polis Teşkilatları

Bu bölümde anlatılmaya çalışılan, Sovyetler Birliği kurumlarının, yapıları çok da değişmeden, Rusya Federasyonu devletine uyarlandıklarıdır. Kurumlar arasındaki süreklilik kendisini en iyi polis ve istihbarat teşkilatlarının devinimi ile belli eder.

I. Petro zamanında kurulan polis teşkilatının en önemli görevlerinden biri, rejim karşıtlarının kontrol altına alınmasıydı. Daha kuruluş felsefesinde baskı olan bu teşkilat, zamanla değişerek günümüz modern Rus devletinin iç kolluk gücünü oluşturmuştur. Benzer şekilde istihbarat birimi de oldukça açıklayıcı bir örnek olacaktır. Kökeni, Çarın haber alma teşkilatına kadar uzanan VÇK (Vserossiyskaya Çrezvıçaynaya Komissiya, Tüm Rusya Olağanüstü Komitesi) 1917’de kuruldu. Ardından ÇEKA, Sovyet Haber Alma Teşkilatı olarak 1919’da kurulmuştur. Açılımı “çrezvuçaynaya komissiya po borbe s kontrrevolutsiey i sabbottazhem” olan örgütün anlamı, “ karşı devrim ve sabotajlarla mücadele olağanüstü komitesi” anlamına gelmektedir. Adından anlaşıldığı üzere rejimi muhafaza etmek üzere kurulmuştur. Nitekim ilk yıllarındaki halk üzerindeki kötü imajı nedeni ile yerini GRU’ya bıraktı. Kötü imajından kurtulmak için sürekli yenilenen örgüt, sadece şeklen değişmekte, oysa yöntemi ve amacı aynı kalmaktaydı. VÇK, ÇEKA, GRU, OGPU, NKGB, NKVD, GUGB, MGB, KGB ve en nihayetinde Rusya Federasyonundaki adıyla FSB (Federalnaya Slojba Bezopasnosti, Federal Güvenlik Servisi) şeklinde son halini almıştır. Bu örgütlerin yapısı, işleyişi, amacı ve yöneticileri incelendiğinde değişen şeyin sadece adı olduğu ama niteliğinin aynı kaldığı görülecektir. Benzerlik, sorumlu olduğu makamlar konusunda da vardır. Sovyetler Birliğindeki istihbarat teşkilatları, Bakanlar kuruluna bağlı olmalarına rağmen asıl olarak Politbüro’ya karşı sorumluydular. Benzer şekilde FSB de daha çok Başkanın sorumluluğunda çalışmaktadır.

Görüldüğü üzere iç içe geçmiş polis ve istihbarat birimleri, Çarlık döneminden başlamak üzere sürekli ama yüzeysel değişim geçirerek Rusya Federasyonunda varlıklarını sürdürmüşlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA MEKANİZMASI

Bin yıl gibi uzun bir tarihi olan Rus devleti, son beş yüz yıl dış işleri ile ilgili yapılanmaya ve son iki yüz yıldır da bir dışişleri bakanlığına sahiptir. Dış işlerini yürütmek için özel mekanizma ve kişilerin bulunmadığı dönemlerde bu işi bizzat Knez üstleniyordu. Dış politika, Knez'in doğrudan müdahil olmasını gerektiriyordu. Zira bu meseleler doğrudan Knez'e bağlı ve devlet sırrı meseleleriydi.¹

16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Knez, dış politikayla ilgilenmek üzere özel bir görevlinin atanmasını istedi. Böylece Viskovatıy İvan Mihayloviç, 1549-1562 yılları arasında olmak üzere, ilk Rus Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.² Ancak hemen belirtmek gerekir ki V. İvan Mihayloviç, günümüzdeki anlamıyla bir dışişleri bakanı sıfatı taşıymıyordu. Görevi, özel olarak dış politikayla ilgilenmek ve bu konuda Knez'e yardım etmektir.

17.yy'a gelindiğinde Çar I. Petro'nun Özel Elçilik Emri göstermektedir ki Rus devleti, dış ilişkiler konusunda gittikçe kurumsallaşmaktadır. Çar, 2 Mart 1697'de bir ferman yayınlayarak Avrupa devletlerine gitmek üzere bir elçilik ekibi kurar ve bu geziye bizzat eşlik eder. Bir Rus Çarının ilk yurt dışı gezisi sayılacak bu seyahat, I. Petro'nun Avrupa'yı yakından görmesine de olanak sağlamıştır.

Dış politikayla ilgili özel kişilerin atanmasının ardından bu iş için kurumlar oluşturulmaya başlandı. Dış politikayla özel olarak ilgilenen kurumlar, diğer devlet meseleleri ile ilgili oluşturulan kurumlarla paralel olarak kuruluyordu. 1802 yılında I. Aleksandr, manifesto yayınlayarak sekiz bakanlığın kurulmasına karar vermişti; Kara Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri, Dışişleri, İçişleri, Ticaret, Finans, Milli Eğitim ve Adalet

¹ A. V. Torkunov, M. V. İlyin, Y. M. Kolosov, N. N. Liventsev, A. Y. Melvil, A. K. Corokin, İ. G. Tülin, O. G. Ultsiferov, *Vneşnaya Politika Rossiyskoy Federatsiyi*, Moskovskiy Gosudarstvennyy Institut Mejdunarodnih Otnoşenii MİD Rossii, 2000, s. 10.

² İbid.

Bakanlığı.³ Bu bakanlıkların kurulması, Rus devletinin modernizasyonu ve kurumsallaşması için atılan önemli adımdı.

Her bir bakanlığın yapılanması benzerdi; başında, yardımcısı ile birlikte bakan vardı. Meclis ve hukuk müşavirliği bakana paralel uzanırdı. Teşkilat, departmanlardan, departmanlar da dairelerden ve onlar da masalardan oluşurdu. Her bakanlıkta tek kişinin liderliği söz konusuydu. Ancak Savaş Bakanlığı, Deniz Kuvvetleri ve Dışişleri Bakanlığı yetkileri, günümüz anlayışına göre oluşturulmuştu.⁴

Günümüzün modern devletlerinde ise dış politika kararları çok katılımlı, kurumsal arka planı olan ve belli standartlarda işleyen sistemlerin ürünleri olarak ortaya çıkarlar. Kamuoyunun bilgilendirildiği ve duyarlı kılındığı şeffaf bir ortamda, devletin yapıları belirli bir hiyerarşi içerisinde yetkilerini kullanırlar ve karar sürecindeki sorumluluklarını üstlenirler.⁵ Karar alma sürecine etki eden tüm birimler, doğal olarak, kendi bakış açılarını ve ileri sürdükleri tezleri hayata geçirmeye çalışırlar. Kriz anları dışında, kararın ilgi alanına uygun olarak, geleneksel ve normatif kurallar çerçevesinde hiyerarşik mekanizma işler ve karar bir “çıktı” olarak formüle edilir.⁶

Ne var ki derin bir dönüşüm geçiren Rusya Federasyonu gibi devletlerde karar alma süreci daha da karmaşıklaşır ve bu sürece etki eden unsurlar çoğaldıkları gibi söylemlerinde de tutarsızlıklar meydana gelir. Böyle bir ortamda kurumlar arasında yetki karmaşası yaşanır ve karar alma mekanizması sağlıklı işleyemez.

Rusya Federasyonu’nun 1990’lı yıllarda yaşadığı geçiş sürecinde, rejimin ve ideolojinin değişmesine karşın kadroların eskisi gibi kalmasının da etkisi ile dış politika karar alma mekanizmasında belirgin bir sıkıntının yaşandığı gözlenmiştir. Rus siyasal hayatında merkezin güçlü olması daima istikrarın ve devlet güvenliğinin güvencesi olarak algılanırdı. Oysa Yeltsin döneminde yaşanan merkezin zayıflaması ve buna bağlı olarak Rus siyasetinde yeni aktörlerin ortaya çıkarak etkinlik sağlama çabaları, karar birimleri arasında istikrarsız bir ilişkinin doğmasına neden oldu. Yeltsin’in ve hükümetin dışındaki siyasal aktörler, dış politika yapım sürecini oldukça etkiler hale gelmişti. Karar alma sürecine bir şekilde katılan unsurlar, ulusal çıkarları kendi çıkarları çerçevesinde tanımlamaya ve kendi çıkarlarını ulusal çıkarların önüne koymaya başladılar. Devletin

³ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi, resmi sitesi: web-address: www.mid.ru

⁴ İbid.

⁵ Erhan Büyükkancı, *Değişen Dünyada Rusya...* s. 137.

⁶ İbid, s. 137-138.

merkezi kontrol yeteneğinin zayıflaması ile birlikte yeni aktörlerin kendi çıkarlarını ön planda tutması ve devletin dış politika araçlarını ve stratejilerini kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek istemeleri, Yeltsin döneminin en belirgin özelliklerindendi.

Geçiş döneminde alınan tedbirlerden ve uygulamaya konan reformlardan Dışişleri Bakanlığı da nasibini almıştı. Devlet yönetiminin pek çok alanında yaşanan kurumlar arası rekabet veya sorumluluk alanı paylaşımı, Dışişleri Bakanlığı seviyesinde de görülmüştür. 1992 yılında milli savunma, ulusal güvenlik ve dış politika kararlarının merkezileşmesini sağlamak amacı ile kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi, Dışişleri Bakanlığı'nın etkinlik alanını ciddi anlamda sınırlandırmıştı. İleride bahsedileceği üzere bu Konsey, dış politika konularında sahip olduğu geniş manevra alanıyla dış politika karar sürecini ciddi biçimde şekillendiren bir işleve sahiptir. Ancak belirtmek gerekir ki dış politika karar alma sürecinde Dışişleri Bakanlığının öncelikli konumu, 1996'daki Başkanlık Kararnamesi ile resmen saptanmıştır.

Rusya Federasyonu'nda anayasanın belirlediği dış politikada karar alma mekanizması, Başkan üzerine kurulmuştur. Başkan'ın yanında Başbakan ve Dışişleri Bakanı arasında işleyecek bir sistem de öngörülmüştür. Buna göre karar alma süreci, Dışişleri'nden başlar, Başbakan'da işlenir ve Başkan'da biter. Elçiliklerden, istihbarat birimlerinden ve çoklu haberleşme kaynaklarında gelen bilgiler Dışişleri Bakanlığında işlenir. Bu süreç, Başbakanınla koordineli gerçekleşir. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı, gerekli bilgileri ve hazırladığı önerileri Başkana sunar. Başkan da gerekli şartları göz önünde bulundurarak nihai bir karara varır ve bu karar tekrar Dışişleri Bakanlığına iletirli. Dışişleri Bakanlığı, kendisine iletilen kararı, gerekli süreçleri işleterek hayata geçirir. Ne var ki Rusya Federasyonu'nda karar alma mekanizması her zaman, anayasanın ve hukukun belirttiği şekilde işlemiyor. Bu mekanizma, kendine has özelliklere sahiptir. Zamana, şartlara ve kişilere bağlı olmak üzere işleyişinde çeşitli değişiklikler olur. Bu işleyişi etkilene resmi ve gayri resmi unsurlar vardır. Rusya Federasyonu'nda dış politika hakkında karar alma mekanizmasının nasıl işlediğini anlamak için, işleyişi etkileyen unsurları da bilmek gerekmektedir. Bu açıdan ele alınacak olan devlet mekanizması ve karar alma mekanizmasını etkileyen unsurlar, karar alma mekanizmasının bir bütün olarak algılanması açısından önem arz etmektedir.

1. Günümüzde Rusya Federasyonu Dış Politikasından Sorumlu Kurumlar

İkinci Bölümde ele alınan devlet düzeni, çeşitli kurumların işlenmesini gerekli kılmıştı. Bunu yaparken amaçlanan, Sovyetler Birliği dönemindeki işleyişlerinde sadece ismen ayrıldıklarını ancak işleyişlerinde büyük değişimlerin yaşanmadığını ortaya koymaktı. Bu noktada ise, Rus dış politika karar sürecinde oynadıkları roller açısından çeşitli resmi ve gayri resmi unsurları ele almak gerekmektedir. Böylece Rus dış politikasının hangi etmenlerden ne derece etkilendiği ve bu etmenlerin dış politika kararlarının oluşmasında nasıl etkilerde bulunduğunu anlayabiliriz. Bu bize, Rus dış politikasının gerçekte nasıl oluştuğunu anlatacaktır.

1.1 Devlet Başkanlığı

Başkan, dış ilişkiler konusunda en üst makamdır. 1993 Anayasası'nın 86. maddesine göre Başkan, Rusya Federasyonu'nun dış politikasının yönetiminden sorumludur. Bunun yanında, uluslararası görüşmeleri yürütür, diğer devlet temsilcileri ile görüşür, uluslararası anlaşmaları imzalar, diplomatları atar ve devlet nişanlarını kabul eder.

Başkan'a dış politikayla ilgili konularda yardım eden ve adeta bir bakanlık gibi çalışan ama sadece Başkan'a karşı sorumlu olan Güvenlik Konseyi vardır. Amerikan Milli Güvenlik Konseyi örnek alınarak Yeltsin tarafından kurulan Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi, Başkan tarafından atanan Sekreter tarafından yönetilmektedir. Başkan'ın asli görevlerinden biri olan dış politikayı yürütme konusunda ona yardımcı olan Konsey, Başkan'a uluslararası güvenlik konularında analizler hazırlar, öngörülerde bulunur ve Başkan'ın atacağı adımları şekillendirmede ona yol gösterir. Bu Konsey, Rusya Federasyonunun güvenliği ile ilgili dış politika konularında önemli roller oynar.⁷ Konsey, anayasal bir kurumdur ve tamamıyla başkana bağlı çalışmaktadır. Konseyin daimi üyelerinin, (Devlet Başkanı, Devlet Güvenlik Komitesi Müdürü, Devlet Duma'sı Başkanı, Dışişleri Bakanı, Federasyon Konseyi Başkanı, Başbakanlık İdare Müdürü, İçişleri Bakanı, Güvenlik Konseyi Sekreteri, Başbakan, milli Savunma Bakanı, Dış İstihbarat Birimi Müdürü⁸) makamlarına atanma süreçleri, Başkanla doğrudan ilintilidir ve dolayısıyla Konsey, Başkanın mutlak kontrolü altındadır.

⁷ Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi
<<http://www.scrf.gov.ru/documents/16.html>> (20. 10. 2009)

⁸ Milli Güvenlik Konseyi Statüsü
<<http://www.scrf.gov.ru/persons/sections/6/>> (20.10.2009)

Teşkilat yapısı Dışişleri Bakanlığı'ninkine benzer olan Güvenlik Konseyi, Devlet Başkanı başkanlığında çalışır. Hükümetin diğer bakanlıkları ile de yakın çalışan Konsey, Dışişleri Bakanı başkanlığında toplanan Bakanlıklar Arası Komisyon aracılığı ile dış politika konularında etkinlik gösterir. Konsey, Rusya Federasyonu'nun gelişim stratejisinin hazırlanması konusunda Başkan'a yardım eder, ortak ve tek bir ulusal güvenlik politikasının uygulanmasını sağlar. Başkan'ın anayasal görevlerini yerine getirmesi konusunda ona yardımcı bir organ niteliğindedir ve sadece Başkan'a karşı sorumludur. Konsey, ulusal güvenlik ve iç-dış tehditlerin bertaraf edilmesi konusunda Başkan'a yardım ve rehberlik eder. Bunun yanı sıra, ulusal güvenlik çerçevesinde iç ve dış politikanın belirlenmesi konusunda, olağanüstü durumlarda, sosyo-politik, ekonomik, savaş, ekolojik vb. sonuçlar doğurabilecek operasyonel kararların verilmesinde, ulusal güvenliğin sağlanması bakımından meselelerin çözümü konusunda, Rusya Federasyonunun ulusal güvenliğini sağlamak amacı ile yürüttüğü iç ve dış politikalarının incelenmesinde Başkan'a yardım eder. Ayrıca Başkan için, ulusal güvenliğin sağlanması yönünde iç ve dış politika ile savaş politikası ve kanun tasarıları hakkında rapor hazırlar.

Konseyin bir önemli işlevi daha vardır ki o da Rusya Federasyonunun iç ve dış politikası ile ulusal güvenlik doktrinlerinin hazırlanması konusunda çalışmalar yapmasıdır. Dış politikadan sorumlu kurumların ortak bir görüş çerçevesinde hareket etmelerinin sağlanması ve ulusal güvenlikle ilgili meselelerde, ilgili bakanlığın gereken tavrı sergilemesi konusunda inisiyatif kullanır ve bakanlıkların ortak hareket etmelerinin sağlanması konusunda aralarındaki iletişimin sürekli olmasını sağlar.

Konsey, Başkan'ın emirlerini üst düzey devlet sorumlularına iletmek ve gerçekleştirmelerini takip etmek gibi bir göreve de sahiptir ki bu tip görevleri onu, Başkanlık makamının uygulama ve yürütme organı haline getirir. Savunma sanayisi ve askeri teknolojiler konusunda Rusya Federasyonu'nun öteki devletler ile olan ilişkilerinin incelenmesi görevi de bu Konsey'in görevleri arasındadır.

Yüklendiği görevleri bakımından son derece önemli bir kurum olan Güvenlik Konseyi, sadece ulusal güvenlik ile ilgili değil küresel güvenlikle ilgili önemli sonuçlar doğuran çalışmalara da imza atmaktadır.⁹ Bu konumu ile Güvenlik Konseyi Genel

⁹ A. V. Torkunov, M. V. İlyin, Y. M. Kolosov, N. N. Liventsev, A. Y. Melvil, A. K. Corokin, İ. G. Tülin, O. G. Ultsiferov, *Vneşnaya Politika...* s. 23.

Sekreteri, Dışışleri Bakanınkine yakın yetkilere ve güce sahiptir. Ancak bu, bir kurumun ötekinin işleyişine karışmasına neden olmuyor ve birinin diğzerinin kopyası olduğu anlamını da taşımıyor.

1.2 Başbakanlık

Dış politikada ikinci yetkili makam, hükümettir. Hükümet adına dış ilişkilerde devleti Başbakan temsil eder ve tanımlı yetkileri ile dış ilişkileri yürütür. Rusya Federasyonu dış ilişkilerinden sorumlu kurumların önemli bir kısmını yöneten Başbakan, dış ilişkiler konusunda etkili bir siyasi aktördür. Kendisine bağı kurumlar eliyle, karar alma mekanizmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Rusya Federasyonunda Başbakanlık makamı, daha çok Başkanın uygulayıcısı konumundadır. Ancak akılda tutmak gerekiyor ki, ileride anlatılacağı üzere, güçlü bir siyasi aktör, siyasal hayatın işleminde ve dış politika kararlarının üretilmesinde son derece belirleyici olabilmekte ve anayasal çerçeve bir anlamda formaliteden ibaret kalabilmektedir. İki dönem Başkanlık yapmasının ardından Başbakanlık koltuğuna oturan Putin, bu anlatılanlar için iyi bir örnek oluşturmaktadır. Anayasal açıdan Başkandan daha güçlü olmayan başbakan, ileride anlatılacağı üzere, şartların elverdiği durumlarda ondan daha aktif ve etkili olabilmektedir.

1.3 Dışışleri Bakanlığı

Dış ilişkiler konusunda üçüncü yetkili makam, Dışışleri Bakanlığıdır. Özel yetki almaksızın dış devletlerle ilişki kurabilir. Dış ilişkiler konusunda bir nevi yürütücüdür.¹⁰ Belki de üzerinde en çok durulması gereken kurumdur. Zira dış politikanın uygulanması, devlet yönetiminden sorumlu olan hükümete bağı olan Dışışleri Bakanlığınca gerçekleşir ve Bakanlık, bir devletin diğzer devletlerle ve uluslararası örgütlerle olan günlük ilişkilerini sağlar.

1.3.1 Dışışleri Bakanlığının Görevleri

Dış devletlerle ilişkilerdeki günlük faaliyetler bakanlık tarafından yürütölür. Dışışlerli Bakanlığı önderliğinde dış temsilcilik işleri de yürütölür. Elçilik, konsolosluk,

¹⁰ İvanov Sergeyeviç İgor, *Novaya Rosiyskaya Diplomatiya: deset let vneşney politiki strani*, Olma-Pressa, 2002, s. 231.

vize işlemleri, Rus diplomat ve konsolosluklarının yabancı devletlerle ve uluslararası örgütlerle ilişkilerinin sağlanması, Rus vatandaşlarının çıkarlarını korumak ve diplomatlarının görevlerini yerine getirmelerini sağlamak gibi günlük işlemler, bakanlığın sorumluluğundadır. Öte yandan Federasyon unsurlarının uluslararası ilişkilerini koordine etmek, Rusya Federasyonu'nun bağımsızlığını, güvenliğini, sınır bütünlüğünü, ekonomik ve diğer çıkarları korumak ve uluslararası çıkarlarını savunmak da bakanlığın görevleri arasında sayılmaktadır.

Dış politika stratejisini geliştiren bakanlık, devletin dış politikadaki yönelimini gerçekleştirir. Uluslararası faaliyetlerin koordinasyonu ve yürütme organlarının tek dış politika çizgisi izlemesini de sağlar.¹¹ Bakanlık, Rusya Federasyonu'nun yabancı devletler ve uluslararası örgütlerle ikili ve çok taraflı ilişkileri ve meseleleri hakkında analiz ve çalışmalar yaparak Başkan'a ve hükümete öneri niteliğinde tekliflerde bulunur. Rusya Federasyonu'nun uluslararası anlaşmalarını hazırlar ve anlaşma yapma, anlaşmaların gereğini yerine getirme, anlaşmaları sona erdirmeye ve yenileme hakkında Başkan'a ve hükümete önerilerde bulunur. Hemen belirtilmeli ki uluslararası anlaşmaların imzalanması, teklifi ve durumu, Başkan'a veya hükümete gitmeden önce Dışişleri Bakanlığında kabul görmelidir.¹² Bakanlık, devletin, yabancı devletlerle ve uluslararası örgütlerle görüşmeleri yürütür. Rusya'nın uluslararası anlaşmalarının uygulanmasını gözetler ve yasamanın uluslararası görevlerini yerine getirmesine, önerilerde bulunarak, katkı sağlar.

Dışişleri Bakanlığı, Federasyon Konseyinin meclisler arası görüşmelerine katılır. Devler organları, Federasyon unsurlarının organları ve yerel yönetimler ile ikili çalışmalarda bulunur. Diğer taraftan da Federasyon unsurlarının dış ilişkilerini koordine eder. Dış ilişkiler yürüten her türlü kurum ve unsurlar, faaliyetleri konusunda Dışişleri Bakanlığı'nı bilgilendirmek durumundadırlar.¹³ Bunun yanında tüm devlet kurumları, Dışişleri Bakanlığının çağrılarına en etkili biçimde cevap vermek durumundadır. Böylece uluslararası faaliyetler konusunda ortak bir kararın çıkması ve uygulanması sağlanmış olur. Rusya Federasyonu'nun yabancı devlet ve uluslararası örgütlerle yürüttüğü ticari-ekonomik, finansal ilişkilerin geliştirilmesi, bilim-teknik ve kültür gibi çeşitli konularda politika geliştirilmesinde yer alır. Bakanlık, devletin, dünya meselelerinin görüşüldüğü

¹¹ İbid, s. 15.

¹² Olga Oliker, Keith Crane, Lowell H. Schwartz, Cathrine Yusupova, *Russian Foreign Policy, Sources and Implication*, RAND Corporation, 2009, s. 22.

¹³ İbid, s. 23.

uluslararası örgütlerdeki temsilini sağlar ve geliştireceği politikalar konusunda çalışmalar yapar.

Kendisine yüklenen görevlere bakıldığında bakanlık, dış politikanın gerçekleşmesinde etkili bir uygulayıcıdır. Bu haliyle Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, ülkenin dış politikasını gerçekleştiren ana halkadır.

1.3.2 Dışişleri Bakanlığının Yapısı

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Merkez Teşkilatı, çoğu ülkedeki gibi bir yapılanmaya sahiptir. Yönetim yapısı şu şekilde oluşmuştur; Dışişleri Bakanı, birinci başkan vekili, dokuz tane başkan yardımcısı ve kollegiya (bakanlık yönetimi, önemli görevli elçiler, genel sekreterlik, diplomatik olan ve olmayan departmanlar ve yönetimler, yönetim ve ekonomik departmanları yöneticileri).¹⁴ Bakanlığın yönetimini Bakan, bakan vekilleri ve kollegiya, oluşturur. Bakan, bakanlığın fonksiyonlarının yerine getirilmesi ve görevlerinin yapılması konusunda kişisel sorumluluk taşır. Dışişleri Bakanı, Rusya Federasyonu'nu ikili ve çok taraflı görüşmelerde temsil eder ve Başkan ile hükümetin görevlendirmesi sonucu Rusya Federasyonunun uluslararası anlaşmalarını imzalar. Öte yandan bakanlık teşkilatının yönetiminden de sorumludur. Bakan aynı zamanda Rusya Federasyonu'nu dışarıda temsil eden elçilerin ve devleti uluslararası örgütlerde temsil edenlerin atanması veya geri çağırılması konusunda öneride bulunur. Devlet ve hükümet delegasyonların başkanlarının atamansı veya görevden alınmaları konusunda karar verir.

Bakanlığın yönetimini sağlayan organ diyebileceğimiz kollegiya, bakandan, onun yardımcılardan ve bakanlığın diğer yönetici pozisyonundaki kişilerinden oluşur. Kollegiya, bakanlığın en önemli faaliyet konularını görüşür ve bağlayıcı kararlar alır. Oy çokluğu ile aldığı kararlar, bakanın emirleri gibi kabul edilir.¹⁵ Kollegiya ile bakan ayrı görüşlerde olduğunda bakanın kararı uygulanır ancak bakan bu uygulamadan Başkan'ı veya hükümeti haberdar eder.

Merkez teşkilatın, aktif diplomatik görevler konusunda en etkin görevini, diplomatik departmanlar yürütüyor. Bunlar fonksiyonel ve bölgesel olmak üzere ikiye ayrılıyor.

¹⁴A. V. Torkunov, M. V. İlyin, Y. M. Kolosov, N. N. Liventsev, A. Y. Melvil, A. K. Corokin, İ. G. Tülin, O. G. Ultsiferov, *Vneşnaya Politika...* s. 25.

¹⁵Tatyana Alekseeva Guseva, Liliya Evgenevna Çapkeviç, *Novaya Sistema i Struktura Organov İсполнителной Vlasti*, Volters Kluver, 2005, s. 59.

Dışışleri bakanlığının yanında Rus dış ilişkilerini yürüten diğer bakanlıklar da var. Bu bakanlıklar, diğer ülke bakanlıkları ile kendi konularında ilişkiye sahipler.

1.3.3 Dışışleri Bakanlığının İşleyişı

Dışışleri Bakanlığı yönetimi, Rusya Federasyonu dış politikaya ilişkin tüm faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Rusya Federasyonu Dışışleri Bakanlığı, uluslararası genel ve somut sorunları ele alır, çözümlerini Başkana ve hükümete hazırlar ve onların emirleri doğrultusunda hareket eder. Özel görevler dışında bakanlık yöneticileri, yabancı ülkelerin elçileri ile günlük görüşmeler yaparlar, resmi toplantılara katılırlar, diğer devlet temsilcileri ile görüşmeler gerçekleştirirler ve uluslararası konferanslara ve toplantılara katılırlar.

Diplomatik işler, yurt dışında yaşanan gelişmelerin ve gösterilen tepkilerin elçilerden öğrenilmesinden ibaret değildir. Aynı zamanda ülke içindeki elçilerle görüşmeleri de kapsar. Yabancı elçiler ve görevlendirilmiş şahıslar, düzenli olarak bakanla, yardımcısı ile ve yöneticiler ile görüşmeler yaparlar. Yabancı elçiler ile görüşme, bakanlığın önemli bir işidir. Bu görüşmelerde önemli bilgilen alınır ve Başkanın mesajları iletilir. Uluslararası ilişkiler bu görüşmelerde gerçekleşir. İkili ilişkilerin cereyan ettiği çevre işte tam da budur.

Hükümet delegasyonları ile ya bakan ya da yardımcısı görüşür. Üst düzey ziyaretler önemli anlam taşır. Bunlar devlet ziyareti, resmi ya da gayri resmi çalışma ziyaretleri olabilir. Bu gibi ziyaretlere yapılan hazırlıklar, bakanlıkta önemli bir çalışma yoğunluğu yaratmaktadır. Bu alanda birikmiş tecrübe, Rus diplomasi hizmetine önemli bir güç katar.¹⁶

Bakanlığın, gelişen uluslararası olaylar karşısında etkili bir pozisyon almasını ve buna tepki vermesini sağlamak için bakanlık bünyesinde çeşitli daireler çalışmaktadır. En hızlı ve yoğun biçimde yaptıkları bilgilendirme ve analizler ile karar alıcının bir öneri karşısında alacağı pozisyonun ne olması gerektiğine ve yeni tekliflere hazırlanmasına yardımcı olurlar. En önemli görevi bu olan departman müdürlerinin ikinci önemli görevi, elçilerini enformasyon anlamında sürekli etkin kılmaktır. Üçüncü önemi görevi teşkilatının yurt dışındaki çalışmalarını düzenlemektir. Dördüncü önemli görevi, bakanlığın diğer departmanları ile ortak çalışmayı sağlamaktır.

¹⁶ İbid. s. 58.

Diplomatik departmanlar, karar alıcılara sürekli bilgi sağlayarak uygulanacak uluslararası politikanın saptanması için gerekli alt yapıyı hazırlamaktadırlar. Bu bilginin niteliği, ilgili ülkenin pozisyonu, ortaklarının pozisyonu, rakiplerinin durumu ve iç politikadaki durum olabilir. Dış politikada önemli meseleler, departmanlar arası hatta bakanlıklar arası koordinasyonu gerektirebilir. Departman işlerinin bir bölümünü de, bakanlığa yöneltilmiş soruların cevaplandırılması, nota yazılması veya diğer diplomatik belgelerin hazırlanması oluşturur.

Bakanlığın departmanlarının yaptığı bir diğer önemli çalışma da, kendi iş alanlarına giren konularda yabancı elçiler ile görüşmedir. Söz konusu ülke ile ilişkilerin geliştirilmesi için çeşitli çalışmaların hazırlanması da departmanların görevlerindendir. Önceden çeşitli planlar yapılır, adımlar öngörülür ve ikili veya çok taraflı görüşmelerde ülkenin pozisyonu saptanır. Bunu yapmadan önce çeşitli kaynaklardan gerekli bilgiler toplanır. Departman, Rus diplomatik temsilcisinin söz konusu ülkedeki çalışmalarını takip etmeli ve ona yardım gerekip gerekmediğini tespit etmelidir.

Diplomatik temsilcilikler, departmanlara çeşitli belgeleri ulaştırırlar ve yıllık raporlarını sunarlar. Bu raporlara göre departman, bakanlık yönetimince onaylanan anlaşmalar ve/veya çıkarımlar yapar. Bakan ya da yardımcısı, rapordan çıkarılan sonuçlara göre elçinin atacağı adımları düzenler. Belirtmek gerekir ki Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, diğer ülkelerin Dışişleri Bakanlıklarının dış politikada oynadıkları role benzer bir rol oynuyor. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, modern devletlerin Dışişleri Bakanlıkları kalitesinde bir sisteme sahiptir.¹⁷

Son olarak denilebilir ki, Çarlık döneminde yardımcı bakanlık olarak tasarlanan Dışişleri Bakanlığı, modern Rus devletinde de aynı görüntüyü sergilemektedir. Dış politikanın belirlenmesinde sınırlı yetki alanı olan bakanlığın asıl işlevi, dış politikanın belirlenmesinde Başkan'a ve hükümete alt yapı hazırlamak ve strateji geliştirmektir. Dış politikanın şekillenmesi ve stratejinin belirlenmesi konusunda tüm yetki Başkan'da ve hükümettedir. Bakanlığın yaptığı, alınan dış politika kararlarını uygulamaktır.

1.4. Rusya Federasyonu Parlamentosu

Parlamento, anayasal çerçeve dâhilinde dış politikayı etkilemek için sınırlı imkânlarla sahiptir ancak Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, dış politikayı, parlamentonun üst

¹⁷ İbid, s. 66.

kanadı denilebilecek Federasyon Konseyi ile koordineli şekilde yürütür. Devlet bütçesini Devlet Duma'sının hazırlaması ve Federasyon Konseyi'nin onayına sunması, parlamentonun dış politika konularında ağırlığını hissettirmesine olanak tanır. Zira bütçe, "Uluslararası Faaliyetler" başlığı altında bir bölüm içerir. Bu bölüm, devletin dışarıda temsil edilmesi, uluslararası kredi alınması veya verilmesi ve devletin uluslararası örgütlerde temsil edilmesi hakkındadır.

Başkan'ın ve hükümetin önemli görevlerinden biri de dış ticaret, kültür ve bilim-teknik konularında dış devletlerle ilişkilerin çerçevesini çizen yasaların parlamentoda kabulünü sağlamaktır. Böylece parlamento, bu gibi konular söz konusu olduğunda, dış politikaya etki etmek adına önemli bir imkâna kavuşmuş olmaktadır. Öte yandan parlamento, iç kanunlar da dış politikayı etkilemektedir. Devlet Duması, doğrudan veya dolaylı olarak uluslararası konjonktörü etkileyen ulusal kurumlar üzerindeki etkisi ile dış politikayı hissedilir biçimde etkilemektedir.

Dış politikayı etkileme araçlarından biri de Duma ve Konseyin, Rusya Federasyonu'nun dış temsilcilerini atama ve geri çağırma yetkileridir.¹⁸ Öte taraftan kamuoyu oluşturmaları ve onu temsil etmesi, Devlet Duması'nın, dış politika karar alma sürecinde, göz önünde bulundurulması gereken önemli bir gücüdür.

Federasyon Konseyi, ilgili komitelerinde dış meseleleri görüşür. Dolayısı ile dış politikayla yakından ilgilidir. Bu komitelerden çıkan sonuçlar yürütücü makamlarca dikkate alınır. Konsey, uluslararası konularda öneri niteliğinde kararlar alabilir, Dışişleri Bakanından bilgi alabilir ve uluslararası meseleler konusunda ona öneriler sunabilir. Devlet Duması ve Federasyon Konseyi'nin, dış ilişkiler konusunda en yoğun gündemi, meclisler arası ilişkiler ve dış temsilcilikler konusundadır. Parlamento bu konuda Dışişleri Bakanlığı ile koordineli çalışır.¹⁹

Tüm yürütücü organlar ve parlamento, dış politikayı belirleme ve uygulama konusuna sürece bir şekilde müdahildir ancak bu, dış politikada çok başlılık ya da çatışma anlamına gelmemektedir. Dış politikada tek bir çizgi izlenmektedir. Dış politika sürecine katkıda bulunan kurumlar birden fazladır ancak son yetkili Devlet Başkanı'dır. Denilebilir ki dış politikanın şekillenmesi sürecine fikrîsel katkı yapan kurumlar çoktur ancak bu

¹⁸ A. V. Torkunov, M. V. İlyin, Y. M. Kolosov, N. N. Liventsev, A. Y. Melvil, A. K. Corokin, İ. G. Tülin, O. G. Ultsiferov, *Vneşnaya Politika...* s. 13.

¹⁹ *İbid*, s. 14.

kurumların önerilerinde bağlayıcılık yoktur. Meclislerdeki farklı güçlere rağmen ülkeyi dışarıda temsil eden komiteler, önemli devlet sorunları ve uluslararası meseleler konusunda uzlaşya varmış durumda olurlar. Farklı düşünenler, meclisleri resmen temsil etmemek kaydı ile dış devletlerle irtibat kurabilmektedirler.²⁰

2. Karar Almayı Etkileyen Unsurlar

2.1 Siyasi Akımlar

Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekilmesinden itibaren Moskova, gelişmiş ekonominin, yüksek demokratik standartların ve müreffeh bir yaşamın simgesi olarak kabul ettiği Batılı devletler ile yakın politika izlemiştir.²¹ Soğuk Savaşın bittiğini 1 Şubat 1992'de Camp Davit'te bir deklarasyonla dünyaya duyuran ABD ve Rusya Federasyonu, birbirini düşman olarak görmediklerini ilan etmişlerdi. 3 Ocak 1993'te ise START II imzalandı. Rusya Federasyonu, BM'nin Irak ve Sırbistan ambargo kararlarını desteklemişti. NATO ile işbirliği kurmuş ve bu örgütün Doğu'ya doğru genişlemesine engel olmamıştı. Diğer önemli nokta da, eski Birlik cumhuriyetleri ile sınır tartışmasına girmemek ve bu cumhuriyetlerde yaşayan Ruslar ile ilgilenmemek olmuştur.²²

Bu dönemde uygulanan dış politika, Gorbaçov'un Perestroyka ile geliştirdiği "yeni düşünce"nin devamı niteliğindedir. Batı ile her alanda işbirliği ve ortaklık kurulmasına dayanan bu düşünceye göre Rusya Federasyonu, pek çok alanda Batı tarzında bir yapılanma sürecine girmişti. 1991 ile 1993 yıllarını kapsayan bu döneme Atlantikçi görüş hâkim olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Kozirev tarafından formüle edilen ve Başkan Yeltsin tarafından desteklenen Rus dış politikası, dış dünya ile uyumlu olmayı gözetiyordu ve gerçekleştirilen yeniden yapılanma sürecinde gerek duyulan Batı desteğini sağlamayı hedefliyordu. Bu amaçla Rusya Federasyonu, mali ve siyasal desteklerini sağlamak için Batılı ülkelerin önerilerine duyarlı bir dış politika geliştirmiştir.

Ana hatlarını Dışişleri Bakanı Kozirev'in şekillendirdiği dış politika yaklaşımına göre Rusya Federasyonu, Avrasya'nın hasta bir devi olmak yerine, gelişmiş Batı'nın eşit

²⁰ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Uluslararası İlişkiler Enstitüsünden Siyaset Bilimi Profesörü Vadalazov Gregoriy Gregorieviç'in, 14.03.2010 tarihinde bu tezin yazarına verdiği mülakattan alındı.

²¹ Erhan Büyükkakıncı, *Değişen Dünyada Rusya...* s. 145.

²² Ahmet Sapmaz, *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s. 117.

haklara sahip bir üyesi olmayı tercih etmişti.²³ Diğer yandan Batılı kurumlara tam üye olmadan karar alma süreçlerinde belli ayrıcalıklar elde etme ve küresel politikayı etkileme amacı, Batı yanlısı politikayı oluşturanların cazibe noktasını oluşturunuyordu.²⁴ Belirtmek gerekir ki Rusya Federasyonu’nun bu dönemde uyguladığı dış politika, tek yönlü değildi. Batı da Rusya Federasyonu ile yakın ilişkiler kurmaya değer veriyordu. Buna göre yeniden yapılanan Sovyet sonrası Rusya’ya iktisadi ve siyasi yardımda bulunacak ve Batı karşıtı güç odaklarını kontrol altında tutabilecekti.²⁵

Uygulanan reformların beklenen sonucu vermemesi, Sovyetlerin yıkılışının ardından yaşanan sosyal huzursuzluğun bir türlü sona erdirilememesi, ülke içinde yaşanan politik kargaşa ve tüm bunların sonunda 1993 seçimlerinde komünist ve milliyetçi partilerin Devlet Duması’nda çoğunluğu kazanması, bölgede yaşanan çatışmalar ve Rusya’nın bu çatışmalara müdahil olması ve NATO’nun doğuya doğru genişleme sinyali vermesi, Atlantikçi politikanın daha fazla uygulanmasını engellemiştir.²⁶ Milliyetçi ve komünist çevrelerin yönelttiği eleştirilerin yanında Yeltsin de halkın büyük çoğunluğunun desteklemediği Atlantikçi politikaya yönelik tutumunu değiştirdi. Bunun sonucu olarak da Dışişleri Bakanlığı, izlediği politikayı gözden geçirme gereği duydu.

1993 ile 1996 yılları arasında büyük ve güçlü devlet söyleminin hâkim olduğu milliyetçi ve muhafazakâr bir dönem yaşandı. Rusya Federasyonu bu dönemde yavaş yavaş tek biçimli ve Batı yanlısı yönelimden, daha etkin ve ulusal çıkarların daha ön planda olduğu korumacı bir yapıya dönüşmüştür. Bunun en önemli göstergeleri, Nisan 1993’te kabul edilen Dış Politika Doktrini ve Kasım 1993’te kabul edilen Askeri Doktrin’dir. Bu doktrinlerde öne çıkan öge ise “yakın çevre”dir. 1993 sonrası ülkenin güvenliği ve dış politikasının belirlenmesinde en önemli faktör, “yakın çevre” olmuştur. Buna göre Rusya Federasyonu, kendisini büyük güç olarak tanımladı ve BDT ülkelerini güçlendirerek kendisi ile bu birliğin ülkeleri arasında organik bağlar olduğunu ileri sürdü. Bu doktrinlere göre Rusya Federasyonu, BDT çevresinden sorumludur ve bölgeye müdahale etme hakkına sahiptir. Ayrıca BDT’nin dış sınırlarını korumak, bu devletlerde askeri üsler bulundurmak ve Rusya Federasyonu dışında kalan Rusları haklarını korumak, öncelikle hedefler olarak saptanmıştı.

²³ İbid.

²⁴ Erhan Büyükkakıncı, *Değişen Dünyada Rusya...* s. 147.

²⁵ İbid, s. 148.

²⁶ Ahmet Sapmaz, *Rusya'nın Transkafkasya Politikası...* s. 117

Bu dönemde yaşanan üç önemli gelişme, dış politikada bazı değişiklikleri doğurmuştur. Bunlardan ilki, 1995 seçimlerinde Komünist Partinin %40 gibi bir güçle Devlet Duması'nda çoğunluk oluşturmasıydı. İkincisi, Kozirev'in yerine Primakov'un Dışişleri Bakanlığına atanmasıydı. Son olarak da, Devlet Duması'nın, SSCB'yi yıkan anlamayı iptal etmesi ve SSCB halkalarının entegrasyonunu sağlama amacı yönünde karar almasıydı.²⁷ Bu dönem, 1996'dan başlamak üzere, hem içeride hem de dışarıda Avrasyacı olarak adlandırılmıştır.

Felsefi kökenleri 1920'lere kadar uzanan Avrasyacı görüş, Rus kültürünü, Avrupa geleneğinden farklı olarak Avrupa ve Asya bileşkelerinin bir sentezi olarak değerlendirme çabasıdır.²⁸ Rusya'nın bir kara devleti/kıta gücü olduğu saptamasından hareketle, devletin merkezîyetçiliğe ve statükocu politikalarına önem atfedilmektedir. Dolayısıyla Batıcılığın getirdiği dönüşüm süreci, bu açıdan toplumsal anlamda bir yabancılaşma, bir yıkım endişesi yaratmıştı. Bunun yanında toplum ve devlet düzeyindeki krizlerin nedeni olarak Batı'nın sistem içerisindeki girişimleri görülmekteydi. Dolayısı ile merkezi yeniden güçlendirmek ve devlet otoritesini sağlamlaştırmak, Avrasyacıların önemli düsturuydu.

Avrasyacılık iki açıdan ele alınabilir; bölgesel anlamda "yakın çevre" doktrini ve küresel anlamda Asya, Afrika ve Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik özel politikaların üretilmesi.²⁹ Çeşitli devlet görevlerinden sonra Dışişleri Bakanlığına atanan Evgeny Primakov, Batı ile çıkarları her alanda uyuşmayan Rusya Federasyonu'nun, Batı'nın küçük bir ortağı olmadığını ve çok kutuplu dünya düzeninde bölgesel bir lider olarak yer alması gerektiğini savunmuştur.³⁰

Rusya Federasyonu bu dönemde, çok kutuplu olarak kabul ettiği dünya sisteminde kendisini Avrasya gücü olarak tanımladı. Çevresini yeniden yapılandırmak amacı ile BDT ülkeleri ile olan ilişkileri gözden geçirdi, Ortadoğu'nun önemli aktörlerinden olan İran ile yakınlaşma çabasına girdi, Şanghay Beşlisi'nin kurulmasında rol oynadı, G-7'ye üyelik konusunda harekete geçti ve Almanya ve Fransa ile Avrupa Troykasının oluşturulması konusunda çaba harcadı. Rusya Federasyonu'nun bu dönemde Batı ile kurduğu ilişkileri

²⁷ İbid, s. 120-121.

²⁸ Ömer Göksel İşyar, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, 1.Basım, Alfa Yayın ve Dağıtım, 2004, s. 16-23

²⁹ Erhan Büyükkakıncı, *Değişen Dünyada Rusya...* s. 149.

³⁰ Ahmet Sapmaz, *Rusya'nın Transkafkasya Politikası...* s. 121.

tanımlayan terminoloji değişmiş, dostluk ve stratejik işbirliği kavramları yerlerini ortaklık ve pragmatik ilişkilere bırakmıştır.³¹

Avrasyacılık, bir bakımdan da coğrafyaya dayalı kimlik arayışıdır. Zira geniş coğrafyası Rusya Federasyonu'na, yeni alternatif ilişkiler modelini de sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Avrasyacılık daha çok jeopolitik bir anlam taşımaktadır. Sovyetlerin dağılışının ardından ciddi bir kimlik arayışına giren yeni Rusya, bu sorusuna önemli ölçüde cevap veren bu siyasal görüşe sıkı sıkıya sarılmış ve dış politikasını geliştirirken önemli ölçüde bu fikirden de etkilenmiştir.

2.2 Liderlik Faktörü

Rus dış politika kararlarının üretildiği 'karar alma mekanizması', kendi rasyonelliği dışında başka unsurların etkisiyle de işler. Bir sistem olarak mekanizmanın işleyişinin yanında bu sistemi işleten insan faktörü de üretilecek kararı biçimlendirir. Hiçbir devletin dış politikası sadece iç ve dış çevrenin etkisi ve rasyonel karar alma mekanizmasına göre biçim almaz. Çevrenin değerlendirmesi otomatik olarak siyasal karar ile sonuçlanmaz: kararlar son şeklini, karar vericilerin inanç ve değer sisteminin süzgecinden geçtikten sonra alırlar.³²

Özellikle kapalı toplumlarda liderler, açık toplumlara oranla, ülkenin iç-dış politikasının saptanmasında daha belirgin rol oynamaktadırlar. Sovyetler Birliği yönetim yapısı incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Komünist Partisi içinde yapılan politbüro, dar bir ekipten oluşmaktaydı ve silahlanmadan askeri konulara, dış politikadan ideoloji konusuna kadar geniş alanda sınırsız söz sahibi olan bir yapıydı. Bunun yanında Komünist Partisi Merkez Komitesi, devlet yönetiminde söz sahibi bir yapılanmaydı. Bu gibi kurumların üstünde bir de Komünist Partisi Genel Sekreteri vardı ki ülkenin iç ve dış politikasının saptanmasında işleyen karar alma mekanizmasını, kişisel görüşleri ile etkilemekteydi. Dolayısı ile Genel Sekreterin birikimi, dünya görüşü, karakteri ve kişisel duruşu, devlet yönetimi için son derece önemli yer tutmaktaydı.

Nasıl Lenin'in devrimci karakteri Çarlığı yıkmış, Stalin'in otoriter kişiliği devlet yönetimini despotizme yaklaştırmış, Gorbaçov'un yenilikçi yaklaşımı Sovyetlerin

³¹ Ibid, s. 122.

³² Mehmet Gönlübol, *Dış Politika, iç etkenler açısından bir dış politika incelemesi*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969, s. 163.

yıkılışına zemin hazırlamışsa, aynı şekilde Rusya Federasyonu tarihi için de Yeltsin'in ve Putin'in karakterleri önemli farklılıklar yaratmıştır.

Hiç kuşku yok ki toplum, devlet liderlerini, sadece rollerini yerine getiren kişiler olarak algılamazlar. Liderlere manevi anlamlar da yüklerler. Özellikle Rus toplumu, Devlet Başkanında, sadece devlet görevlerini yerine getiren bir kişiyi değil aynı zamanda toplum önderini de arar. Dolayısıyla liderin imajı, sembolik anlamlar taşır. Toplum, liderinde kendi geleceğini, devlet yönetim ideolojisini, devletin ulusal ve uluslararası kapasitesini de görmektedir.³³

2.2.1 Boris Yeltsin ve Oligarşi

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin kapatılması, bazı geleneksel devlet kurumlarının tasfiye edilmesine ve böylece devlet kurumlarına atanacak kadroların belirsizlik kazanmasına neden olmuştu. Sovyetler Birliği dağılınca da yeni yönetim için devleti yeniden yapılandırmak gibi bir zorunluluk ve de şans doğmuştu.

Yeni dönemde Yeltsin, demokratlardan oluşan ve stratejik merkez rolü oynayan kişilere dayanmıştı ve kadrolarını şu üç kaynaktan seçmişti; Bölgelerarası Valiler Birliği, 1990 seçimleri ile seçilen halk vekilleri ve hemşerileri.³⁴

Yeltsin, Başkanlığı sırasınca devlet üst yönetimini bir türlü oluşturamadı ve bu dönem, devlet üst kademesinin çöküşüne neden olan yönetim kaosu olarak yaşandı. Tasfiye olan politbüro'nun bıraktığı boşluk, "aile" tarafından doldurulmaya başlandı.³⁵ Anayasada belirtilen devlet yönetim yapısına göre Başkan, ülkenin en güçlü kişisiydi. Ne var ki Yeltsin, kendi kurduğu sistemin içindeki en güçlü karakter olamadı ve gücü her zaman sınırlandı. Oluşturduğu kurumlar ve güç unsurları, sürekli bir çekişmenin içine çekildi ve aralarındaki rekabet, güçlü bir profil çizemeyen Başkanın otoritesini iyice zayıflattı.

Yeltsin, başkanlığı süresince yetki paylaşımına sıcak bakmıştı. Bu nedenden ötürü çeşitli politik şahsiyetler giderek etkili olmaya başladı. Kurumlara verilen yetkiler o denli geniş ve karmaşıktı ki politik sistemin unsurları bile birbirleri ile mücadele içindeydi. Devlet mekanizmasındaki kadroların rolleri azaldıkça, Kremlin koridorlarında belirmeye

³³ E.A. Galumov, *Mejdunarodny İmidj Rossiye...* s. 61.

³⁴ Olga Kriştanovskaya, *Anatomiya Rossiyskoy Eliti*, Zaharov, 2005, s. 228.

³⁵ İbid, s. 235.

başlayan “Başkanın favorileri” ve “gri kardinaller” Başkan’ın üzerinde, dolayısıyla da devlet yönetiminde giderek etkin olmaya başladı.³⁶ Kişilerin etkinlik seviyesi, statüleri ve resmi görevleri ile değil, Başkan’a doğrudan ulaşabilirlikleriyle ölçülmeye başlandı. Bu de demekti ki Yeltsin’in koruma müdürü, “yeni Ruslar” ve Başkan’ın “yakın çevre”si gibi Başkan’a doğrudan ulaşabilen kişilerin etkinlikleri giderek artmaya başladı. Özellikle 1995 seçimlerinin ardından Yeltsin, şu üç kişi tarafından yönetiliyordu; kızı Tatyana Dyaçenko, koruma birimi müdürü ve Başkanlık Teşkilatı müdürü. 1990’lı yıllarda Yeltsin’in çevresinde şu üç halka vardı; birincisi, Burbulis, Gaydar, Şahray; ikincisi, Çubais ve ekibi; üçüncüsü ise “aile” olarak tanımlanan ‘yakın çevre’si.³⁷ Özellikle bu kişiler, politik sürecin önemli aktörleri oldular. Yeltsin, gerçekleştirmek istediği reformlar ile kontrolünden çıkan bir sınıf yarattı. Bu sınıf, sahip olduğu devlet desteği ve teşvikleri ile güçlenip devletin elindeki çeşitli ticari kuruluşları ele geçirmeye ve giderek ülkede politik aktör olmaya başladı.

Rus tarihinde özel sermaye devletten ayrı hiç düşünülmemiştir. Dolayısı ile 1991’de hayata geçirilmeye çalışılan ekonomik reformlarda da inisiyatif sahibi devlet olmuştur. Bu reformların sonunda devlet, kendisine bağlı büyük sermaye sahiplerini meydana getirdi. Bu sınıf hızla büyüdü. Burada önemli olan soru şu idi; bu sınıf politika alanına ne kadar müdahale ediyor ve ülkenin iç işleri ile dış işleri konusunda kararların alınmasında ne tür rol oynuyordu? Herhangi bir ülkenin büyük sermaye sahiplerinin ülke politikasını bir ölçüde etkilemeye çalışması doğal kabul edilebilir belki ama Rusya’da bu, Devlet Başkanının politikada etkinliğini kaybetmesiyle, kabul edilemeyecek noktaya kadar varmıştı.

Ekonomik reformlar ile özelleştirme sürecine giren Rusya Federasyonu’nda devlet elindeki varlıklar, değerlerinin çok altında özelleştirildi.³⁸ Bu satın almaları, devlet görevlisiyken başında bulunduğu fabrikaları, iş yerlerini ve üretim tesislerini yönetmekle sorumlu olan bürokratlar gerçekleştirdi. Sovyetler Birliği döneminde, mülkiyeti devlete ait olan kuruluşları yönetmekten sorumlu olan bürokratlar, Rusya Federasyonu döneminde de bu kuruluşların başındaydı. Yeltsin’in ekonomik reformlarından bir kısmı da özelleştirmelerle ilgiliydi. Devlet mülkiyetindeki büyük kuruluşlara değer biçildi.

³⁶ İbid, s. 234.

³⁷ İbid, s. 232.

³⁸ Vasili Vasileviç Vısakov, *Privatizatsiya v Rossii: Put k bogatstvu? K bakrotsty?*, Rostovskiy-na-Donu, 1994, s. 19.

Çalışanların da sahip olduğu şirket hisselerine devletçe biçilen değer, kısa sürede düştü. Kaldı ki çalışanların sermaye birikimi de olmadığı için bu hisseleri satın almaları veya paraya çevirmeleri için satabilecekleri kimseler de yoktu. Ancak şirketlerin yönetimini elinde tutan ve Parti'nin de kapatılması ile denetimsiz kalan ve kendi kendini denetleme mekanizmasını da devre dışı bırakan bürokratlar, işçilerin sahip olduğu hisseleri, değerlerinin çok ama çok altında satın almaya başladı. Bu satın almalar çoğu zaman parasal değil, mal karşılığı idi. Örneğin Djanbul Bölgesi Şeker Fabrikası özelleştirilirken, fabrika yöneticileri, işçilerin elindeki hisse senetlerini, şeker karşılığında ele geçirmeye başladılar. Böylece şeker fabrikasında çalışan ve çalıştığı fabrikada Sovyet sosyalizmi gereği hisse sahibi olan işçi, bir çuval şekere, çikolata fabrikasında çalışan işçi bir kutu çikolataya, tekstil fabrikasında çalışan işçi ise bir takım elbiseye elindeki hisse senetlerini satmak durumunda kaldı. İşçiler, hem işsizlikle korkutulmaları hem de başka alıcıların olmaması karşılığında çaresizce bu hisseleri ellerinden çıkardı. Özelleştirme sırasında piyasa değeri çok düşük saptanan kuruluşlar, serbest pazara geçtikçe gerçek değerine kavuşmaya başlamış ve bu şekilde ele geçirdikleri hisse senetleri yolu ile büyük ve küçük kuruluşları kişisel mal varlıklarına geçiren bürokratlar, oligarkların da ilk ayak sesi olmuşlardı.

Özelleştirme işlemleri, çoğu zaman da, devletten alınan kredilerle gerçekleştirildi. Sermaye birikimi olmayan kamu firması yöneticileri, devletçe değer biçilen kuruluşları, yine devletten aldıkları kredilerle satın aldı. Uzun vadeli olan bu kredileri de, özelleştirilen şirketleri serbest pazar şartlarıncı yeniden saptanan piyasa değerlerinin çok çok yüksek olması sonucunda elde ettikleri gelirler, kolayca ödediler.

Belirtilmesi gereken önemli bir husus da, devlet kuruluşlarının başında olan ve özelleştirme işlemleri sonrasında bu kuruluşların sahibi olan bürokratlar, doğrudan devlet yönetiminde bulundukları için bu süreci yakından izleyebilmiş ve çoğu zaman bu sürece müdahil de olabilmişlerdir. Kuruluşların değerlerinin tespit edildiği komisyonlarda olan kamu şirketi yöneticileri, özelleştirme sırasında da alıcı pozisyonundaydılar. Dolayısı ile Rusya Federasyonu'nda yaşanan özelleştirme hareketleri, bizzat Ruslar tarafından, “devletin talan edilmesi” olarak adlandırılmaktadır.

Bu şekilde doğan Rus burjuvazisinin yanında, hisselerinin tamamı devletin elinde olan şirketler de kuruldu. Bunun ilk örneği, Pskove bölgesinin valisi olan E. Mihailov ile yaşandı. Bölgesindeki bankacılık faaliyetlerinden de sorumlu olan valinin yönetimine

Pskovalkol (alkol fabrikası) ve Pskovoblesprom (orman ürünleri fabrikası) gibi işletmeler verildi.³⁹ Devlet tarafından kurulan bu gibi işletmelerin yanında devlet desteği ve “bağlantıları” sayesinde hızla zenginleşen ve kitlesel yatırımlar yapan bir ticaret sınıf doğmuş oldu.

Yeltsin yönetimindeki Rusya Federasyonu, tasarrufundaki varlıkları hızla elden çıkarmaya devam ediyordu. Başkanın politik olarak en güçlü sayıldığı 1991 ile 1995 yılları arasında, devlet eliyle oluşturulan burjuva, küçük ölçekli firmaların satın alımını gerçekleştirmiş ve holdingleşme aşamasına geçerek ticari imparatorluklar kurmaya başlamıştı. Politik iktidarın mantığına uygun olarak gerçekleşen bu süreç, Başkanın politik olarak zayıflamaya başladığı ve dış politikadan çok iç meselelere yoğunlaştığı 1996 seçimleri ile yeni bir boyut kazandı.

Yeltsin, ekonomik reformları ve özelleştirmeleri ile yarattığı ticaret sınıfından, seçimlerde destek istedi. Bunu sağlamak için de “finans ve sanayi grupları hakkında kanun” çıkardı. Bu kanun, büyük ticari gruplarının kurulmasını ve devlete borç verebilmesini kapsıyordu.⁴⁰ Böyle bir teklif elbette iş çevresinden gelmişti ve Başkan, bu çevrenin desteğini sağlamak için, devletin elindeki büyük çaplı projeleri ve kuruluşları ipotek etme karşılığında özel şirketlerden borç alınmasını kabul etmişti. Bu konudaki inisiyatif sahipleri, Oneksimbank’ın sahibi Vladimirt Potanin; Menatep’in sahibi Mihail Hodorkovski ve Stolichnıy Bank’ın sahibi Aleksandr Smolenskiy’di.⁴¹ Yaşanan şu idi; özelleştirilme kapsamı dışında tutulmuş olan şirketler, devletin özel sektörden aldığı krediler karşılığında ipotek edilmişti. Devlet, aldığı kredileri ödeyemeyince de, hukuksal olarak satışı yasak olan şirketler, borç karşılığında özel şirketlerin eline geçmiş oldu. Lukoil, Yukos, Surgutneftgas ve Sibneft, devlete kredi veren şirketlerden yalnızca birkaçıdır.⁴²

Bu noktada bir ayırım yapmak gerekiyor. Devlet şirketlerinin hisse senetlerini ipotek yolu ile ele geçirme operasyonundaki ticari seçkin sınıf, devlet kurumları ile yakın bağları olan ve politikaya etkisi bulunan büyük sermaye grupları idi. Ancak Rusya Federasyonu’ndaki sermaye sınıfı bunlarla sınırlı değildi. Politikayla ilgisi olmayan ve tek işi ticaret olan iş adamları da vardı. 1996 seçimlerinden sonra büyümeye devam eden ve politik sürece angaje olmuş sınıf, “oligark” olarak adlandırılıyordu ve ekonominin olduğu

³⁹ İbid, s. 25.

⁴⁰ Olga Kriştanovskaya, *Anatomiya...* s. 323.

⁴¹ İbid, s. 325.

⁴² Vasili Vasileviç Vısakov, *Privatizatsiya...* s. 22.

gibi politikanın da önemli aktörleriydiler. Mesela Vladimir Potanin, Başbakan Yardımcısıydı; Boris Berezovskiy, Güvenlik Konseyi Başkan Yardımcısıydı; Mihail Fridman, Başkanlık makamında önemli görevler üstlenmişti; Roman Abramoviç ise, Yeltsin ailesinin sponsoru olmuş ve bunun karşılığını, Çkotka bölgesinin valisi olarak atanmakla almıştı.⁴³

Devlet ve sermaye sahipleri o kadar yakın ilişki içindeydiler ki Kremlinin koridorlarındaki devlet görevlileri ile işadamları ayırt edilemez oldu. Devlet görevlileri, işadamları ile yakından ve onların adına çalışıyor ve bizzat olardan ödülleri alıyorlardı.⁴⁴ Berezovski, dönemin en etkili politikacılarındandı. 1995-98 yılları arasında Rusya'nın en etkili politikacılar listesine on-on beş oligark giriyordu.⁴⁵

Oligarklar, politik arenada kendi bakanlarına, memurlarına ve milletvekillerine sahipti. Bunun için kanıt da vardı; çoğu kritik pozisyonundaki devlet görevlisi, ticaretle uğraşmaya başladı, parlamentodakiler kendi “hesap”larını dolduruyordu ve petrol baronlarına, ticari anlaşmalarda önemli olan metinleri satıyorlardı.⁴⁶ Başkan'ın kendisi bile, yukarıda bahsedildiği gibi, 1996 seçim öncesi medya patronlarından ve oligarklardan destek istemek zorunda kalmıştı. Politikacılar ile işadamlarının güçleri eşit gibiydi.⁴⁷

1998 senesine kadar ülkeyi politikacıların mı yoksa iş dünyasından oligarkların mı yönettiği sorusu sıkça ve açıkça soruluyordu. Ancak 1998 ekonomik krizi, ülke için önemli bir dönüm noktasını ifade ediyordu. Bu ekonomik kriz, Yeltsin reformlarının da kriziydi ve başarısızlığının da açık bir göstergesiydi. Başkan Yeltsin'in kişisel zafiyetleri ve devletin, bu zafiyetleri telafi edebilecek bir politik mekanizmasından yoksun oluşu, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından devleti yeniden yapılandırmak isteyen politik çevrenin başarısızlığa uğramasına yol açtı.

2.2.2 Vladimir Putin ve Politik Reformlar

Putin, selefi tarafından yaratılan yönetim kaosunu devralmıştı. Yeni Başkan, merkezi güçlendirmek için politik süreçlerin kurumsallaşmasını sağlamak, politik sistemi düzenlemek, kararların oluşması sürecini düzenlemek, devlet kurumları arasında kaybolan

⁴³ Olga Kriştanovskaya, *Anatomiya...* s. 338.

⁴⁴ *Ibid*, s. 329.

⁴⁵ *Ibid*, s. 330.

⁴⁶ *Ibid*, s. 333.

⁴⁷ Vasili Vasilieviç Vısakov, *Privatizatsiya...* s. 46.

mutabakatı sağlamak, politik ortamı istikrarlaştırmak, devlet kaynaklarının kullanımını düzenlemek ve devlet denetimini oluşturmak zorunda kaldı.⁴⁸

Putin, Yeltsin'e göre daha merkezciydi. Avrasyacılar safındaydı ve kariyer basamaklarını hızla tırmanmış başarılı bir devlet görevlisiydi. Karizmatikti ve Rus halkı onda, tarihi boyunca alışık olduğu güçlü siyasi liderini bulmuştu. Putin'in halkı tarafından kabul görüşü, politik reformları için kendisini önemli bir güç sağlamıştı.

Yeni Başkan'ın hedeflerinden biri de, kendisini iktidara taşıyan Yeltsin çevresini kontrol altına almaktı. 1998 Krizi ve Yeltsin'in iktidardan ayrılması ile politik etkinlikleri azalmaya başlayan ticari seçkinler sınıfı, Putin'in, bu ayrıcalıklı sınıfı devletin kontrolüne sokma iradesi karşısında eski konumlarını yitirdi. 1993 ticari seçkinler sınıfının bir kısmı piyasada kaldı ancak politik etkinliklerini geri dönmek üzere yitirdi.⁴⁹ Yeltsin döneminde hoyratça özelleştirilen ve halkın olduğuna inanılan devler kuruluşlarını değerlerinin çok altında ele geçiren ve Rus halkı tarafından "yeni Ruslar" olarak söz edilen oligarkların kontrol altına alınması, halk nazarında Putin'i güçlü kıldı. Dokunulmaz zannedilen ve devleti yönettiği bile iddia edilen bu sınıfın devlet denetimine geçmesi, toplumda, güçlü Başkan imajını doğurdu. Böylece Başkan Putin, kamuoyu desteğini arttırdı.

Putin, Başkanlığı vekâleten yürütürken Yeltsin'in kadroları ile yönetimi sürdürdü. 2000 seçimlerinden sadece beş ay sonra ise Federe Birimler ile merkezin ilişkisini düzenlemeye girişti. Yeni devlet kurumları ve federe unsurlar oluşturdu. Bazı federal bölgelerin sınırlarını değiştirdi, valilerin statülerini değiştirdi, doğrudan Başkana bağlı olan özel valiler atadı, yerel yöneticileri değiştirdi, Federal Konseyin yapısını değiştirerek Halk Konseyini oluşturdu.⁵⁰ 849 sayılı ve 2000 yılı Başkanlık emri ile merkezin Federe Unsurlar ile olan iki seviyeli yapısını üç seviyeye çıkardı. Bu yeni seviyeyi, Başkanca görevlendirilen tam yetkili temsilciler oluşturuyordu.

Putin'in atadığı tam yetkili temsilciler, bölge valilerin denetlemeye başladı ve merkezileşmenin artması, Putin'in, Rusya Federasyonunu üniter hale getirmeye çalışmakla

⁴⁸ Richard Sakwa, *Putin Russian's Choce*, Second editions, Routledge, New York, 2008, s. 71-83.

⁴⁹ Dale R. Herspring (ed), *Putins's Russia Past Imperfect, Future Uncertain*, Rowman&Littlefield Publishers, 2005, s. 164-166

⁵⁰ Olga Kriştanovskaya, *Anatomiya...* s. 237.

suçlanmasına kadar vardı.⁵¹ Atadığı özel temsilciler, Putin'in, hem devleti merkezileştirmesine hem de kendi kadrolarını oluşturmaya olanak sağlamıştı.

Putin, çizdiği karizmatik devlet adamı profili ile hem halkının moral gücünü artırdı hem de kendi seçkinler sınıfını oluşturmaya başlamıştı. Yeltsin döneminde bu sınıf, Başkan'ın kontrolü dışında geliştirse de Putin döneminde bunun belirleyicisi bizzat Başkan'dı. Yeltsin, Başkanlık yetkilerini ve gücünü çevresine ve favorilerine dağıtarak karar alma sürecinde Başkan'ın gücünü sınırlamışsa da Putin tam tersini yaparak tüm süreçlerde kendisi yer almış ve Başkan'ın karar alma sürecinde en etkin konumda olmasını sağlamıştı.⁵² Putin, Yeltsin'den farklı olarak, devlet yönetim yapısında oluşturduğu sınıfla kendi gücünü arttırmış ve bu sınıfı Başkan'ın gücünü pekiştirecek şekilde kurgulamıştı.

1991-1999 yılları arasındaki Başkan'a bakıldığında zayıf bir portre çizdiği görülmektedir. Bunun neticesinde de oluşan yeni politik aktörler Başkan'dan rol çaldı ve ister iç isterse de dış politika konusundaki karar alma mekanizmasında önemli roller oynadı. 2000- 2009 yılları arasında ise Başkan'ın güçlü bir görüntü sergilemesi onu, karar alma mekanizmasındaki sistem dışı ve gayri resmi unsurların sınırlanması sonucunu doğurarak, ülkenin en etkin siyasi kişisi yaptı.

2.3 İdari Yapı ve Anayasal Düzen

Rusya Federasyonu, mirası üzerine kurulduğu Sovyetlerin devlet yapılanmasına benzer bir biçimde örgütlenmenin yanında bu örgütlenmenin dış politika karar alma sürecindeki etkisini de yaklaşık olarak örneklemiştir.

Sovyetler Birliğinde Komünist Parti, Politbüro ve Komünist Partisi Genel Sekreteri, devlet kararlarının alındığı en üst birimlerdi. Karar alma sürecini, ordu mensupları ve güvenlik birimleri de etkilerdi ancak onların karar alma sürecine etkisi, Genel Sekreterin izin verdiği ölçüde yansırı.

Rusya Federasyonunda da benzer bir yapılanma görüyoruz. Devlet Başkanı, kendi yönetimindeki ve bir hükümet gibi çalışan Güvenlik Konseyi aracılığı ile dış politikada en etkili siyasi aktördür. Bu gücünü, anayasanın ilgili maddelerinden almaktadır. Anayasa, dış politikadan birinci dereceden sorumlu kişi olarak Devlet Başkanı'nı görmektedir.

⁵¹ İbid, s. 239.

⁵² Richard Sakwa, *Putin...* s. 209-213.

Devlet yönetim yapısı incelendiğinde Başkan'ın ardından Başbakan gelir ki o da anayasal olarak önemli yetkilere sahiptir. Dış politikayla ilgili kararların alınmasında önemli bir merkezdir. Zira dış politikayla ilgili en büyük iş yükünü taşıyan ve Rus dış politikasının günlük işleyişinden sorumlu olan Dışişleri Bakanlığı kendisine bağlıdır ve Dışişleri Bakanını bizzat Başbakan seçer. Öte yandan karar alma mekanizmasının işletildiği kurum olan ve bu mekanizmanın işlediği sürece etki etmek isteyen resmi ve gayri resmi unsurların müdahalesine veya yönlendirmelerine maruz kalan Dışişleri Bakanlığının görev ve sorumlulukları, anayasanın ilgili maddelerinde tanımlanmıştır. Bunun yanında hükümetin de sorumluluğunda olan dış politikayı yürütmek görevini de bu birim icra eder.

Ordu, istihbarat birimleri, büyük sermaye sahipleri, stratejik konumlarda bulunan devlet görevlileri, sivil toplum kuruluşları, medya organları, Ortodoks Kilisesi, seçkin sınıf mensupları ve akademik çevre, karar alma sürecini yöneten ve karar alma yetkisi bulunan siyasiler üzerinde etki kurmaya çalışarak kararın nihai şeklini etkilemeye çalışırlar. Karar alıcılar da, kişisel duruşları ile bu etki çabasına ya direnirler ya da teslim olarak harici unsurların da bu süreçte yer almasına izin verirler.

2.4 Ulusal Güç Unsurları

Bir ülkenin dış politika kararları, öngörülen süreçlerden geçtikten sonra şekillense de bu kararın nihai şeklini almasında etkili olan diğer unsurlar da vardır. Karar alıcılar, ulusal çıkarları pekâlâ tanımlayabilir ve onu elde etmek için nasıl bir politika uygulanması gerektiğini öngörebilir. Ancak dış politika kararının üretilmesi, devletin onu uygulama potansiyeli ile yakından ilgilidir. Bu potansiyel de, ulusal güç unsurları ile yakından ilgilidir.

2.4.1 Askeri Kapasite

Soğuk Savaş döneminin diğer küresel oyuncusu Sovyetler Birliği'nin etkinliğini ekonomik gücünden değil, askeri gücünden aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.⁵³ Batı Bloku ile ekonomik alanda olmasa da askeri alanda güçlü şekilde rekabet edebilen Sovyetler Birliği, geçmişteki gücünü ciddi bir korkutma potansiyeli arz eden silah ve nükleer olanaklarıyla ortaya sürdüğü açıktır. Dolayısı ile Sovyetler Birliği, dış

⁵³ The World Factbook, "Russia"

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>> (13.07.2010)

politikalarını silah gücüne ve ideolojisine dayandırdı. Miras olarak ideolojisi olmasa da silahlı gücünü Rusya Federasyonuna bıraktı diyebiliriz.

Sovyetlerden kalan askeri gücü miras devralan Rusya Federasyonu, bu sayede, yaşadığı ekonomik sorunlara rağmen, küresel bir nükleer güç ve bölgesel bir aktör olarak kalmaya olanak bulmuştur. Zira karar alıcıların yaslandığı en önemli dayanaklardan birisi, ülkelerinin silahlı gücüdür. Rusya Federasyonu, dünyanın en güçlü ordularından birine sahiptir. Nükleer silaha sahip olma hakkını elinde bulunduran ülkelerden biri olan Rusya Federasyonu, 8-9 bin dolayında nükleer silaha sahiptir.⁵⁴ 1991'den sonra sürekli modernize edilen ve 2009 yılı itibari ile gayri safi milli hâsıladan yaklaşık % 3-4 gibi bir oran alan Rus silahlı kuvvetleri, önemli bir güce sahiptir.⁵⁵ Öte yandan önemli bir askeri mevcudiyeti söz konusudur. 1990'ların başında 3 milyon civarında asker sayısı olan Rus Ordusu bunu 2005 yılı başında 1.200.000 civarına indirildi.⁵⁶ 2009 verilerine göre 16-49 yaş arası askere alınabilecek 34 milyon erkek nüfusu var.⁵⁷ Modernizasyonu için önemli yatırımlar yapılan ve eski verimine giderek yaklaşan Rus silah sanayi, elindeki ciddi teknolojik birikim ve tesis potansiyeli sayesinde askeri alanda hızla gelişmekte ve dolayısıyla, ekonomik olmasa da askeri olarak hala ABD ile rekabet edebildiğini göstermektedir.

Tüm bu veriler, karar alma mekanizmasının işleyişini yakından ilgilendirmektedir. Karar alıcılar, dış politikaya ilişkin bir adım atacaklarında, askeri kapasitelerini göz önünde bulundurmamak zorundadırlar. Diplomatik manevraları bir kenara konacak olursa, her ülke, dış politikada hedef belirlerken, kendisini bu hedefe ulaştıracak araçlardan biri olarak askeri gücüne güvenmek zorundadır.

2.4.2 Ekonomik Kapasite

Sovyetler Birliği'nin Rusya Federasyonu'na bıraktığı miraslardan birisi de, hantal, geri teknolojiye sahip ve devlet merkezli bir ekonomik sistemdi. Böyle bir ekonomik istem, Sovyet dış politikasını daha fazla destekleyememiş ve yıkılışın nedenlerinden biri durumuna gelmişti. Rusya Federasyonu, bu ekonomi sistemini 1998 Krizine kadar çeşitli

⁵⁴ Dünyadaki Nükleer Güçler

<http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050502_nuclear_powers.shtml> (08.05.2008)

⁵⁵ The World Factbook, "Russia"

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>> (13.07.2010)

⁵⁶ Cumhuriyet Strateji, "Rus Silah Sistemleri"

<<http://gbulten.ssm.gov.tr/arsiv/2005/05/23/03.htm>> (28.06.2010)

⁵⁷ The World Factbook, "Russia"

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>> (13.07.2010)

reformlar ile yeniden yapılandırılmaya çalışıldıysa da asıl ivmeyi 2000’li yıllarda yakalamıştır.

Karar alıcıların, çoğu zaman, en çok dikkate almak durumunda oldukları güç unsurlarından birisi olan ülkelerinin ekonomik durumu, dış politikayı yakından ilgilendirmektedir. Ülkenin uluslararası arenada manevra kabiliyeti, ekonomik yeterliliği ile yakından ilgilidir. Dolayısı ile Rusya’nın da ekonomik gücü, dış politika kararlarının şekillenmesinde önemli bir etkidir. Ekonomik alanda yaşanan sıkıntılara rağmen Rusya, sanayi, gıda, askeri araç ve gereçler gibi konularda kendi kendine yeten dünyadaki nadir ülkelerden biridir.⁵⁸ Yer altı ve yer üstü zenginlikleri, uluslararası konjonktürün de elverişliliği ile birleşince, Rusya, 2000’li yıllarda hızlı bir büyüme ve gelişme dalgası yakalamıştır.

Ekonomisi tarım, sanayi, ormancılık ve hayvancılığa dayalı olan Rusya Federasyonu, gelişimini önemli ölçüde petrol ve doğalgaz ihracatına borçludur.⁵⁹ İhracatın önemli bir oranını oluşturan doğal kaynaklar aynı zamanda Rus ekonomisinin zayıf karnı durumundadır. Daha çok küresel ekonomi ile ilgili olan doğal kaynakların getirileri, ekonomiyi küresel konjonktüre önemli ölçüde bağımlı kılmaktadır. Bu durum, karar alıcıların inisiyatifi dışında geliştiği için de dış politikada hassasiyet gösterilmesi gereken bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Rusya Federasyonu daha çok petrol ve yan ürünleri, doğalgaz, ağaç ürünleri, metaller, kimyasal maddeler, çeşitli endüstri ürünleri ihraç ederken; tüketim ürünleri, makine ve ekipmanlar, şeker, ilaç ve tahıl gibi ürünleri ithal etmektedir. Dünyanın ikinci büyük silah satıcısı olan Rusya Federasyonu⁶⁰, bu ticaretten de önemli ölçüde gelir elde etmenin yanında bu ticareti, uluslararası politikasının bir aracı olarak da kullanmaktadır.

Sanayileşmiş ülkeler grubunda olan Rusya, IMF’nin verilerine göre 2008 yılında GSYİH hacmine göre dünyanın sekizinci büyük ekonomisidir.⁶¹ Aynı yılın GSMH ise 1.232 trilyon dolardır. 2009 verilerine göre 75.81 milyonluk istihdam edilen nüfusu olan Rusya Federasyonunun 2009 yılı bütçe geliri 231.1 milyar dolarken devlet harcaması da

⁵⁸ Rusya Federasyonu Ekonomisine Toplu Bir Bakış”
<<http://www.rusyaofisi.com/toplubakis.htm>> (13.07.2010)

⁵⁹ “Ekonomik ve sosyal Durum”
<http://www.rusya.ru/tur/index/ekonomiksosyal_durum> (05.05.2010)

⁶⁰ “Ekonomik ve Sosyal Durum”
<http://www.rusya.ru/tur/index/ekonomiksosyal_durum> (05.05.2010)

⁶¹ Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi, “Rusya”
<<http://avrsyamerkezi.okan.edu.tr/node/19>> (16.05.2010)

303.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı itibari ile enflasyon oranı 11.7 olarak açıklanırken aynı yılın ihracat rakamları 303.4 milyar, ithalat rakamları ise 191.8 milyar dolar olarak açıklanmıştır.

Üzerinde durulması gereken bir husus da Yeltsin ve Putin dönemleri arasındaki GSMH'lar arasındaki farklardır. Sovyetlerin resmen dağıldığı dönemde Rus ekonomisi en düşük GSMH'ya sahipken iktidara Putin'in gelmesi ile belirgin bir yükseliş yakalamıştır.

Rusya Federasyonu, ekonomisinin kendi kendine yeten özelliği sayesinde uluslararası arenada hareket kabiliyetini arttırırken, doğal kaynakların satışından elde ettiği gelirin milli gelirde önemli bir yeri tutması nedeniyle de uluslararası piyasalara sıkı sıkıya bağlanmıştır. Sahip olduğu doğal kaynakları dış politikasının bir aracı gibi kullanmak istediği durumlar olmakla birlikte Rusya Federasyonu, dış politika kararlarını üretirken ekonomisinin yapısına ve dış politikada atılacak adımları finanse etme kapasitesine hesaba katarak hareket etmektedir.

2.4.3 Jeopolitik Unsur

Ülkenin jeopolitik konumunun, onun dış politikası üzerinde ne denli etkili olduğunu siyasiler ve uzmanlar açık şekilde ortaya koymuşlardır. Jeopolitik konumu, bir ülkenin dış politikasını etkilemenin yanında savunma stratejisini, devlet bütçesinden silahlanmaya ayıracığı payı, müttefiklerini ve dünya politikasına yaklaşımını belirlemede önemli bir ölçüttür.

Rusya Federasyonu, 17.075.400 km²'lik genişliği ile coğrafi açısından dünyanın en büyük ülkesidir. Ülke sınırları, Asya'nın büyük bir bölümü ile Avrupa'nın doğu kısmına yayılmıştır. Kuzeybatıda Norveç, Finlandiya; batıda Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya, Beyaz Rusya; güneybatıda Ukrayna; güneyde Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Çin, Moğolistan ve Kuzey Kore ile denizden ise Japonya ve ABD ile sınır komşusudur. Rusya'nın etrafını çevreleyen denizler; Kuzeyde Beyaz Burent, Kara, Laptav, Sibirya, Çukçi; doğuda Okhotsk ve Japon; güneyde ve güneybatıda Hazar, Azak ve Karadeniz ve kuzeybatıda Baltık Denizi'dir.⁶² Rusya topraklarında 11 saat dilimi bulunmaktadır.⁶³

⁶² Ülkeler Rehberi, "Rusya"

<<http://www.ulkeler.net/rusya.htm>> (26.05.2010)

⁶³ Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi, "Rusya"

<<http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/node/19>> (16.05.2010)

Böylesi kalabalık ve dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan komşulara sahip olmak, Rusya Federasyonu devletinin dış politikasını aynı ölçüde giriftleştirmektedir.

Ülke toprakları büyük ölçüde ormanlık ve ovalıklarla kaplı olan Rusya Federasyonu, 850 hektarlık alanı ile dünyanın en büyük ormanlık alanına sahiptir. Dünya tatlı su rezervlerin de önemli bir bölümü bu ülkede yer almaktadır.⁶⁴ Kış koşullarının ağır geçtiği iklim tipine sahip olan Rusya Federasyonu, ülkesinde dört ayrı iklim tipini birden yaşamaktadır. Büyük coğrafyası Rusya'ya, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olma şansı verirken, ülkesini savunmak için önemli bir bütçe ayırmak zorunluluğu da vermektedir.

Karar alıcılar, ülkelerinin ulusal güvenlik doktrinini, dış politika konseptini, bölgesel ve küresel politikasını oluştururken Rusya Federasyonu'nun coğrafyasını da dikkate almışlar ve ülkelerinin yakınında bulunan uluslar arası etkileri olan çatışma bölgeleri, lokal çatışma bölgelerini ve uluslararası sistemin olumlu ve olumsuz durumlarını göz önünde bulundurmuşlardır.

2.4.4 Demografik Yapı

145 milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük sekizinci ülkesi olan Rusya Federasyonu, nüfusun azaldığı ülkelerden de biridir. 2002 yılı verilerine göre 145,2 milyon civarında olan nüfus, 2006 yılı verilerine göre 142 milyona gerilemiştir. Nüfustaki bu azalma devam etmektedir.⁶⁵ Önemli bir veri de BM tarafından açıklandı ve buna göre herhangi bir önlem alınmadığı takdirde Rusya Federasyonunun 2050 yılı nüfusu, 1/3 oranında azalacağı belirtildi. Nüfusun azalması sorununun çözümüne yönelik çeşitli projeler geliştirilen ülkede 2007 yılında, 1992'den sonra ilk defa nüfusun arttığı yıl olmuştur.

Nüfusun büyük bir bölümü şehirlerde yaşamaktadır. Şehirleşmenin önemli bir nedeni olan sanayileşme sonucu belli bazı büyük şehirlerde yığılmalar oluşmuştur. Şehirli nüfusun üçte biri 13 büyük şehirde yaşamaktadır.⁶⁶

⁶⁴ Sefa Sekin, "Dünya Tatlı Su Rezervlerinin Coğrafi Dağılımı" <[http://www.marmaracografya.com/pdf/1.14-\(s.247-256\)dr.sefasekin-donyatatlisurezervlerininindagilimi.pdf](http://www.marmaracografya.com/pdf/1.14-(s.247-256)dr.sefasekin-donyatatlisurezervlerininindagilimi.pdf)> (27.05.2010)

⁶⁵ Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi, "Rusya" <<http://avasyamerkezi.okan.edu.tr/node/19>> (16.05.2010)

⁶⁶ İbid.

Ülke içinde 100'e yakın farklı etnik gruptan insanın yaşadığı Rusya, dünyadaki en çeşitli etnik grubu barındıran ülkedir. Bu çeşitliliğe rağmen ülkenin resmi dili Rusçadır. Ülke nüfusunun tamamına yakını bu dili konuşurken %2'lik kısmı da Tatarca, Almanca, Ukraynaca, Çeçence ve Çavuşça'yı anadili olarak kullanır.

Ülkenin eğitim seviyesi dünya ortalamalarının çok üstündedir. Sovyetler Birliği sisteminin ürünü olan yüksek eğitim seviyesi, Rusya Federasyonu için önemli bir kalifiye eleman kaynağıdır. 1755 yılında kurulan Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi, dünyanın sayılı yüksek eğitim kurumlarından biridir. Bunun yanında Rusya Bilimler Akademisi ve Petersburg Üniversitesi de saygın yüksek eğitim kurumlarının başında gelmektedirler.

Yüksek eğitim seviyesine karşılık ülkede hastalıklar, içki ve uyuşturucu kullanımına bağlı olarak gerçekleşen ölümler artmakta, buna karşılık doğum oranı azalmaktadır. Yılda yaklaşık olarak 750-800 binlik nüfus azalırken bu, ulusun bekasını, sosyal güvenlik sistemini ve işgücü potansiyelini önemli ölçüde tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.5 Moral Unsuru

Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından ülke çapında ölüm oranları arttığı zaman devlet bu konuda bir komisyon kurmuş ve araştırmalar yaptırmıştır. Ortaya çıkan sonuç gerçekten dikkate değerdir; devletlerinin yıkılışı ile gelecek kaygıları artan ve kapitalizme hızlı geçiş süreci yaşayan, Sovyet döneminde gelecekleri devlet tarafından şekillenen ve garanti altına alınan Rus halkı, yeni durum karşısında ciddi bir toplumsal şok yaşamaktaydı. Bu durum da, toplumsal psikolojik travmaya ve sonucunda erken ölümlere neden olmaktaydı.⁶⁷

Sovyetlerin ardından ciddi bir kimlik bunalımı yaşayan ve kimlik arayışına giren Rus toplumu, Vladimir Putin dönemine kadar çalkantılı bir toplumsal süreç yaşadı. Evlilik kurumu önemli ölçüde zayıflarken boşanmalar hızla artıyordu. Uyuşturucu kullanımı ve alkol tüketimi çok büyüktü ve aşırı alkol tüketimi, ölümlerin önemli bir nedeniydi. Hırsızlık ve cinayet sayılarının Sovyetlerin yıkılışından sonra belirgin şekilde yükseldi. Ülkede büyük bir asayiş sorunu vardı. Putin dönemine kadar bu durum olan hızıyla devam

⁶⁷ Moskova Beşeri Bilimler Üniversitesi Siyaset Bilimi Profesörü Burenko Vladimir İvanoviç'in 10.03.2010 tarihinde, bu tezin yazarına verdiği mülakattan alındı.

etti. Putin ile birlikte toplumsal sorunlar yavaş yavaş aşılmaya ve iyileşmeye başladı. Ne var ki günümüzde de Rus kültürünün çeşitli değerleri yeterince önemsenmiyor ve Sovyetler dönemindeki toplumsal huzur ve barış sağlanamıyor.

Sovyet döneminde dini kurumlar ve bizzat dinin kendisi, toplumsal yaşamdan soyutlanmaya çalışıldı. Günümüzde ise Ortodoks kilisesi, eski itibarına ve gücüne kavuşmaya başlıyor. Karar alıcıların dış politikada göz önünde bulundurdıkları unsurlardan birisi de Rus Ortodoks kilisesinin başındaki isimdir. Rusya Federasyonu'nda inançlı insanların %80'i Ortodoks'tur⁶⁸ ve kamuoyu, kiliseyi referans olarak kabul etme eğilimi geliştirmektedir. Çarlık dönemindeki etkisi gibi olmasa da Rus Ortodoks kilisesi, toplum üzerindeki etkisini yeniden kavuşmaktadır. Başkanlığında bizzat Putin, Rusya'nın dinine geri döndüğünü vurgulamıştır. Toplumsal anlamda moral değerlerin güçlenmesi, ulusu bir arada tutan ortak yanların çoğalmasına ve güçlü olmasına bağlıdır. Kilisenin eski konumuna kavuşuyor olması, Rus toplumun moral gücünü yükselten bir unsur olarak karşımıza çıktığı için, önemlidir.

Rusya Federasyonu'nda sivil toplumun zayıf olduğu gerçeği akılda tutulacak olursa,⁶⁹ onu yönlendiren ve kamuoyunu oluşturan unsurlar daha da önem kazanmaktadır. Komünizmin ardından sivilleşmesini sürecini tamamlayamayan ve apolitik durumunu çok değiştiremeyen Rus toplumu, manipüle edilmeye ve yönlendirilmeye oldukça açık bir yapı sergilemektedir. Böylece karar alıcılar, dış politikaya ilişkin oluşturdukları bir karara, halk nezdinde kolayca meşruiyet kazandırabilirler. Buna, devlet kontrolünün hala güçlü şekilde hissedildiği medyanın da kullanımını eklersek, kamuoyunun yönlendirilmesinin araçları ortaya çıkmaya başlayacaktır.

Moral gücü üst seviyede tutan unsurlardan biri olan politik kültürün yerleşmiş ve iyi işliyor olması, toplumun politik süreçlere itimat etmesini kolaylaştırmaktadır. Rusya Federasyonu, Sovyetlerin ardından çok partili yaşama geçmiş ama devlet sistemi işleyişi ve siyasal geçmişi nedeni ile siyasal kültürün yapı taşı siyasi partiler konusunda kalıcı adımlar atamamıştır. Teşkilatlanma bakımından Rusya Federasyonu Komünist Partisi dışındaki partiler ciddi varlık gösteremezken partiler kısa ömürlü oldukları ve seçimden seçime kuruldukları için parti tarihleri gelişmemektedir. Rus dış politikasının şekillenmesinde partiler sınırlı roller oynadıkları için kamuoyu nezdinde işlevsellik anlamında pek

⁶⁸ Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi, "Rusya"
< <http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/node/19> > (16.05.2010)

⁶⁹ Boris Kagarlitsky, *Bugünkü Rusya*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s. 60.

önemsenmemektedirler. Siyasal partiler, kitlelerin seslerini dile getirme işlevinden çok dar bir çevrenin çıkarlarını ifade etmede işlevi görmektedir.

Rus halkı, büyük Çarlık imparatorluğunun ardından kurulan Sovyetler Birliği gibi dünya siyasetinde önemli bir ağırlığı olan devlet kültürüne alışmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan toplumsal travmanın önemli bir nedeni de bu durumun değişmiş olmasıdır. Rus halkı, sahip oldukları “büyük” devletlerine karşı büyük özlem içindedirler. Rusya Federasyonunu da uluslararası arenada “büyük” olarak görmek istiyor ve bu uğurda önemli fedakârlıklara da hazır bulunuyorlar.

2.5 Uluslararası Konjonktür

Bir devletin uluslararası sistemindeki hareket kabiliyeti, diğer etkenlerle olduğu gibi, içinde bulunduğu uluslararası sistemle de yakından ilgilidir. Rusya Federasyonu'nun uluslararası sistemde hareket kabiliyeti, ilk on yılında iç faktörlere çok bağlı olmuştur. Putin iktidarı ile birlikte güçlenen devlet mekanizması, kısıtlayıcı iç unsurlardan kurtulmuş ve ancak dış dünya ile sınırlanmaya başlamıştı.

1991 yılında iktidardaki Yeltsin ve çevresindeki Batıcı ekip, dış ilişkilerde içe dönük ve iç düzenlemelere öncelik tanıma politikası yürütmüştü. Yeniden yapılanma ve iç düzen kurma döneminde Rus dış politikası, pasif bir durumdaydı ve dış dünya ile rekabet etmek yerine dış dünyadan iç reformlar için destek bulma amacındaydı. Sovyetlerin ağır bürokratik devleti, planlı ekonomisi, devlet kaynaklarının verimsiz kullanımı ve gelişmemiş politik sistemi, Rusya Federasyonu'na kalan mirasın bir kısmını oluşturuyordu. Bunun yanında ‘dostu az düşmanı çok’ bir dış ilişkiler ağı da miras olarak Rusya Federasyonu'na devredilmişti. Batı Bloku ve Üçüncü Dünya devletleri zaten “dost” kategorisinde sayılamayacakken Doğu Blok'undan da Doğu Almanya, Çin Halk Cumhuriyeti, Ukrayna ve Gürcistan gibi devletlerde de çeşitli anlaşmazlıklar vardı. Soğuk Savaş bittiğinde de eski Doğu Bloku ülkeleri, özellikle İskandinavya ve Doğu Avrupa'da bulunanlar, hızla Rusya Federasyonu'ndan uzaklaşmaya başladı. Böylesi bir uluslararası konjonktürün yanına iç etkenlerden kaynaklı pasif dış politika eklenince Rusya Federasyonu, kısa süreli de olsa uluslararası sistemde bir anda yalnız kalmıştır. Bazı eski Doğu Bloku ülkeleri, oluşturulma sürecinden memnuniyetsizlik duydukları ortak çatı olan BDT'den bile rahatsızlık hissetmişlerdi.

SSCB'nin dağılması ile oluşan bölgesel güç boşlukları, Rusya Federasyonu tarafından doldurulamıyordu. Kuzey ve Doğu Avrupa ülkeleri AB ve NATO tarafından, Kafkasya Cumhuriyetleri ABD, Türkiye ve İran tarafından, Orta Asya ülkeleri ise ABD, Türkiye, İran ve Çin tarafından etkinlik kurma mücadelesinin yaşandığı sahalar olmuşlardı. Rusya Federasyonu, varisinin hâkim olduğu bölgelerdeki etkinliğini, hem bölge devletlerinin eski alışkanlıklarına hem de buralardaki güç boşluğunu doldurmaya talip olan devletlerin bu bölgeleri yeterince tanımamasına bağlı olarak hemen ve kalıcı olarak yitirmedi elbette.

Rusya Federasyonu ilk on yılında mesafeli durduğu “yakın çevre”sine, dış güçlerin müdahalesini önlemek için, yani uluslararası sistemin zorlamasıyla ilgilenmek durumunda kaldı. AB ve NATO’nun genişlemesi de Rusya Federasyonu’nun dış politikasındaki bazı konuların öncelik sırasını değiştirdi. Putin ile birlikte iç reformlarda olumlu sonuçlar almaya başlayan Rusya Federasyonu, dünyanın “büyük” devletlerinden biri olarak yeniden uluslararası sahneye çıkabilirdi. Asya’da Japonya ile eski sınır ihtilaflarını sürdürmek yerine iyi ilişkiler geliştirmek, Çin ile Soğuk Savaş’tan kalan soğuk ilişkileri düzeltmek, Soğu Savaş döneminin bağlantısızlarından olan Hindistan ile yakınlaşmak, Orta Doğu’da İran ile ilişkilerine yeni boyutlar katmak, Türkiye’ye yaklaşımını gözden geçirmek, Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini yeniden yapılandırmak ve kısacası Soğuk Savaş’ın ardından yeniden oluşturulan uluslararası sisteme dâhil olmak, Rusya Federasyonu için kaçınılmazdı. Zira Soğuk Savaş geride kalmıştı ve dış politikada ideolojinin belirleyiciliği kaybolmuştu ve yeni Rus dış politikasının amacı, ideolojik dostluklar kurmak ve komünizmin gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamak yerine, ulusal çıkarları korumaktı. Rusya Federasyonu, küresel aktör olmak için evrensel politikalar üretmek zorundaydı. BM Güvenlik Konseyindeki konumu da düşünüldüğünde Rusya Federasyonu, iç reformlarla ilgilenmek adına dış dünyadan daha fazla soyutlanamazdı. Üstelik bu soyutlanma devam edecek olursa oluşacak güç boşluklarını dolduracak aktörler de mevcuttu.

Rusya Federasyonu, Soğuk Savaşın ardından yeniden şekillenen uluslararası sistemde konumlanmak için hem bu sistemin olanaklarını kullanıp etkinlik alanlarını genişletmiş hem de sistemin olanak vermediği durumlar karşısında pozisyonunu ona göre belirlemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖRNEK OLAYLARLA RUS DIŞ POLİTİKASINDA KARAR ALMA MEKANİZMASI

Rusya Federasyonu dış politikasını dönemlere ayırmak gerekirse, bunu Yeltsin ve Putin dönemi olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bu bölümde ele alınan ilk örnek, Yeltsin döneminde gelişen Kosova Krizidir. Bir diğer örnek olan Gürcistan Savaşı ise Putin dönemine ilişkin bir örnek olarak düşünülmüştür. Bu iki dönemi de kapsayacak biçimde ele alınan üçüncü ve son örnek ise, Rusya Federasyonu’nun geçirdiği ortaya koyması bakımından Rusya’nın “yakın çevre” politikasıdır.

1. Kosova Krizi ve Rusya Federasyonu’nun Politikası

Yugoslavya’yı oluşturan cumhuriyetlerden birisi olan Sırbistan’ın bir eyaleti olan Kosova, Bronz Tito’nun devlet başkanlığına gelmesi ile yeni bir statü kazanmıştı. Cumhuriyet ve eyaletlerin yetkilerini arttıran Tito, 1974 yılında Kosova’nın da statüsünü değiştirmiş ve bağımsız olmayan cumhuriyet olarak düzenlemişti. Buna göre Kosova, ekonomik ve politik bağımsızlığını kazanmış ancak Sırbistan’a bağlı olmayı sürdürmüştü.¹ Kısaca Kosova, bağımsızlık kararı dışında, iç işlerini düzenlemede gerekli tedbirleri alma konusunda bağımsızdı.² Statü olarak Sırbistan’a bağlı olmasına rağmen Sırbistan Cumhuriyeti’nin yasama işlemlerine, sınırlama anlamında, müdahale edebiliyordu. Zira Sırbistan Cumhuriyeti’nin çıkaracağı kanunlar konusunda veto hakkına sahipti. Sırbistan, Kosova ve benzer statülerdeki eyalet ve cumhuriyetlerin onayı olmadan bir karar alamaz hale gelmişti. Bir anlamda çift başlılık söz konusuydu. Sırp politikacılar, devletlerinin, Kosova üzerinde egemen olduğunu savunurken Kosovalı politikacılar ve halk, giderek bağımsızlık yanlısı tutum içindeydi. Üstelik devletlerinin organlarını da oluşturmaya başlamışlardı. Sırp politikacılar, bu sorunu aşmanın yolunun, ülkenin merkez yapısını

¹ Evgenevna YU. Guskova, *Vneşnaya Politika Rossii*, 1991-2002, s. 145.

² İbid.

güçlendirmekle mümkün olacağına inanmışlardı.³ Kosova'nın sahip olduğu yetkileri kısmak ve devletin merkezi yapısını güçlendirmek olduğuna inanıyorlardı.

1980'li yılların başlarında Kosovalı ayrılıkçılar henüz filizlenme aşamasındaydı ve Sırp polisi olayları bastırma konusunda başarı sağlıyordu. 1980'lerin ortalarında, Slobodan Milošević'in Sırbistan Başkanı seçilmesi ile olaylar daha da radikalleşmeye başladı. Zira Milošević, milliyetçi bir politika izliyordu ve Sırp milliyetçi cephesi giderek güç kazanıyordu.

Milošević ise Kosova'da yaşananları görmezlikten geliyordu. Durum öyle bir dereceye gelmişti ki Rusya Federasyonu Milošević'i özel kanallardan uyarma ihtiyacı hissetmişti.⁴ Ne var ki Milošević, hem Dayton sürecinde oynadığı kritik rolün politik kredisine hem de ülkesindeki tartışmasız otoriteye güvenerek, Kosova'da yaşananlardan endişe etmiyordu ve gelişmelere müdahale etme gereği duymuyordu.

Ne var ki Kosova'da olaylar, giderek şiddet eylemlerine dönüşmeye başladı. Pasif direnişini, Kosova Kurtuluş Ordusunun kurulması ile aktif direnişe çeviren Kosovalılar, Sırp tarafının da olaylara yaklaşımının yarattığı gergin ortamın da etkisi ile ilk başlardaki statükocu tutumlarını, bağımsızlık mücadelesine dönüştürdüler.

Ülkedeki sorunu çözmek için arayışta olan Sırp politikacılara göre bunun yolu, ülkenin merkezi yapısını güçlendirmek ve bölgelerdeki yetkileri kısıtlamaktı. Bu yönde atılan ilk adım, Kosova'ya veto yetkisi veren anayasa maddesini değiştirmek oldu. 1989 yılında Sırp parlamentosu, yaptığı anayasa değişikliği ile Kosova'ya yeniden eyalet statüsü verdi. Bunun üzerine, Sırbistan'ın tanımadığı Kosova parlamentosu, 1991 yılında bağımsızlık ilan etti.

Kosovalı politikacılar, uluslararası kamuoyunun dikkatini bölgede yaşananlara çekmek için ciddi bir çaba içindeydi. Bu talepler, BM ve hatta NATO askerlerinin Kosova sınırına konuşlanmasını isteyecek kadar da ileri düzeydeydi. Kosovalı politikacıların ısrarlı bağımsızlık yanlısı tutumu ve karşılarında taviz vermeye yanaşmayan Sırp politikacılar, Batının aracılık ettiği çeşitli görüşmelerden bir netice alamamıştı.⁵

1997'de olaylar, yeniden alevlenince bu sefer BM, NATO, AGİT ve Temas Grubu gibi küresel aktörler duruma müdahil oldu. ABD, bölgede yaşananlardan dolayı

³ Evgeni M. Primakov, *Minnoe...* s. 212.

⁴ *Ibid.* s. 211.

⁵ Evgenevna YU Guskova, *Vneşnaya Politika Rossii...* s. 146.

Milošević'i sorumlu tutarken Kosova kurtuluş Ordusunu da terörist olarak değerlendırıyordu.⁶ Ancak Sırp politikası dünya basınına yansınca ve bu politikaların sonunda ABD'nin sadece Balkanlarda değil Ortadoğu⁷ ve Doğu Avrupa'da etkinlik mücadelesinde zayıflayabileceği anlaşıncı, ABD'nin tutumu da değişmiştir. Zira ABD'li karar alıcılara göre Sovyet sonrası dönemde doğan güç boşlukları, ABD tarafından doldurulmalıydı ve Rusya Federasyonu ile olan rekabet yeniden şekillenmeliydi. Üstelik bölgede kontrolden çıkacak çatışmalar, ABD'nin müttefiklerini de içine alacak şekilde genişleyebilirdi. Diğer yandan ABD'nin, bu sorunun çözüm sürecinde yer almaması da küresel anlamda olumsuz yansımaları neden olabilirdi. Üstelik Kosova'da yaşanan insan hakları ihlallerini durdurmak, küresel ölçekte bu standartların savunuculuğunu üstlenen devlet için ahlaki de bir zorunluluktur. Ne var ki Kosova'ya müdahale etmek ABD için kolay görünmüyordu. İç politika, buna önemli bir engel teşkil ederken bizzat bölgede yaşananlar oldukça girift bir yapı arz ediyordu. Fransa ve Almanya'nın başını çektiği Avrupa da Kosova krizi karşısında somut adım atmaktan imtina ediyordu. Ekonomik olarak başarılı sayılacak bütünleşmeyi gerçekleştiren Avrupa Birliği, siyasal olarak ortak karar üretebilecek bir mekanizmadan yoksundu ve Avrupa Birliği, kurumsal anlamda dış politika üretemiyordu. Ancak Kosova ve Sırbistan'dan göç etmek zorunda kalan yüz binlerce insan, başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine yerleşiyordu. Bölgedeki çatışmalar devam ettikçe de bu göçler artarak sürüyordu. Diğer yandan, başta Arnavutluk olmak üzere, bölge ülkeleri de Kosova krizinden doğrudan etkileniyordu ve BM önderliğinde bir müdahaleye sıcak bakıyordu.

1999 yılına gelindiğinde BM'nin, diplomatik yollarla sonlandıramadığı bölgesel çatışmayı, ABD liderliğinde NATO, askeri gücü ile sonlandırmaya karar verdi ve Sırbistan'a müdahale kararı aldı. ABD'nin komutasındaki NATO askeri, sivil hedeflerin ve Sırbistan'ın alt yapısının da vurulduğu hava harekâtı ile bölgedeki çatışmaya son verdi.

Uluslararası hukuk açısından da tartışma konusu olan bu müdahale ile NATO, Soğuk Savaş'ın ardından önemli bir dönüşüm sürecine girmiş oldu.⁸ NATO'nun Soğuk Savaş sonrası yaşadığı dönüşüm, bu çalışmanın konusu dışında olmasına rağmen, bu dönüşümün

⁶ Evgeni M. Primakov, *Minnoe...* s. 212.

⁷ Olsi Jazexhi; Halil İbrahimi, "Balkanlarda Amerikan Dış Politikası"
<<http://www.olsijazexhi.com/balkanlarda.htm>> (27.05.2010)

⁸ Alptekin Molla, "Soğuk Savaş Sonrası NATO Askeri Müdahaleleri ve Türkiye'nin Rolü: Kosova Krizi ve Müdahale Süreci"
<<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/06a/03.htm>> (27.05.2010)

Rus dış politikasına etkisi de yadsınamaz bir gerçektir. Zira Rus dış politikasının karar alıcıları, Rusya Federasyonu’nun bu krize yaklaşımını belirlerken göz önünde bulundurdıkları bir önemli konu da NATO’nun dünya ölçeğinde bir güç olma yolunda attığı adımlar olmuştur. Bir önemli husus da, Rus iç politikasını etkilemekten kaynaklı ve dolaylı etkililerdir. Eski Doğu Blok’u ülkelerini üyeliğine katan NATO, zaten Rus iç politikasının önde gelen aktörlerini daha milliyetçi çizgiye kaydırırken Balkanlarda yaşanan krize BM kararı dışında müdahale ederek de Batı karşıtı politik çevrelerin güçlenmesine neden oluyordu.

1.1 Kosova Krizi’nin Rusya Federasyonu Açısından İfade Ettikleri

Uluslararası politik olaylardan hiçbirisi, NATO’nun Balkanlara müdahalesi kadar, Rusya’nın bu denli keskin tepkisini çekememiştir.⁹ Kosova’daki kriz, sadece dış politika ile ilgili değil aynı zamanda iç politika ile de yakından ilgili bir gelişmeydi.

Rusya Federasyonu’nun Balkanlardaki bu gelişme ile ilgilenmesinin çeşitli argümanları vardı. Ekonomik çıkarlar, ulusal güvenlik ve küresel politika gerekleri gibi maddi nedenlerin yanında Ortodoksluk, Slavlık, büyük devler düşüncesi ve güçsüzün güçlü karşısında korunması¹⁰ gibi de manevi nedenler de, Rusya’nın bu soruna doğrudan müdahil olmasına neden olmuştur.

Ekonomik nedenler olarak söylenebilecek şey, daha çok enerji nakil hatlarının güvenliği ve Yugoslavya gibi bir müşterinin zarar görmemesiydi. Rusya Federasyonu’nun, Kosova Krizinin başında Sırbistan’a karşı alınan ambargo kararlarına uymaması, bu anlamda değerlendirilebilecek bir hamleydi.¹¹ Enerji ile ilgili şirketlerin başındaki iş çevresi, NATO’nun olaylara müdahale seçeneğini masaya yatırdığını öğrendiğindeki ilk tepkisi, hükümete, bunu engellemesi için baskı yapmak oldu.¹² Çünkü muhtemel bir müdahalenin, sadece Yugoslavya ile olan enerji ticaretine değil, bölge ile olan enerji ticaretine darbe indireceğini öngörüyorlardı. Oligark olarak isimlendirilen bu iş çevresi, tam da 1998 Ekonomik Krize denk gelen bu süreçte, dış politika karar alıcılarını, aktif ve hatta agresif dış politika izlemeleri konusunda etki altına almaya çalışıyordu.

⁹ Vladimir. G. Baranovsky, “Kosovo: Rossiyskie İnteresı Slişkom Znaçitelı”, Mejdunarodnaya Jizn, 1999, no;6 s. 34-46.

¹⁰ İbid.

¹¹ İbid.

¹² Moskova Beşeri Bilimler Üniversitesinden Voskaboynikov Anatoliy Emanuellaviç’in, 03.03.2010 tarihinde tez yazarına verdiği mülakattan alındı.

Ulusal güvenlik açısından bakıldığında, Rusya, bölgede yaşananlara karşı ilgisiz kalamazdı. Kosova’da yaşananlar ve NATO’nun yaklaşımı, Soğuk Savaş’ın bittiğini gösteren somut bir örnekti ve Rusya Federasyonu’nun ulusal çıkarlarını tanımladığı bölgeye oldukça yakın bir coğrafyada vukuu buluyordu. Özellikle etnik-dini yakınlık ve Yugoslavya’nın Rusya Federasyonu’na bu denli ihtiyacının olduğu bir dönemde Rusya, bölgede yaşananlar karşısında sessiz kalamazdı.¹³ Öte yandan kriz, Rusya Federasyonu’nun bölge politikası ile ilgiliydi ve krizin yaşandığı bölge, Rusya Federasyonu’nun çevrelenebileceği bir coğrafyada bulunuyordu. Balkanlarda yaşanan bu kriz Avrupa’nın bütünleşmesiyle de yakından ilgiliydi ki bu, Rusya Federasyonu’nun ulusal güvenliği için hassasiyet teşkil ediyordu.

Ulusal güvenlikle ilgili diğer bir bakış açısı da şöyle oluşuyordu; Batı, Rusya’yı oyunun dışına itmeye çalışmaktaydı. NATO’nun BM kararı dışında hareket etmesi, ABD’nin dünya polisliğine soyunduğunun somut bir işareti olarak algılandı. Bu görüşü savunan politik çevrelere göre Batı’nın bu hamlesine mutlaka karşılık verilmeliydi.¹⁴ Zira NATO’nun müdahale nedenlerinden birisi Rusya Federasyonu’nu bölgeden uzaklaştırmak ise, Rusya Federasyonu, ulusal çıkarlarının gereğini sağlamak için bölgedeki varlığını korumalıydı. Ve de Rusya Federasyonu’nun bölgedeki varlığı, Batılı güçlere karşı bir denge unsuru olacaktı.¹⁵ Rusya Federasyonu, SSCB döneminden kalma olumlu tecrübeler ve diğer devletleri bölge üzerinde sahip olmadığı avantajlara sahipti. Özellikle Sırpların duyduğu güven, Rusya Federasyonu’nun bölgede etkinlik kurması için önemli bir dayanağı teşkil ediyordu.

NATO’nun bu olaya müdahale şekli ve bunu bir görev olarak algılaması da, Rusya Federasyonu için bir tehditti. Ne de olsa müdahale gerekçesi “insani” idi ve BM şemsiyesi dışında, NATO inisiyatifi ile gerçekleşiyordu. Dönüşüm süreci geçiren NATO’nun görev alanını bu şekilde genişletmesi, Rusya Federasyonu içinde yaşanan benzeri sorunların, örgütün görev kapsamına girebilme riskini doğuruyordu. Rusya Federasyonu’nda çeşitli ayrılıkçı hareketler ve etnik temelli çatışmalar yaşanıyor ve Kosova, bu anlamada, Rusya için olumsuz bir örnek olacaktı. Üstelik NATO’nun bu yöntemle müdahale edebileceği alanlar sadece Rusya Federasyonu içinde değil yakın çevresinde de mevcuttu. Üstelik NATO’yu Balkanlarda ve Rusya Federasyonu’nun hayati çıkarlarını tanımladığı

¹³ Vladimir. G. Baranovsky, “Kosova; Kosovo: Rossiyskie...” s. 34-46.

¹⁴ Moskova Beşeri Bilimler Üniversitesinden Siyaset Bilimi Profesörü Burenko Vladimir İvanoviç’in, 10.03.2010 tarihinde bu tezin yazarına verdiği mülakattan alındı.

¹⁵ Vladimir. G. Baranovsky, “Kosovo: Rossiyskiye...” s. 34-46.

bölgelerde dengeleyecek Rusya Federasyonu'ndan başka bir güç yoktu. Bu da gösteriyordu ki Rusya Federasyonu, NATO tehdidi altında gördüğü bölgeleri savunmak için aktif politika izlemeliydi ve NATO faaliyetlerine, dolayısı ile Batılı güçlere karşı sert tepki göstermeliydi. Üstelik karar alıcılar, bunun için kamuoyunun tam desteğine de sahiptiler.

Kosova'da yaşanan kriz, Rusya Federasyonu tarafından başka bir açıdan bir misilleme konusu da olmuştu: Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinin bağımsızlığının Rusya Federasyonu tarafından tanınması. Kosova'da yaşanan gelişmeler, etnik çatışma yaşanan BDT ülkelerinin, benzer bir yol kullanmasını da mümkün kılmıştı. Bu konuda Gürcistan'ın eski devlet Başkanı Edward Şevarnadze de, Abhazya'nın bu formülle Rusya'ya geri verilebileceğini belirtmiştir.¹⁶

Diğer yandan Kosova Krizi, küresel politik problem olarak karşımıza çıkar ki dünya düzeninin şekillenmesi konusunda Rusya Federasyonu'nun oynaması gereken küresel ölçekteki rolün şekillenmesi için de önemli bir olgudur. Bu kriz karşısında Rusya Federasyonu'nun ortaya koyacağı dış politika uygulamaları, onun bir dünya gücü olup olmadığını ortaya koyacaktı.

Rusya'nın Kosova'ya yaklaşımını belirleyen iç dinamikler de vardı. Bu dinamikler, iç etkenlerin dış politikaya yansımaları bakımından incelenmeye değer unsurlardır. Bunların başında Ortodoksluk gelmektedir. Sırp ve Rus halkları sadece dini açıdan değil etnik açıdan da birbirine yakın halklardır. Bunun yanında Sovyet döneminin mirası olan stratejik ve ideolojik ilişkileri de olumlu yansımaları vardı. Rusların Ortodoksluk mezhebinden olması diğer Hristiyan uluslar ile ilişkilerine bazı dönemlerde olumsuz yansımış olsa da Yugoslavya ile olan ilişkilerinde olumlu etkilere sahiptir. Öte yanda Rus kamuoyu, Sovyet sonrası dönemde dini değerlerine dönüş sürecini hızlı yaşamışlardır ve Kosova'da yaşanan olaylar karşısında dini refleksler ile de hareket etmişlerdir. Rus medyasının Balkanlarda yaşananları aktarma biçimi de bu refleksin oluşumunda kuşkusuz önemli rol oynamıştır. Yaptığı yayınlar ile yaşananlardan ötürü sadece Miloşević'i değil NATO'yu da sorumlu tutan medya¹⁷, Rus kamuoyunun Batı karşıtı duygularını körüklemiştir. Devlet kontrolünden tam anlamıyla kurtulamadığı ve çıkar çevrelerinin kontrolünde olduğu görülen medya kuruluşlarının, kamuoyunu dış politika hamlelerine hazırlamakta kullanıldığı da kuşku götürmez bir gerçektir.

¹⁶ İbid.

¹⁷ İbid.

Rus medyasının, hükümetin kamuoyu diplomasisine hizmet eden yayınları sonucunda Rus halkı, Sırp kardeşlerinin Rusya Federasyonu tarafından korunmasını ve Rus hükümetinin Batıya karşı güçlü şekilde durmasını istemiştir. Burada Rus kamuoyunun tepkisini belirleyen bir başka güdü daha ortaya çıkmaktadır; büyük devlet düşüncesi. Çarlık döneminde ve ardından gelen Sovyetler Birliği dönemi boyunca hep büyük bir devlet sahibi olmuş ve kendisinde, dünyanın kaderini belirleyecek gücü barındırmış bir ulus olan Ruslar, devletlerinin büyük devlet olma gereğini yerine getirmesini bekliyordu.

Rusya Federasyonu'nun Kosova'ya ilgisinin bir nedeni de orada yaşananların Rus iç politikasına muhtemel yansımalarıydı. Batıcı kamp, tezlerini savunmada iyice etkisiz kalırken Rus politikasına giderek hâkim olmaya başlayan ulusalcılar ve Avrasyacılar, konumlarını iyice güçlendiriyorlardı. Diğer yandan komünistler, Batı karşıtlığında haklılıklarını ispatlamış olduklarına inandılar. İktidar için de bu dış politika meselesi, içeride otoriteyi ve prestiji arttırmak için iyi bir fırsat doğurabilirdi. Öte yandan Yuri Lujkov'un Paris'e hareket etmesi, Evgeni Primakov'un Kosova Krizini yönetme pozisyonunda uzaklaştırılması ve yerine Viktor Çernomırdın'ın atanması, iç politikadaki hareketlenmeye işaret etti.¹⁸ Zira 2000 seçimleri vardı ve hükümet de muhalefet de bu uluslararası sorunu iç politikada da malzeme olarak kullanılmak peşindeydi.

İşte bu gibi maddi ve manevi nedenler, Rusya'nın Kosova krizine yaklaşımını belirleyen etmenler oldu.

1.2 Kriz ve Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi

Bölgede yaşananlar krize henüz dönüşmeden Rusya Federasyonu, Dışişleri Bakanı aracılığı ile doğrudan Miloşević'i uyarmış ve tedbir almasını istemişti. Rusya Federasyonu, Bosna-Hersek Krizi sırasında Batı'nın, gerekirse kuvvet kullanabileceğini görmüştü ve yeni bir kriz karşısında kendisinin etkisiz kalma ihtimalini sezinliyordu. Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Bosna-Hersek Yugoslavya'dan ayrıldığında Batılı devletlerle aynı yönde hareket eden Rusya Federasyonu, ileride olabilecekleri öngörmemişti.¹⁹ Oysa Kosova'da yaşananlar, Sırbistan'ın kontrolünden giderek çıkıyordu ve bu durum, Rusya Federasyonu'nu ciddi derecede endişelendiriyordu.

¹⁸ İbid.

¹⁹ Evgeni M. Primakov, *Minnoe...* s. 211.

Rusya Federasyonu, bölgede yaşananların uluslararası bir krize neden olmasını engellemeye çalışıyordu. İçinde bulunduğu ekonomik ve askeri şartlar dikkate alındığında, meydana gelebilecek böyle bir uluslararası krizi kontrol etmekte yetersizlikler yaşayabilirdi. Sovyet sonrası uluslararası sisteme nasıl katılacağı konusundan çok, iç reformlara yönelmiş olan Rusya Federasyonu, uluslararası politik krizlere müdahil olmamaktan yanaydı. Oysa Yugoslavya'da yaşananlara tepkisiz kalamazdı. Zira Yugoslavya, hem ideoloji anlamında hem de jeopolitik konumu itibari ile Rusya Federasyonu için ulusal güvenlik sınırları için yer alıyordu.

Kosova'da yaşananların krize dönmemesi için yoğun çaba harcaması sonuç vermeyip de uluslararası müdahale seçeneği giderek güçlendikçe, Rusya Federasyonu bu sefer Milošević üzerinde etkili olmaya çalışarak krizin önüne geçmeye çalıştı. 17 Mart 1998'de, Yugoslavya devletlerine gerçekleştirdiği çalışma ziyareti esnasında Milošević ile görüşen Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Primakov, Milošević'ten, uluslararası müdahale seçeneğini boşa çıkartacak bazı adımlar atmasını istemişti.²⁰ Rusya Federasyonu'nun bu girişi sonucu Belgrat ilk adım atıyor ve Kosova tarafı ile görüşmelere başlayacağını duyuruyordu. Rus diplomasisi, Sırbistan'ı inisiyatif almaya zorladığı için başarılı sayılabilirdi elbette. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Rusya Federasyonu, müttefiki Yugoslavya'nın tezlerini savunmak yerine sadece uluslararası talepleri Milošević'e iletliyordu.

Temas Grubu, BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi toplantılarında tezlerini ileri süren Rusya Federasyonu, diplomatik yollardan sonuca ulaşmayı hedefliyordu. Özellikle ABD'nin, NATO müdahalesini ön plana çıkaran yaklaşımı ve Avrupa'nın diplomatik yolların işe yaramayacağı inancı karşısında tavrından ödün vermeyen Rusya Federasyonu, gerekli durumlarda masayı terk edebileceğini ve görüşme detaylarını dünya kamuoyuna ilan edebileceğini de göstermekteydi. Zira Rus tarafına göre Batı, Sırbistan karşısında taleplerini sürekli arttırıyordu ve bu adil bir yaklaşım değildi.

Ne var ki Rusya Federasyonu'nun bu kararlı tutumu, başta ABD olmak üzere temas grubu ülkelerini radikal biçimde etkilememişti. Krize taraf olan devletlerle sadece krizin her iki tarafına da uygulanacak silah ambargosu konusunda mutabık olan Rusya Federasyonu, bu hamlesi ile elinde zaten ordusu olan Sırbistan'ı korumuş ve hazır bir orduya karşı kendisini savunacak düzenli bir ordudan ve silahtan yoksun olan Kosovalı

²⁰ İbid, s. 213.

Arnavutları da köşeye sıkıştırmış oldu. Ancak her iki tarafa silah ambargosu uygulama kararı alan uluslararası aktörler, bu hamle ile bölgede yaşanan çatışmaların soykırıma varmasına zemin hazırlamış oldular. Rusya Federasyonu'nun Sırbistan'ı koruma amacı da, ambargo karşısında taraflar arasındaki denge iyice bozulduğundan silahlı müdahale dışındaki seçenekleri zayıflattığı için ters tepmiş oldu.

Rusya Federasyonu, oyunun içindeki diğer aktörler nezdinde etkili olsa da onları, Sırbistan'ı etkilediği gibi etkileme kapasitesinden yoksundu. Dolayısıyla Rusya, uluslararası müdahaleye, Miloşeviç üzerinde gayri resmi kanallardan baskı kurarak engel olmaya çalışıyordu. Yine Kosova ile Sırbistan arasındaki olayları kızıştırdığı bir seferde Rusya Federasyonu, Miloşeviç'i ülkesine davet ederek ondan bazı adımları atmasını sağlamıştı. Rusya Federasyonu'nun bu hamleleri, müdahaleye engel olmaya yönelikti ve kısmen de başarılı oluyordu. Uluslararası gözlemciler göre de Rus diplomasisi, Kosova'ya gerçekleşmesi muhtemel bir askeri operasyonun gereklerini ortadan kaldırdığını belirtiyordu.²¹

Sırbistan gibi Rusya Federasyonu da, Kosovalı aktivistleri terörist olarak görüyor ve yaşanan çatışmalardan da Kosovalı bu teröristleri sorumlu tutuyordu. Bunun yarattığı kamuoyu baskısına rağmen Rus karar alıcılarının, kişisel olarak Miloşeviç üzerindeki etkisi ile olayların diplomatik yollardan çözüme doğru gitmesini sağlıyordu.

Ne yazık ki ne Batı'nın ne de Rusya Federasyonu'nun girişimleri diplomatik bir çözüm getiriyordu. Batılı güçler, BM Güvenlik Konseyini, BM Anlaşmasının 7. maddesi çerçevesinde harekete geçirmek istiyordu. Rusya Federasyonu, Güvenlik Konseyindeki konumu sayesinde askeri bir operasyonu önleyebiliyordu. Bu durumda Rusya Federasyonu, veto hakkını kullanacağını en başında açıkça ifade etmişti. Rusya Federasyonu'nun pozisyonu dört "hayır" üzerine kuruluydu; NATO'nun Belgrat'a müdahalesine, Kosova'nın Yugoslavya'dan ayrılması, Yugoslavya'ya ambargo uygulanması ve Kosova'nın statüsünün değiştirilmesi.²² Rusya Federasyonu pozisyonu, uluslararası sistemindeki jeopolitik konumu ile korumaya çalışıyordu.

NATO müdahalesi kesinleşmeye başlayınca Rusya Federasyonu bunu engellemek için NATO üyeleri arasındaki müdahale karşıtlarını etkilemeye çalıştı. Zira bazı Avrupalı

²¹ Moskova Beşeri Bilimler Üniversitesinden Siyaset Bilimi Profesörü Burenko Vladimir İvanoviç'in, 10.03.2010 tarihinde bu tezin yazarına verdiği mülakattan alındı.

²² Evgeni. M. Primakov, *Minnoe...* s. 218.

devletler, BM çatısı altında da olsa operasyonun yapılması konusuna sıcak bakmıyorlardı. Üstelik ABD'nin tek başına hareket etmesi ve Avrupalı devletleri mecburi durumda bırakması, Avrupalılarla Rusların yakınlaşmasını kolaylaştıran bir faktördü. Ruslar gibi Avrupalılar da ABD'nin tek başına hareket etmesinden rahatsızdı.²³

Rusya Federasyonu'nun ABD özelinde Batı karşıtı duruşunda özel de bir neden vardı; tarihi haklar. Rusya Federasyonu, bölge üzerindeki etkisini de meşru görüyordu. Öyle ki Rus Dışişleri Bakanı Primakov, ABD'li mevkidaşına, 'Rusya, daha fazla değilse iki yüz yıldır balkanlardadır. Neden ABD, bizimle görüşmeden Balkanlarda çözüm arıyor veya kendi ilkelerine göre çözmek istiyor' diye sormaktaydı.

Kosova'ya askeri bir müdahalenin gerekliliğine inanan ABD, BM çatısı altında gerçekleşmesi mümkün görünmeyen operasyonu, inisiyatif kullanarak, NATO aracılığı ile gerçekleştirmeye karar vermişti. Müdahaleden birkaç güç önce yaşanan bir gelişme, Rus karar alma mekanizmasının, bu kriz sırasında işleyişi hakkında önemli ipuçları verecektir. Rus heyeti, iş gezisi olarak planlanan ABD gezisi için son hazırlıklarını tamamlarken Rusya Federasyonu'nun ABD büyükelçisi, ABD'nin askere seçeneği kullanacağını bildirdi. ABD Başkan Yardımcısı ile görüşen ve kendisi de artık Başbakan olan Primakov, ABD tarafının askeri operasyona karar vermesi durumunda kendisinin bilgilendirilmesini istemişti. Rus heyeti ABD yolundayken operasyona karar verildiği ABD tarafında kendisine bildirildi. Bunun üzerine Primakov, gezisini yarıda kesti ve bu durumda ABD'ye iniş yapmayacağını bildirdi.²⁴ Bu kararını, heyeti ile paylaştı ve karar hakkında ne düşündüklerini sordu. Primakov'un bu kararını onaylayan heyet, bölge valilerinden, Rus ticaret piyasasının önemli oyuncularını olan iş adamlarından (Vahirev, Aliekperov ve Hodorkovsky gibi) ve çeşitli bakanlardan oluşuyordu. Kosova Krizinin başından beri politik sürecin içinde olmaya çalışan ve Rus karar alıcılar üzerinde etki kurmaya çalışan oligarşi, bizzat Başkan'ın çevresinde ve onu etkileyebilecek çevrenin içindeydi. Başkan Yeltsin de çevresi aracılığı ile doğrudan etkileniyordu.²⁵ Primakov, kararını Başkan'a bildirdi. Primakov'un kararını Yeltsin de onaylıyordu.

Burada ortaya çıkan ilişki ve karar mekanizması işleyişinde inisiyatif geliştirme durumu önemlidir. Kosova Krizi boyunca Rus dış politikasına bizzat yön veren kişi, krizin

²³ Vladimir G. Baranovsky, "Kosovo: Rossiyskiy..." s. 34-46.

²⁴ Evgeni M. Primakov, *Minnoe...* s. 296.

²⁵ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Uluslararası İlişkiler Enstitüsünden Siyaset Bilimi Profesörü Vadalazov Gregori Gregorieviç'in 14.03.2010 tarihinde, bu tezin yazarına verdiği mülakattan alındı.

sonlarına doğru Dışışleri Bakanlığından Başbakanlığa atanan Primakov'du. Primakov'un Rusya Başbakanı olarak atanmasıyla yerine atanan İ. İvanov, Kosova'da sorunun çözümlü yönetmeye başlamışsa da belirleyici olan yine Primakov'un kararlardı. Anayasal hiyerarşı, Başbakanı, Dışışleri Bakanının üstünde görür ve bunların üstünde de Başkan'ı konumlandırır. Oysa Kosova Krizi sırasında güçlü bir siyasi aktör olan Primakov, makamlar üstü hareket edebilmiş ve Rus dış politikası ile ilgili inisiyatif geliştirebilmiştir. Primakov, kararlardan kişisel olarak sorumlu olsa da Kosova Krizi sırasındaki Rus dış politikasını, ilgili bakanlıklar ile koordineli şekilde çalışarak şekillendirdi. Her gün 09.30'da hükümet binasında Primakov, Dışışleri Bakanı, Savunma Bakanı, Dış İstihbarat Direktörü, Genelkurmay Başkanı, istihbarat birimi direktörü toplanıp değerlendirmelerde bulunuyor ve bunun sonuçlarını Başkan'a bildiriyordu.²⁶

Primakov'un Kosova konusunda karar alma mekanizmasının bu denli yönlendiriyor olması, elbette iç politikayı harekete geçirmişti. Çünkü Primakov, hantallaşan ve krize giren politik yapı içinde sağlıklı işleyen bir sistem oluşturdu ve politik karakter olarak sıyrılmaya başladı. Üstelik önemli bakanlıkları da yanına çekebilmişti. Bu durum, Yeltsin'in "çevre"sinin hoşuna gitmemişti. Bunun sonucu olarak da Başkan'a olan yakınlığı ile bilinen Çernomırdın, Başkan'ın Kosova konusundaki özel temsilcisi olarak atanmıştı.²⁷ "Çevre"nin dış politikayı ne derece etkilediğini, dahası bunun nedeninin, kendi iktidarını korumak olduğunu bu gelişmeden görebiliyoruz.

Rusya Federasyonu'nun tüm karşı koymalarına rağmen askeri operasyon seçeneği her geçen gün güçleniyordu. Bunun karşısında Rusya Federasyonu, hem askeri anlamda hem de ideolojik anlamda politikasını ciddi olarak gözden geçirmeye koyulmuştu. Bu açıdan bakıldığında Kosova Krizi, Rusya Federasyonu için sıradan bir uluslararası politik kriz değildi. Batı ve özellikle NATO ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine neden olan ve kendisini uluslararası sistemde konumlandırdığı yeri tespit edeceğin bir durum ortaya çıkarmıştır. Rus diplomasisi, uluslararası arenada ülkelerinin konumunu güçlendirmeye olanak veren beklenmedik şansı kullanmak için çok aktif davrandılar. Ne var ki bu şans, içinde riski de barındırıyordu. Büyük bir devlet olarak ortaya çıkar da bir netice alamaz, konu ile ilgili uluslararası örgütleri hareket geçiremez ve kriz boyunca taraflar arasında sadece aracı rolü oynarsa, hem uluslararası prestijini hem de Yugoslavya nezdinde güvenini kaybedebilirdi. Kaldı ki Rusya Federasyonu'nun önünde psikolojik engeller de

²⁶ Evgeni M. Primakov, *Minnoe...* s. 304.

²⁷ İbid, s. 305.

vardı. Yugoslavya Rusya Federasyonu'na ihtiyaç duyduğu zaman yakınlık gösterebilirdi ama kriz sonrası yeniden yapılanma sürecinde ihtiyaç duyacağı yabancı sermaye ve yatırımlar için yüzünü Batı'ya dönebilirdi.²⁸

Rusya Federasyonu, politikasını üç temel esas üzerine oturtmuştu; birincisi, NATO'nun faaliyetlerinden rahatsızlık duyulduğunun anında iletilmesi ve benzeri durumlarda aynı şekilde tepki göstermesinin önüne geçilmesi; ikinci olarak, Batı ile ilişkilerin kopuşuna neden olmamak ve üçüncüsü de, durumun düzene girmesinde rol almak ve bundan da politik avantajlar elde etmek.²⁹

Kosova'da yaşananlar Rusya Federasyonu'na, kriz öncesinde sahip olmadığı bir şey vermişti, uluslararası politik bir krizde sözünün dinlenmesini.³⁰ Operasyon ile istediği sonucu hemen alamayan Batılı devletler, yaşanan çatışmaların durmasını sağlayacak adımların Miloşeviç tarafından atılmasını sağlamak için Rusya Federasyonu'nu devreye sokmak istedi. İngiltere ve Fransa, doğrudan Primakov'dan Miloşeviç'e baskı kurmasını istediler. ABD ise Rusya Federasyonu'ndan Sırbistan'ı askeri olarak desteklememesini ve bölgede askeri olarak tehlikeli manevralar yapmamasını istiyordu. Burada bir parantez açmakta yarar var. Rusya Federasyonu, kamuoyunun ve çeşitli siyasal çevrelerin baskılarına rağmen Yugoslavya'ya askeri olarak yardım edebilecek durumda değildi. Ülkenin ekonomik ve askeri olanakları bu ihtimali çok da gerçekçi kılmıyordu. Her şeyden önce sıcak savaşın içine çekilme riski vardı ki bu Rusya'nın tercih edeceği bir seçenek değildi. Bu yüzden de Yugoslavya'ya askeri malzeme gönderme ve filosunu sıcak bölge kıyılarına gönderme fikrinden de vazgeçmişti. Bunun yerine istihbarat gemisi göndermekle yetindi. Rusya Federasyonu, geniş çaplı cepheleşmeden de sakınıyordu ve başta NATO olmak üzere Batılı güçler ile bağları atma konusunda geri dönülmez noktaya gelmemeye özen gösteriyordu. Çünkü ülkenin somut gerçekleri, Rusya Federasyonu'nun gücünü aşan politikalar uygulamayı engelliyordu. Aslında Rusya Federasyonu, çeşitli iç çevrelerin baskıcı taleplerinin aksine temkinli hareket ediyordu. Kolay oluşmayan NATO ile ilişkileri koparmaktan ve hem askeri rekabet açısından hem de ekonomik açıdan önemli olan silahların azaltılması anlaşmasını zedeleyecek hamlelerden kaçınıyordu. Oysa bu seçenekleri, ABD'yi operasyondan vazgeçirmek için diplomasi masasına koymuştu.

²⁸ Vladimir G. Baranovsky, "Kosovo: Rossiyskiy..." s. 34-46.

²⁹ İbid.

³⁰ İbid.

Askeri harcamaları arttırmak, önleyici silahları geliştirmek, nükleer silahların ülke savunmasında daha etkin kullanılmasını öngörmek ve bu silahların Beyaz Rusya ve Rusya Federasyonu deniz kuvvetleri gemilerine yerleştirmek, savaş doktrinini yeniden oluşturmak ve asıl tehdidin Batı'dan geleceği konusuna odaklanmak gibi konuları gözden geçiren Rus karar alıcılar, bu konularda adım atılması gerektiğini kabul ediyorlardı. Daha önce de tartışma konusu olan bu konu başlıkları, iç reformların önceliği dolayısı ile gündeme gelmese de Kosova Krizi etkisi ile öncelikli mesele haline geldiler. Ancak bu fevri çıkışların ve ateşli fikirlerin, ülke gerçekleri ile yeniden değerlendirildiğinde, daha soğukkanlı olması gerektiği ortaya çıkıyordu. Her bir maddenin hayata geçirilmesi, kendi sıkıntısını peşinden getirecekti ve gerçekten Rus ulusal güvenliğine hizmet edip etmeyeceği de belli değildi.

Kosova'daki kriz, Rusya Federasyonunun yeniden yapılanma bunalımından henüz çıkamadığı bir döneme denk gelmişti. Bir bakıma bu sürecin hızla tamamlanmasına da vesile olmuştu. Çünkü Kosova Krizi, iç politikayı da hareketlendiren, ülke gerçeklerinin çıplak gözle görülmesini sağlayan ve tetiklediği politik hareketlilik ile yeni bir siyaset tabakasının oluşmasına katkısı olan uluslararası bir gelişmeydi. Rus halkı, bu kriz sırasında hükümetini tam desteklemişti ve moral olarak da, Başkan Yeltsin'in ifade ettiği gibi, üstün konumdaydı.

Yukarıda da ifade edildiği gibi bu kriz sırasında Rus dış politikasında işleyen karar alma mekanizması, her zamankinden farklı işlemişti. Zira bir uluslararası kriz söz konusuydu ve sıradan bir işleyiş gerekli önlemleri almada yetersiz kalabilirdi. Bu kriz sırasında karar alma mekanizmasının bir aktör tarafından ne denli işletilebileceği görülmektedir.

2. Gürcistan'ın Güney Osetya Operasyonu ve Rusya Federasyonu'nun Tutumu

Rusya Federasyonu ile Gürcistan'ı karşı karşıya getiren olayın kökeni, bir önceki yüzyıla kadar uzanıyor. 1917 Ekim Devrimi sırasında yaşanan karışıklıklarda Osetya halkı, Ruslar ile yaşamak istediklerini belirtmekteydi. Siyasi durumdan faydalanan Gürcistan ise bağımsızlığını ilan edip Güney Osetya'yı da kendilerine katmıştı. 1918 yılında topraklarındaki bütün azınlıklara eşit siyasi ve sosyal haklar ile kendilerini serbestçe

geliştirme imkânı tanıdığını açıklamasına rağmen 1919 yılında yerel meclisleri kapatarak merkezi yapıyı güçlendirdi.³¹

Kızıl Ordu, Gürcistan'ı da Sovyet topraklarına katınca Güney Osetya'daki Gürcü hâkimiyeti sona ermişti. Sovyetler, Güney ve Kuzey olarak ayrılan Osetya'ya iki ayrı statü verdi ve Kuzeyi Sovyetlere bağlarken Güneyi de Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağladı.³² Sovyet döneminin korku ve baskı politikası ile sindirilip dondurulan bölgesel sorunlardan biri olan Güney Osetya'nın bağımsızlık talebi, Sovyetlerin ardından yeniden canlanmıştı.

Bölgedeki ayrılıkçı hareket karşısında Gürcistan'ın "Gürcüleştirme" politikası ile bölgede baskıcı tutum sergilemesi, 1989 yılında çatışmaların yeniden artmasına neden oldu. Bunun yanında Gürcistan Yüksek Sovyet'i, 1990 yılında Güney Osetya'nın özerkliğini anayasal olarak askıya aldı. Güney Osetya'nın buna verdiği karşılık, bağımsızlık ilan etmek oldu. Taraflar arasında çatışmalar giderek şiddetlenirken 1992 yılında Rusya Federasyonu'na bağlı birlikler Gürcü birlikleri ile Güney Osetya'da karşı karşıya geldi ve Gürcü birlikleri, bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Haziran'da bir araya gelen Rusya Federasyonu, Gürcistan, Güney ve Kuzey Osetya arasında, Güney Osetya ile Gürcistan arasındaki anlaşmazlığın çözümüne dair prensip anlaşması imzaladılar. Buna göre tarafların askeri birliklerinden oluşturulacak bir barış gücü Gürcistan ve Güney Osetya sınırına yerleşti. Sağlanan ateşkesin denetlenmesi için de yine dört tarafın oluşturduğu Ortak kontrol Komisyonu kuruldu.³³

Bu tarihten sonra da taraflar, kendi pozisyonlarını kabul ettirmeye yönelik karşılıklı adımlar atmış ancak sorun nihai bir çözüme kavuşturulamamıştı. Hiç şüphesiz ki Rusya Federasyonu'nun dâhil olmadan ortadaki sorunun çözümü olanaksızdır. Üstelik bu sorun Rusya Federasyonu tarafından, kendisi ile ilişkilerde çok gönüllü davranmayan ve Batı yanlısı politikalar izleyen Gürcistan'ı denetlemek ve ona müdahale aracı olarak kullanmak istenmektedir. Ancak hedeflediği Batı ile bütünleşmeyi sağlaması için Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeler ile yaşadığı sorunları çözmesi gerekiyordu ve Gül Devrimi ile iktidara gelen Saakaşvilli bu konuda ilk adımı Acaristan ile atmıştı. Savaşmadan Acaristan'ın

³¹ Fatih Özbay, "Tarihi Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu"
<http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=153:tarihsel-suerec-cerisinde-guene-y-osetya-sorunu&catid=86:analizler-kafkaslar&Itemid=148> (27.05.2010)

³² İbid.

³³ İbid.

statüsünü istediği doğrultuda yeniden düzenleyen Saakaşvilli, Güney Osetya'ya baskı kurmaya başladı. Ancak Acaristan'dan farklı olarak Güney Osetya Rusya Federasyonu ile sınır komşusuydu ve Gürcistan'ın işi o kadar kolay değildi. Üstelik Rusya Federasyonu'nun bu iki bölgeye yaklaşımı da farklıydı.

Gürcistan'ın dış politikasında Batı yanlısı bir eğilim sergilemesi ve NATO'ya katılım ile AB üyeliği konusunda somut adımlar atması, Rusya Federasyonu'nun ayrılıkçı bölgelerde etkinlik sağlayarak bu kozları elinde tutmasını mecbur kılıyordu. Böylece, sorunlarını çözmeden Birliğe alınmayacağı aşikâr olan Gürcistan'ın Batı ile bütünlemesini sağlayarak tümünden kontrol dışına çıkmasını bir ölçüde engellemiş oluyordu.

İktidara geldikten sonra ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamaya çalışan Saakaşvilli, Güney Osetya ile ekonomik ilişkileri geliştirerek sorunu çözüme yoluna gitmiştir. Öte yandan kendi kurumlarını oluşturan Osetya'ya karşın, bölgede Tiflis'e bağlı bir idari birim kurmuştur. Kendisine bağlı "gölge hükümet" kurarak ve onun başına Gürcü yanlısı birini başbakan atayarak Güney Osetya hükümetini devredışı bırakmayı planlamıştır. Ne var ki Güney Osetya, Gürcistan ile yaşadığı soruna dünya kamuoyunun da dikkatini çekmek istiyordu. Kosova'nın 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ise Güney Osetya Parlamentosu³⁴, bağımsızlığının tanınması için 3 Mart 2008 tarihinde Rusya Federasyonu, BDT, BM ve AB'ye çağrılarda bulundu. Ne var ki Güney Osetya fiilen bağımsız olsa da hiçbir devlet tarafından tanınmış değildi. Büyük ölçüde de Rusya Federasyonu'ndan gelen yardımlar ile varlığını sürdürüyordu. Vatandaşlarının büyük bir kısmı da Rus vatandaşıydı. Benzer şartlar, Güney Osetya'nın yaşadıklarına paralel sorunları yaşayan Abhazya için de geçerliydi.

2.1 Gürcistan'ın Güney Osetya Operasyonu ve Gelişmeler

İktidarında Batı dünyası ile yakın ilişkiler geliştiren ve bu desteği iç politikada kullanama hesapları da yapan Saakaşvilli, politik bir sorunu askeri yöntemlerle çözmeye karar vermişti. 8 Ağustos 2008 yılında, bağımsızlıklarını ilan eden Güney Osetya'ya askeri operasyon düzenlendi. Güney Osetya'nın önemli bir kısmını işgal eden Gürcistan'a karşı Rusya Federasyonu hızlı bir şekilde karşılık verince iki ülke savaşa girmiş oldu. Hukuken Gürcü topağı olan ancak bağımsızlık talep eden Abhazya da kısa sürede savaşa dâhil oldu.

³⁴ Kafkasya Stratejik Araştırmalar Grubu, "Güney Osetya Raporu"
<<http://www.comuuit.org/index.php/sag/kafkasya-stratejik-arastirma-grubu/38-guney-osetia-raporu>>
(27.05.2010)

Rus silahlı kuvvetleri, Gürcistan ile giriştikleri bu savaştan kısa sürede sonuç aldı. Gürcistan önemli ölçüde zarar gördü. Askeri tesisleri vuruldu, ağır sanayi tesisleri zarar gördü ve donanması önemli zayırlar verdi. Savaşın Güney Osetya ve Gürcistan topraklarında meydana gelmesi nedeniyle bu coğrafyalar önemli askeri ve sivil kayıplar da yaşandı. Kısa süren savaşın sonunda Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya'daki kontrolünü tamamen yitirdi ve bu savaşı kaybetti.

Ayrılcı bölgelerde kontrolü askeri yöntemlerle sağlamak isteyen Gürcistan, 9 Ağustos'ta ateşkes çağrısında bulunmak zorunda kaldı. Ne var ki bu savaşa hazır olduğu belli olan Rusya Federasyonu, Gürcistan'ın silahlanmasını önlemek için gerekli tedbirleri almadan bu teklifi kabul etmemiştir. Rusya Federasyonu, 12 Ağustos tarihinde operasyonları durdurduğunu açıklamış ve başta AB olmak üzere iki taraf arasındaki arabuluculuk çalışmaları sonunda Rusya Federasyonu ve Gürcistan 26 Ağustos tarihinde, ateşkes anlaşmasını imzalamıştır.

2.2 Uluslararası Tepkiler

Bölgede yaşanan çatışmalar, tüm dünyanın ilgisini çekmiş ve yakından takip edilmiştir. AB Dönem Başkanı Fransa'nın Dışişleri Bakanı ile AGİT Dönem Başkanı Finlandiya'nın Dışişleri Bakanları, çatışmanın ilk günlerinde Rusya Federasyonu ve Gürcistan ile temaslarda bulunmuştur. Özellikle Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, iki ülke arasında arabuluculuk çalışmaları ile ön plana çıkmış ve barışın en önemli mimarlarından biri olmuştur. Almanya gibi önde gelen Avrupa ülkeleri, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana tavır almıştı. Kosova Krizi sırasında Rusya Federasyonu karşısında tehditkâr bir tutum sergileyen Avrupa, bu sefer arabuluculuk rolü üstlenmişti. AB'nin bazı üyeleri farklı ekonomik, siyasi ve güvenlik çıkarları nedeniyle Rusya Federasyonu'na karşı kesin bir tavır alamadılar. AB'nin Rusya Federasyonu'na karşı aldığı en somut yaptırım ise sadece AB-Rusya Ortaklık Antlaşması müzakere toplantılarını ertelemek oldu.³⁵

ABD, nispeten sert sayılacak açıklamaları ile Gürcistan'ı Rusya Federasyonu karşısında askeri olmasa da politik olarak desteklemiştir. Rusya Federasyonu'nu, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü bozmakla suçlamış ve Gürcistan'ın tezlerini savunmuştur.

³⁵ Güner Özkan, "Rusya ve Yeni Dünya Düzenine Giden Yol"

<<http://www.usakgundem.com/yazar/1051/rusya-ve-yeni-dunya-duzenine-giden-yol.html>> (02.06.2010)

Ukrayna, Polonya ve Baltık Ülkeleri, Gürcü parlamentosunda konuşmalar yaparak bu kriz karşısında Gürcistan'ı desteklediklerini ilan etmiş³⁶ ve Rusya Federasyonu'nu bağımsız bir devletin toprak bütünlüğünü bozmakla suçlamışlardır. BM, Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasında yaşanan bu savaş karşısında etkisiz kalmış ve olaylara sadece insani açıdan müdahale edebilmiştir. Öte yandan NATO Genel Sekreteri de iki ülke arasında yaşanan çatışmalardan endişe duyduğunu dile getirmiştir.

Kosova Krizi sırasında uluslararası müdahaleye maruz kalan ve Rusya Federasyonu tarafından açık şekilde desteklenen Sırbistan, tutarlı dış politika gereğince, müttefiki Rusya Federasyonu'nu Gürcistan ile olan savaşında desteklememiştir.

Diğer yandan Venezüella ve Nikaragua gibi Latin dostları ile Beyaz Rusya gibi yakın müttefiki Rusya Federasyonu'nu, düzenlediği operasyonda haklı bulmuş ve açık desteklerini beyan etmişlerdi. Diğer taraftan BDT ülkeleri, sahip oldukları çok çeşitli etnik yapılar ve sorunlu bölgelerin taşıdığı çatışma riskini de dikkate alarak, Rusya Federasyonu'na karşı olabildiğince yansız kalmaya çalıştılar. Diğer yandan Rusya Federasyonu'nun eski Sovyet coğrafyasında kontrolsüz genişlemesi endişesi de bu tutumun alınmasında etkili olmuştur. 'Çatışmanın diplomatik kanallar yoluyla uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesi gerektiği' yolunda nötral bir tutum takındılar.³⁷

Şanghay İşbirliği Örgütü üyesi ülkeler, Gürcistan'daki krizin çözümünde Rusya Federasyonu'nun normalleştirme çabalarını desteklediklerini belirtmelerine karşın Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanıma noktasında sessiz kaldılar.³⁸ Çin, sorunlu bölgeleri nedeni ile Rusya Federasyonu'nun Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımamasına paralel adım atmaktan kaçındı. ŞİÖ'nün geri kalan üyeleri, Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'a askeri müdahalesini haklı bulurken ayrılıkçı iki bölgenin bağımsızlığını destekleme konusunda sessiz kaldılar. BDT üyelerine paralel olarak ŞİÖ de yaşanan krizin diplomatik yollardan çözümünden yanaydılar.

Rusya Federasyonu, önemli pozisyona sahip olduğu örgütlerden en çok desteği Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü'nden aldı.³⁹ Kendisi dışında Ermenistan, Beyaz Rusya,

³⁶ "Saakaşvili'ye Liderlerden Destek"

<<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=725428&title=saakasviliye-liderlerden-destek>> (02.06.2010)

³⁷ Turgut Demirtepe, "Güney Osetya Krizi'nin Orta Asya'ya Yansıması"

<<http://www.usakgundem.com/yazar/1038/guney-osetya-krizinin-orta-asya-da-yansimasi.html>> (02.06.2010)

³⁸ İbid.

³⁹ Güner Özkan, "Rusya ve 'Yakın Çevre'nin Yeniden İnşası"

Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan oluşan bu örgütle üyeler zaten güvenlik temelinde bir ortaklık kurmuşlardı ve bu örgüt, Rusya Federasyonu'nun Gürcistan operasyonunu haklı bulmuştu.

2.3 Rusya Federasyonu'nun Tezleri

Sovyet sonrası dönemin ilk on yıllık sürecinde, bölgede oluşan güç boşlukları, küresel ve bölgesel aktörler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üye olma ve Batı'ya entegre olma çabası, ABD'nin Polonya ve Çek Cumhuriyetine konuşlandırmayı planladığı Füze Savunma Sistemleri, ABD'nin "yakın çevre"de geliştirdiği ekonomik, askeri ve siyasi ilişkiler ve "arka bahçe"de yaşanan "renkli" devriler, Moskova'nın asırlara uzanan "kazanılmış hakları" için tehdit olarak algılanıyordu. Rusya Federasyonu, kendisini "yakın çevre"sinde özel ilişkilere ve ayrıcalıklı konuma sahip hissetmekte ve bunu da meşru görmektedir.

Kendi ulusal çıkarlarını tanımladığı bölgede, istemediği hiçbir düzenlemeye izin vermeyeceğini gösterebilecek bir kapasiteye de artık sahipti. Gürcistan'ın öngörülen ama zamanlamayı iyi yapamadığı da aşikâr olan bu operasyonu, Rusya Federasyonu'na bu fırsatı vermişti.

Uluslararası hukuk açısından iç mesele olarak sayılabilecek böylesi bir olaya Rusya Federasyonu'nun müdahalesi, ilk bakışta, pervasız görülebilir. Ancak sorun kendi doğasında Rusya Federasyonu için önemli kozlar barındırmaktadır. 1992 yılında bölgede yaşanan çatışmalar sonucu Gürcistan, Rusya Federasyonu, Güney ve Kuzey Osetya'dan müteşekkil bir barış gücü bölgede konuşlandırılmıştı. Bu Barış Gücü, bölgede istikrarı sağlayacak ve çatışmaların önüne geçecekti. Saakaşvilli Güney Osetya'ya müdahaleye başladığı zaman Rusya Federasyonu, Barış Gücünü harekete geçirmişti. Saldıran taraf da Gürcistan olduğu için Rus birlikleri Gürcü birliklerine karşı hareket etmişti. Bu, Rusya Federasyonu'nun müdahalesini meşru kılan ilk unsurdu.

Bir başka unsur da Rus vatandaşlarının can güvenliklerini sağlamaktı. Bilindiği gibi Rusya Federasyonu, Güney Osetya halkın tamamına yakınına Rus vatandaşlığı vermişti. Bu elbette diplomatik bir adımdı. Batı yanlısı bir çizgiye oturan Gürcistan'a karşı ileride

kullanılabilecek bir araç olarak tasarlanıyordu.⁴⁰ Nitekim askeri operasyonun bir gerekçesi olarak da bölgede insanlık dramına son vermeyi ve Rus vatandaşlarının can güvenliğini sağlamayı göstermiştir.

Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'a müdahale etmesinden yaklaşık on yıl önce benzer senaryo Kosova'da yaşanmıştı. Ancak bu sefer aktörlerin rolleri farklıydı. Kosova Krizi sırasında Rusya Federasyonu ile sert bir üslupta ilişki geliştiren Avrupa, şimdi arabulucu rolüne soyunmuştu. Nasıl ki ABD önderliğinde NATO, BM kararı olmadan Kosova'ya müdahale etmişti, şimdi de Rusya Federasyonu, BM kararına gerek duymadan Gürcistan'a operasyon düzenlemekteydi. Kuşkusuz Rusya Federasyonu, Kosova krizinin rövanşını almıştı.

2.4 Rusya'nın Politikasını Etkileyen Unsurlar

Rusya Federasyonu, kriz sırasında, uluslararası hukuka saygı duyduğunu her fırsatta dile getirmişti. Ancak onu kendi açısından yorumlamaktan da geri durmadı. Gürcistan ile sıcak çatışmaya girme yöntemi, tek kutuplu bir dünyayı kabul etmediğinin bir göstergesiydi adeta.

Rusya Federasyonu için önemli bir itici etmen daha vardı ki bu, Rusya Federasyonu'nun kendi vatandaşlarını nerede olurlarsa olsunlar koruyabileceğinin hem iç kamuoyuna hem de dünya kamuoyuna ilan etmesiydi. Bu, büyük bir devletin davranış kalıbıydı.

Rusya Federasyonu, Sovyetlerin dağılmasının ardından yaşadığı geçiş ve reform dönemini geride bırakmıştı. Dış politika, savaş ve güvenlik doktrinlerini geliştirmiş, ekonomik kalkınma ve askeri iyileştirmeler ile uluslararası konumunu güçlendirmişti. Çeçenistan Savaşında endişe verici boyutlarda olan askeri alandaki gerileme ve düzensizlik, anlaşıyor ki, hızla telafi edilmiş ve Gürcistan sahasında dünya kamuoyuna gösterilmiştir.

Bu krizde Rus dış politikasında karar mekanizması oldukça hızlı işlemiştir. Gürcü birliklerinin Güney Osetya'ya girmesinden saatler sonra Rus birlikleri harekete geçmiştir. Bunun için hem teknik hazırlık hem de politik bir kararlılık gereklidir. Rusya Federasyonu her ikisine de sahipti. Her şeyden önce coğrafya, önemli bir avantaj sağlıyordu.

⁴⁰ Moskova Beşeri Bilimler Üniversitesinden Siyaset Bilimi Profesörü Burenko Vladimir İvanoviç'in, 10.03.2010 tarihinde bu tezin yazarına verdiği mülakattan alındı.

Gürcistan'ın kuzeyinde bulunan Rusya Federasyonu, hem Abhazya'da hem de Güney Osetya'da askeri birliklere sahipti. Ordusu, Sovyet sonrası harap görüntüden ve düzensizlikten kurtulmuştu. Komuta kademeleri yeniden düzenlenmişti.⁴¹ Rusya Federasyonu, kalkıştığı askeri operasyonu finanse edecek bir ekonomiye sahipti.

Rus kamuoyu, Gürcistan ile girişilen savaşın günlük hayatında hissetmese de devletine güveniyordu ve hükümetini destekliyordu. Medya kuruluşları, operasyon sonrasında, operasyonu gerekli gösterme çabasına girişmişti ki bu şaşılacak bir durum değildi. Medya hem Rusya Federasyonu'nu büyük bir devlet ve mutlak galip olarak gösteriyor hem de Saakaşvili üzerinde ülke çapında propaganda yürütüyordu. Krizin ilerleyen safhalarında, Putin ve Medvedev'in açıklamalarına paralel olarak Rus medyası, Saakaşvili'yi siyaseten bir ceset olarak lanse ediyordu. Kişisel hakaretlere varacak ölçüde Saakaşvili karşıtlığı başlamıştı.

Rusya Federasyonu, politik olarak da ilk on yılından çok farklı tablo sergilemekteydi. Devletin merkezi güçlendirilmiş ve devlet yönetiminde belirsizlikler ortadan kaldırılmıştı. Bir önceki inceleme konusu olan Kosova Krizi'nde, Devlet Başkanından çok başbakan ön plandaydı ve karar mekanizması daha çok onun yönlendirmesi ile işliyordu. Başkan, çevresinin güçlü etkisi altındaydı ve politik olarak bir gücü kalmamıştı. Oysa Gürcistan ile olan savaşta Devlet Başkanı Medvedev, savaş kararını zaman geçirmeden alıyor ve o an Çin Yaz Olimpiyatlarında bulunan Başbakan Putin, zaman kaybetmeden doğrudan sıcak bölgeye ulaşıyor ve gelişmelerle bizzat ilgileniyordu. Bu durumu bazı Rus ve dünya medyaları tarafından devlet yönetiminde çatışma ve liderlik mücadelesi gibi yansıtılmıştı. Ancak bu sonucu etkilemiyordu; Rusya Federasyonu, ulusal çıkarlarının gerektirdiği bir hamleyi, hazırlığı önceden yapılmak kaydıyla, gerekli gördüğü bir anda zaman kaybetmeden yapmıştır.

Kosova Krizinin aksine Gürcistan ile girişilen bu mücadelenin temel belirleyicilerinden biri ekonomik nedenlerdi. Zira Gürcistan, Rusya Federasyonu'nun ulusal çıkarlarını tanımladığı bir coğrafyadaydı ve enerji nakil hatları nedeni ile çok stratejik bir konumdaydı. Rusya Federasyonu, bu ülkede kendisinin onaylamadığı gelişmelere daha fazla sessiz kalamazdı. Bu duruma müdahale etmek için de eşsiz bir kozu vardı; Gürcistan ile Güney Osetya arasında yaşanan sorun.

⁴¹ İbid.

Rusya Federasyonu’nun böyle bir askeri operasyona girişmesi, bazı çevrelerde yeni bir ‘Soğuk Savaş mı başlıyor?’ sorunun sorulmasına neden olmuştu. Bu tezin sahibi bu kanaatte değildir. Yaşanan, Soğuk Savaş ardından uluslararası sistemin yeniden şekillenme sürecinin sancılı bir evresinden geçilmesi idi. Bu yeni düzen de iki kutbu bulunan bir Soğuk Savaş değildir. Devletler siyasi ve ekonomik olarak farklı bir model sunma çabasında değillerdi.⁴² Kaldı ki Rusya Federasyonu, kapitalist düzene geçiş için sancılı bir süreci yaşamıştır ve de yaşamaktadır. Üstelik Rusya Federasyonu, yeni bir Soğuk Savaş için yeterli bir ekonomik ve askeri güçten de yoksundur. Sistemi yok edecek kaba askeri gücü elinde barındırmanın ötesinde o sistemi etkileyecek ve yönünü tayin edecek bir kapasitesi yoktur. Peşinden uluslararası aktörleri sürükleyecek bir “sistem” de önerememektedir. İleride olmayacağı anlamına gelmez elbette ancak günümüz şartları dikkate alındığında böyle bir seçeneğin gerçekçi olmadığı anlaşılmaktadır. Üstelik Rusya Federasyonu’nun politik liderleri de çok kutuplu bir dünya istediklerini dünya kamuoyuna ilan etmişlerdir.

Rusya, Gürcistan’da mutlak bir zafer kazandı. Bunu, karar alma mekanizmasının etkin şekilde işlemesine ve çıkan kararları yerine getirecek teknik imkânlarla sahip olmasına borçludur.

3. Yakın Çevre Politikası ve Rus Dış Politikasında Karar Alma Mekanizması

Rusya Federasyonu, Sovyetlerin tek resmi mirasçısı olarak 12 Aralık 1991 yılında kurulduğunda, siyasi yaşama Yeltsin ve ekibi hâkim olmuştu. Batıcı bir politika geliştiren ve Atlantikçiler olarak bilinen bu ekip önceliği, devletin yeniden yapılanmasına vermişti. Rus uluslararası stratejisinin temel misyonunu Batılı ekonomik, politik ve askeri örgüt ve kuruluşlarına katılmak olarak belirlemişlerdi.⁴³ Sovyetlerin ardından yaşanan önemli sıkıntılardan birisi olan ekonomik yetersizlikler, Rusya Federasyonu’nun küresel iddiaları olan bir devlet olabilmesinin önünde önemli engeldi. Rusya Federasyonunun ilk birkaç yılındaki dış politikayı bu Batıcı ekip belirlemiştir. Bunların başında kuşkusuz ki Yeltsin gelmekteydi ve Yeltsin, eski Birlik üyelerini bağımsızlık için teşvik eden bir Sovyet

⁴² Özgücan Cengiz, “Gürcistan Krizi: Soğuk Savaş’a Dönüş mü, Yeni Büyük Oyun’un Devamı mı?” <<http://www.usakgundem.com/haber/24529/-yorum-gurcistan-krizi-soguk-savas'a-donus-mu-yeni-buyuk-oyun'un-devami-mi.html>> (12.09.2008)

⁴³ Ömer Göksel İşyar, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, 1.Basım, Alfa Yayın ve Dağıtım, 2004, s. 10.

politikacıydı. Yeltsin ve onun üzerinde önemli etkisi olan çevresi, Rusya Federasyonu’nun yeniden yapılanma sürecini ancak bu şekilde başarıyla tamamlayabileceğine inanıyordu.

Batıcı ekibe göre Rusya Federasyonu, “yakın çevre” konusunda ılımlı ve müdahaleden uzak bir politika geliştirmeliydi. Eski Sovyet üyesi ve sınırdaş ülkelerin kastedildiği “yakın çevre”, Rusya Federasyonu için ekonomik bir yük olmamalıydı ve dış politika için hiçbir soruna kaynaklık etmemeliydi. Yeltsin’in iç politik önceliklerine uygun bir dış politika konsepti geliştiren Dış İşleri Bakanı Kozirev, Batı ile yakınlaşmayı ve ABD ile çok yönlü ilişkiler geliştirilmeyi ön plana çıkardı. Bu politikanın gereği olarak Rusya Federasyonu, eski Sovyet cumhuriyetlerini bağımsız ve eşit birer bağımsız devlet olarak algılamalıydı.⁴⁴ Üstelik bu bölgede çıkabilecek olası çatışmalara da Batı ile eşgüdümlü olarak müdahale etmeliydi.

“Yakın çevre”nin somut karşılığı, Sovyet anlaşmasının feshedilmesi ile yerine kurulduğu ilan edilen Bağımsız Devletler Topluluğu’dur. Sovyetlerin ardından Baltık Ülkeleri ve Gürcistan dışındaki cumhuriyetlerin bir araya gelmesi ile oluşan bu Birlik, Rusya Federasyonu’nun bölge üzerinde etkinlik kurmasının önemli bir aracıydı. Bu Birlik aracılığıyla diplomatik, ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel kanallardan diğer ülkeler üzerinde hâkimiyet kurma olanaklarını elinde bulunduruyordu. Her ne kadar Yeltsin, Kozirev, Çernomırdın, Gaydar ve Çubais gibi Rus politik hayatına egemen olan aktörler Rusya Federasyonu’nun “yakın çevre” ile ilişkisini gevşek tutsa da, Rusya Federasyonu’nun bölge üzerindeki yerleşik etkisi ve kültürel bağları, ülke için doğal bir etkinlik sahası ve yayılma alanı sağlıyordu. Oysa ülkenin içinde bulunduğu şartlar dış politikaya yansıyor. Daha doğru deyimi ile ne ekonomik şartlar ne de askeri durum, “yakın çevre” üzerinde Sovyetlerinkine benzer bir hâkimiyet kurmayı olanaklı kılıyordu.

Batıcıların politikası, dünya ile ticari ilişkiler kurmak isteyen “yeni Ruslar” tarafından ve Avrupa değerlerini özümseme taraftarı olan demokratlarca kabul görse de hem askeri kanat hem de çeşitli bilimsel çevreler tarafından sıkı bir şekilde eleştiriliyordu.⁴⁵ Zira dış politikada “yakın çevre” konusunda Sovyet yaklaşımının dışına çıkan yaklaşıma gerekçe olarak gösterilen iç düzeni sağlama ve refahın yükselmesi gibi konularda beklenen başarı sağlanamamıştı. Batılı uluslararası örgütlerin sürekli doğuya

⁴⁴Gamze Güngörmüş Kona, “Orta Asya’da Güç Mücadelesi”

<http://www.cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=505:orta-asyada-guac-mucadelesi&catid=57:makale-ve-raporlar&Itemid=63&lang=tr> (02.06.2010)

⁴⁵ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Uluslararası İlişkiler Enstitüsünden Siyaset Bilimi Profesörü Vadalazov Gregoriy Gregorieviç’in 14.03.2010 tarihinde, bu tezin yazarına verdiği mülakattan alındı.

doğru genişleme çabaları çeşitli “yakın çevre” devletlerince de olumlu karşılanıyordu. Vladimir Lukin, Sergey Stankeviç, Evgeni Ambartsumov, Sergey Karaganov gibi Rus politik hayatının önemli aktörleri de Rus hükümetinin dış politikasını eleştirenler arasındaydı.⁴⁶ Sovyet etkisinin kaybolduğu ve Rusya Federasyonu’nun yerini dolduramadığı güç boşluğu yaşanan bölgeler üzerinde ABD ve AB gibi küresel aktörlerle birlikte İran, Türkiye, Çin ve Hindistan gibi bölgesel ülkelerin ilgisi de her geçen gün artıyordu. Öte yandan özellikle Orta Asya ülkelerinde İslam’ın etkisi yaygınlaşıyor ve “yakın çevre” devletleri dış dünyanın ilgisine tepkisiz de kalmıyordu.⁴⁷ Tüm bu gelişmeler, Rusya Federasyonu’nun bölge üzerindeki etkinliğini yitirmesine neden olabilirdi. Bu gibi gelişmeler de Rusya Federasyonu’nun “yakın çevre” politikasını gözden geçirmesine neden olmuştu. Üstelik Batılı kurumların eski Sovyet coğrafyasına doğru genişlemesi artık tehdit olarak algılanmaktaydı.

Aslına bakılırsa Batıcıların geliştirdiği dış politika anlayışı ve “yakın çevre”nin bu anlayış içinde tanımlanışı, geleneksel Rus politikasının ruhuna uymuyordu. Zira Rusya Federasyonu, her zaman “yakın çevre”yi kendi doğal uzantısı olarak saymış ve bölge ile organik bağlara sahip olduğuna daima inanmıştır. Dolayısı ile yabancı güçlerin “arka bahçesine” girmesini hazmetmesi beklenemezdi. Kaldı ki eski Sovyet ülkelerinin pek çoğunda çok sayıda Rus bulunmaktaydı ve bu bölge Rusya Federasyonu açısından güvenlik tamponu olarak algılanıyordu. Dolayısı ile Rusya Federasyonu, bu duruma ilgisiz kalamazdı.

Nitekim 1993 yılında yayımlanan Rus dış politika konsepti, “yakın çevre”yi, daha öncelikli bir dış politika haline getiriyordu. Bu tarihten itibaren Rus dış politikasında “yakın çevre” ile ilgili idealist ve ılımlı yaklaşım yerini daha aktif ve saldırgan bir dış politik yaklaşımına bırakmıştır. Hiç kuşku yok ki “yakın çevre” politikasının bu yönde evrilmesi, askeri çevrenin ve Avrasyacıların etkisi ile olmuştur.

Rus politikasına Avrasyacıların hâkim olmaya başlaması ve Batıcı ekibin dış politikadaki etkinliğini yitirmesi, Rusya Federasyonu’nun “yakın çevre”ye olan yaklaşımını da değiştirmiştir. Kremlinde Yeltsin ve ekibinin başarısızlığına paralel olarak merkezîyetçi yaklaşım sahipleri ve milliyetçi çevre güç kazanmaya başladı. Özellikle 1998

⁴⁶ Gamze Güngörmüş Kona, “Orta Asya’da Güç Mücadelesi”
<http://www.cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=505:orta-asyada-guenc-muecadelesi&catid=57:makale-ve-raporlar&Itemid=63&lang=tr> (02.06.2010)

⁴⁷ Ibid.

Ekonomik Krizinin, Rusya Federasyonu için iç politikada olduğu gibi dış politikada da önemli yansımaları olmuştur. Yeltsin'in yerine başkanlığa gelen Putin, kısa sürede kendi ekibini oluşturdu ve Rusya Federasyonu, iç politika gibi dış politikada da hızlı bir toparlanma ve yükseliş dönemine girdi. 2000 yılında kabul edilen, ardından 2008 yılında revize edilen Dış Politika Konseptlerinde “yakın çevre”, Rus dış politikasının öncelikli hedefleri arasında sayıldı ve Rusya Federasyonu’nun hayati çıkarlarının bulunduğu bölge olarak tanımlandı. 1990’lı yıllarda dış politikada pasif ve daha çok tepkisel bir tavır sergileyen Rusya Federasyonu, 2000’li yıllarda daha aktif ve inisiyatif geliştiren bir çizgiye oturdu. Bundan sonra Rusya Federasyonu’nun en büyük amacı, eski büyük güç konumuna tekrar çıkmak ve bu anlamda da tek kutuplu dünya düzenini değiştirmek olsa da, yakın hedefi aslında rakipleri olan ABD ve AB’ye uzun süredir üzerinde birçok stratejik mevziler kaybettiğini hissettiği yeni bağımsız cumhuriyetlerden oluşan “yakın çevre”yi yeniden düzenlemektir.⁴⁸ Bu amacı hem Putin hem de Medvedev açık şekilde vurgulamıştır.

Ne var ki Rusya Federasyonu’nun “yakın çevre” politikasının somut bir aracı olan BDT, Yakın Çevre ülkeleri arasında farklı dış politika yaklaşımları nedeni ile giderek zayıflamaktadır. BDT’ye Rusya Federasyonu’nun zorlaması ile 1993 yılında katılan Gürcistan, 2008 yılında Rusya Federasyonu ile Güney Osetya nedeni ile yaşadığı çatışmanın topluluktan ayrıldığını ilan etmiştir. Bunun yanında komşu devletler ile Rusya Federasyonu arasında ve komşu devletlerin kendi aralarında yaşadığı etnik ve sınır çatışmaları, bölge devletlerinin işlevsel bir birliktelik kurmasının önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. ABD desteği ile Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova’nın Rusya Federasyonu karşıtı kamp oluşturduğu GUAM, Sovyetler Birliğinkine benzeyen bir ilişki düzeyini reddetmekte ve Rusya Federasyonu’nun bölge üzerindeki mutlak egemenliğini tanımamaktadır.

BDT ülkeleri arasında yaşanan kamplaşma, BDT’nin fiilen işlevini yitirdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum Rus karar alıcılarını yeni bir politika geliştirmeye itmektedir. “Yakın çevre” içindeki ülkelerden Rusya Federasyonu yanlısı olanlar (GUAM ve bağımsızlık politikası izleyen Türkmenistan dışındaki BDT ülkeleri) ile Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü’nü oluşturmuştur. Yakın Çevre ülkeleri arasında böylesi ayrı yönelimler varken Rusya Federasyonu’nun ortak bir politika izlemesi düşünülemez elbette. Sovyetler Birliği döneminde dış politikasına ideoloji hakimken Rusya Federasyonu dış politikasına,

⁴⁸ Güner Özkan, “Rusya ve ‘Yakın Çevre’nin Yeniden İnşası”

<<http://www.usakgundem.com/yazar/1052/rusya-ve-‘yakın-çevre’nin’-yeniden-insasi.html>> (02.06.2010)

özellikle Primakov'un geliştirdiği pragmatik yaklaşım sonrasında ulusal çıkara dayalı dış politika anlayışı hakim olmuştur. Putin iktidarı ile de dış politika, ulusal çıkarların belirleyici olduğu bir zemine oturmıştır.

Rusya Federasyonu'nun "yakın evre" politikasının oluşmasında siyasi liderler önemli rol oynamıştır. Karar alma mekanizmasının en önemli unsuru lider faktörüdür. Yeltsin döneminde karar alma mekanizması, "aile"nin büyük etkisi altında kalmıştı. Kurumlarında üzerinde olan "aile", mekanizmanın işleyişini önemli ölçüde etkilemişti. En güçlü döneminin 1991-1993 yılları arasında yaşayan "aile", Yeltsin'in sağlık sorunları nedeni ile devlet işlerinden giderek uzaklaşması ile karar alma mekanizması üzerinde git gide etkili olmaya başlamıştı. Diğer yandan Batıcı politikacılar ve genç demokratlarda yenilenmeye çalışılan karar alıcılar zümresi, Rus dış politikasının şekillenmesi üzerinde büyük etkilere sahipti. Putin döneminde ise güçlü bir merkez oluşturulmuş ve karar alma mekanizması, Başkanın doğrudan etkisi altına gitmiştir. Putin, Yeltsin'in aksine yetki paylaşımı konusunda tutucu davranmış ve karar mekanizması üzerinde mutlak bir otorite oluşturmuştur. Kısa sürede kendi kadrolarını oluşturması ile de stratejik noktaları, kendi kontrolündeki kişilerce kontrol altına almıştır. Medvedev'in Başkanlığı dönemi ise, Putin gibi güçlü bir başbakanın etkisi altında geçmektedir. Anayasal olarak son sözü söyleme yetkisi her ne kadar Medvedev'de olsa da Putin'in güçlü bir siyasi aktör olduğu ortadadır.

Siyasi akımlar, "yakın evre" politikasının şekillenmesinde ve evirilmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Batıcı akımlar Rus dış politikasını 1991 yılından sonra etkisi altına alırken özellikle 1996 yılından sonra etkisi artan Avrasyacılar, Rus dış politikasının önceliklerini değiştirmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki siyasi akımlar, siyasal ortamın izin verdiği ölçüde dış politika üzerinde etkili olur. Hele Rusya Federasyonu gibi imparatorluk geçmişi olan ve arın tek siyasi otorite olduğu devlette siyasi akımlar, politik lideri etkiledikleri ölçüde karar alma mekanizması üzerinde etkili olurlar. Rusya Federasyonu'nda bu, Yeltsin döneminde açık biçimde ortaya çıkmıştı.

"Yakın evre" politikasının oluşmasında önemli bir faktör de Rusya Federasyonu'nun ulusal g unsurlarında meydana gelen önemli değişikliktir. Rus karar vericiler, ülkenin kapasitesini gözeterek dış politika oluşturmuşlardır. İlk on yıl içinde nasıl ki reformlara ve yeniden yapılanmaya öncelik vermek zorunluluğundan ötürü dış politikada pasif kalındıysa, 2000'li yıllar ile birlikte Putin döneminde Rusya Federasyonu'nun güçlendiği ve dış politikada da aktif olmaya başladığı gözlenmiştir.

Rusya Federasyonu’nun “yakın çevre” politikasını gözden geçirmesini zorunlu kılan bir neden de küresel ve bölgesel aktörlerin “yakın çevre” üzerindeki güç mücadelesi olmuştur. Rusya Federasyonu’nun kültürel ve tarihi bağlarının bulunduğu ama bundan da öte hayati çıkarlarının yer aldığı bir bölge üzerinde diğer aktörlerin etkili olması, Rusya Federasyonu tarafından beka sorunu olarak algılanmaya başlanmıştı. Dolayısı ile “yakın çevre”yi kaderine terk edemezdi.

SONUÇ

Nasıl ki Sovyet toplumunda Çarlık kalıntılarına rastlandığı ve bunların Sovyetler Birliği iç ve dış politikasını önemli ölçüde etkilediği bir gerçekse, Sovyetler Birliği izlerinin de Rusya Federasyonu'nda önemli etkileri olduğu ve bu etkilerin, Rusya Federasyonu iç ve dış politikasında önemli yansımaları olduğu da bir gerçektir. Rus devletleri arasındaki bu süreklilik bize, modern Rus dış politikasındaki karar alma mekanizmasını incelediğimiz bu çalışmayı, biraz olsun geniş tutmamız gerektiğini düşündürdü.

Rus dış politikasında karar alma mekanizmasının açıklanmaya çalışıldığı bu çalışmada, mekanizmanın işleyişine dâhil olan unsurlar ve yapıları işlenmiş, bu yapılırken de karar alıcının ve kamuoyunun düşünce sistemin üzerinde durulmuştur. Birinci Bölüm incelendiğinde görülecektir ki Rus siyasetinin karar vericilerinin, karar alma mekanizmasının işleyişinin temel belirleyicileri olmaları, Rus kültürünün özelliklerinden ve tarihsel gelişim çizgisinden kaynaklı doğal bir durumdur. Yine Birinci Bölüm incelendiğinde anlaşılabacaktır ki karar vericiler, toplumsal değerleri şekillendiren ve gelişimin yönünü tayin eden başlıca unsurlardır. Toplumsal değerleri biçimlendirirler. Devlet despotizmi, bürokrasi, toplumsal sivilleşmenin olmaması, siyasi kültürün gelişmemesi, güçlü devlet kavramı, Ortodoks Hristiyanlık, siyasi iktidara itaat, toplumsal gelişmelerin devlet öncülüğünde gerçekleşmesi ve Batı tipi devlet yapılanmasının yanında kendine özgü bir kültür, Rus toplumunun belirgin özellikleridir. Bu özellikler, karar alma mekanizmasının açıklanmasında önemli verilerdir. Zira toplumun bu özelliği, hem devletin yapılanmasıyla hem de liderin toplum üzerindeki etkisiyle karşılıklı etkileşim içindedir.

Öte yandan Rus devletleri arasındaki devamlılık ilişkisi, aynı zamanda karar alma mekanizmasının da benzer şekilde dönüşerek devam ettiğini göstermektedir. Çarlık Rusyası'nda Çar mutlak otoriteydi ve sadece ülke içindeki gelişmeleri değil ülkesinin dış ülkelerle ilişkisini de yönetiyordu. Sovyetler Birliği'nde mutlak iktidar dar bir çevrenin elindeydi. Bu seçkin sınıf, Sovyetler Birliğinin hem iç gelişmelerini hem de uluslararası ilişkilerini tayin ediyordu. Rusya Federasyonu'nda ise iç ve dış politikayı çeşitli kurumlarla birlikte çalışarak oluşturmaya rağmen Başkanın en güçlü aktör olduğunu görüyoruz.

Sovyetler Birliğinin ve Rusya Federasyonu'nun kurumları incelendiğinde görülecektir ki Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliğindeki kurumların isimlerini

değiştirerek ama yapılarını ve işlevlerini büyük ölçüde koruyarak devralmıştır. Çalışmanın İkinci Bölümünde belirtildiği üzere Sovyetlerin mirası üzerine inşa edilen Rusya Federasyonu, kendi devlet kurumlarını oluştururken Sovyet teşkilatını örneklemiştir. Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin Rusya Federasyonundaki karşılığı Devlet Başkanı'dır. Çarlık benzeri otoriter yönetime sahip olan Sovyetler Birliğindeki Parti Genel Sekreterinin siyasi gücüne sahip olan Rusya Federasyonu Devlet Başkanı, Rus geleneğine uygun biçimde merkezi yönetimi benimsemiş ve güçlü yetkilerle donatılmıştır. Benzer şekilde, Sovyetler Birliği devlet kurumlarına rağmen Politbüro'nun asıl otoriteyi ve karar merkezini temsil etmesi gibi Rusya Federasyonunda da ilgili bakanlıkların olmasına rağmen devlet yönetimi, sadece danışma niteliği olan Güvenlik Konseyinin önerileri çerçevesinde gerçekleşir. Konsey, hükümete paralel yapılanmaya sahiptir ve Başkanın yürütme gücünü simgeler. Karar alma mekanizması, büyük ölçüde Konsey'den etkilenir. Zira Konseyin Başkan üzerinde büyük etkisi vardır. Ne de olsa politik hayatın en güçlü aktörü olan Başkan, anayasal yetki ve sorumluluklarını bu Konsey eliyle yerine getirmektedir. Güvenlik Konseyi'nin, İkinci Bölümde tanımlanan yetki ve görevleri hatırlandığında, karar alma mekanizması içinde ne denli önemli bir yere sahip olduğu ortaya çıkacaktır.

Çarlık Rusyası, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu arasındaki devamlılık, kendisini diğer şekillerde de göstermektedir. Buna iyi bir örnek Rusya Federasyonu marşı olabilir ki Sovyet marşına yeni birkaç söz eklenmesi ile oluşmaktadır. Sovyet döneminin sembolü kırmızı yıldızın da Rusya Federasyonu ordusunun resmi amblemi olması ve Çarlık Rusyası'nın üç renkli bayrağının Rusya Federasyonu bayrağına renk vermesi de benzer örnekler olarak sıralanabilir. Bu ilişki, Rus devletleri arasındaki devamlılığı göstermekle kalmıyor aynı zamanda İmparatorluğa duyulan özlemi de dışa vuruyor. Zira Ruslar, bir imparatorluk halkıdır ve kendi devletlerini halen "büyük" olarak görmek istemektedirler.

Benzer şekilde karar alma mekanizmasının temel özelliği korunmuştur. Buna göre lider, bu mekanizmanın temel belirleyicisiydi. Çarlık döneminde iç ve dış politika doğrudan Çar'a bağlıydı ama zamanla yardımcı bir birim de kurulmuştu. Sovyetler Birliğinde karar alma mekanizması dar bir çevrenin kontrolünde olmakla birlikte, mekanizmanın temel belirleyicisi yine devlet lideriydi. Modern anayasa her ne kadar demokratik ilkeler içerse ve dış politikada sorumlu birimler olarak çeşitli kurumları tanımlasa da, yüzyıllardır otoriter yönetimlerle idare edilen ve bu alışkanlığı sergilemeye

devam eden Rus devletinde karar alma mekanizması, halen dar bir çevrenin kontrolündedir. Bu da elbette ki Başkanın nasıl bir politik aktör olduğuyla yakından ilgilidir.

Çalışmamız sırasında yapılan araştırmalar, okumalar ve çeşitli görüşmeler neticesinde sürekli tek bir noktaya rastlandı; karar alma mekanizması lidere son derece bağlıdır. Ancak dönemin şartları ve liderlik faktörü, karar alma mekanizmasının işleyişindeki bazı unsurların dönem dönem ön plana çıkmasına bazılarının arka planda kalmasına neden olmaktadır. Çalışmanın Üçüncü Bölümünde incelenen Yeltsin ve Putin dönemleri kıyaslanacak olursa bu durum daha net biçimde ortaya çıkacaktır.

Yeltsin dönemi, yeniden yapılanma ve reform dönemi olarak yaşanmıştır. Bu reformlar sırasında Batılı devletlere duyulan ihtiyaç, dış politikayı da doğrudan etkilemiştir. Rus dış politikasında Batıcıların etkili olduğu 1991-1996 yılları arasında karar alma mekanizması da bu politikacıların kontrolündeydi. Dışişleri Bakanlığını yürüten Andrey Kozirev, Ekonomi Bakanı olan İgor Gaydar, Özelleştirme İdaresi Başkanı Anatoli Çubais, Güvenlik Konseyi Sekreter Yardımcısı Berezovski ve Başkan Yardımcısı Genadi Burbulis, birinci ve ikinci Yeltsin iktidarının en etkili isimleriydi ve yönetimin kilit noktalarını kontrol ediyorlardı. Berezovski, Potanin, Gusinski, Hadarkovski, Smolenski, Fridman ve Aven'in, Anatoli Çubais önderliğinde, 1996 başkanlık seçimlerinde Yeltsin'in yeniden Başkan olması için kampanya başlatmaları, Yeltsin'i bu oligarklar karşısında iyiden iyiye etkisiz konuma getirmişti. 1998 ekonomik krizinden sonra oligarkların etkisinin gözle görülür biçimde azalmış olmasına karşın Yeltsin'in, kendi iktidarını koruma gayreti, bu güç odaklarının mücadelesinin karar alma mekanizması üzerinde etkileri olmasına neden oluyordu. Mesela Çubais ve Nemtsov, Yeltsin üzerindeki etkilerini kullanarak Berezovski'nin, Güvenlik Konseyi Sekreter Yardımcılığı görevinden alınmasını sağlarken Berezovski de elindeki medya gücünü, Çubais hükümetini düşürmeye varacak yolsuzluk olaylarını ortaya çıkarılmasında kullanmıştır.

Yeltsin'in yetki paylaşımı yaklaşımına zayıf liderlik profili de eklenince karar alma mekanizmasının işleyişindeki Başkanın etkisi en aza inmeye başlıyordu. Çünkü Yeltsin, özelleştirme hareketi sonucu doğan oligarklar ve yakın çevresini oluşturan "aile"nin etkisi karşısında giderek edilgen konuma gerilemişti. Zira iktidarını sürdürmek için bu güç odaklarına ihtiyacı vardı. Yeltsin, kurumlar arasında yaşanan çekişmeyi de iktidarını korumak için kullandı. Böylece, 1993 yılında parlamentoyla giriştiği mücadelede

kendisinden yana olan ordu karşısında da taviz vermek durumunda kaldı ve karar alma mekanizması, ordu mensuplarını açık etkisine maruz kalmaya başladı. Yeltsin iktidarının Ulusal Güvenlik ve Askeri Doktrin'i, ordunun açık etkisi altında hazırlanmıştır.

Merkezi otoritenin zayıflaması ile birlikte federe unsurlar yabancı devletlerle çeşitli ticari anlaşmalar yapmaya başlayınca Rus dış politikasında parçalı bir yapı ortaya çıkmaya başladı. Üstelik federe birimlerdeki büyük ticari kuruluşlar sayesinde bölge valileri, Başkan üzerinde etki kurmaya başlamıştı. Gazprom ve Lukoil gibi önemli iki kuruluş Astrahan bölgesindeydi. Rusya'nın önemli petrol şirketlerinden biri olan Yukos, Evenkiya bölgesinde yer alıyordu. Benzer şekilde Rosneft Dağıstan'da, Surgutneftgas ve Slavneft şirketleri de Leningrad'da yer almaktaydı. Bu örnekler dahi, bölge valilerinin merkez üzerinde nasıl baskı kurabildiğini açıklamada yeterli bilgi vermektedir.

Yine Üçüncü Bölümden hatırlanacağı üzere “aile” de Başkan Yeltsin üzerinde büyük bir etkiye sahipti. Öyle ki karar alma mekanizmasını doğrudan etkileme gücüne sahiptiler. Yeltsin'in zayıf ve edilgen politik rolü, başkaca unsurların etkisi altına girmesine neden oluyordu. Üstelik sağlık sorunlar, devlet işlerinde yetki paylaşımını zorunlu kılıyordu. Böylece Yeltsin'in yakın çevresi, başkanı ve dolayısıyla karar alma mekanizmasını kontrol altında tutuyordu.

Yeltsin döneminin aksine Putin döneminde karar alma mekanizması, daha az unsurun katılımı ile işlemekteydi. Bunun nedeni, liderlik faktörüdür. Putin, Rus halkının alışık olduğu ve özlediği karizmatik liderdi. Devletin merkezini güçlendirmesi, iktidar üzerinde büyük etkisi olan çevreyi düzene sokması, ekonominin düzeltilmesi, sosyal iyileşmeyi sağlaması, otoriter yönetimi kurabilmesi, bölge valilerinin bağımsız davranışlarını sınırlaması gibi gelişmeler, Rus halkının desteğini kazanmasına yol açtı. Rus kültüründe güçlü lider, her zaman devlet bekası ile ilişkilendirilmektedir. Ve başkan Putin, Rus geleneklerine çok uygun bir lider profiline sahiptir. Politikaya angaje olmuş ve iktidar gücünü kendi çıkarlarına kullanabilen bir etkiye sahip olan oligarkları kontrol altına almıştır. Ancak tamamen tasfiye etmedi çünkü serbest pazara inanan bir başkan'dı. Putin oligarklarla mücadele ederken yeni bir sınıf yaratmış oldu; devletleştirilen büyük ticari kuruluşların yöneticilerinden oluşan ve devlet yönetiminde bulunan güç yapılarının liderleri. Üçüncü Bölümde bahsi geçen “Siloviki”, karar alma mekanizmasında önemli etkilere sahipti. Ordu, istihbarat birimi, savunma bakanlığı, dışişleri bakanlığı gibi etkili kurumların yöneticilerinden oluşan silovik'ler, ellerindeki iktidar gücünü, Putin'in izin

verdiği ölçüde kullanabiliyorlardı. Bu, Putin dönemini Yeltsin döneminden ayıran çok önemli bir özellikti.

Güçlü bir merkezin gerekliliğine inanan Putin, bölge valilerinin bağımsız davranmalarının da önüne geçti. Parlamentodan, bölge valilerini, gerekli durumlarda, görevden alma yetkisini almıştı. Böylece valiler üzerinde merkezi otoriteyi kurarak çok parçalı dış politika görüntüsüne de son vermiş oldu. Hemen belirtmek gerekir ki Putin'e verilen kamuoyu desteği parlamento'ya da yansımıştı. Parlamento, Putin ile çalışabilecek partilerden meydana gelmiş oldu. Yeltsin'in ordu ile elde ettiğini Putin halkın desteği ile elde etmişti.

Putin Avrasyacı olarak niteleniyordu ancak dış politika konularında oldukça ılımlı ve akılcıydı. Batı ile rekabet etmek yerine ticaret yapmayı seçmişti. Asya güçleri ile Batı karşıtı açık bir yapılanmaya gitmek yerine ilişkilerini ekonomik temeller üzerine inşa etmişti. Karar alma mekanizmasına müdahil olan unsurları denetleyebildiği için Putin, bu mekanizmanın işleyişinde de mutlak belirleyicisiydi.

Yukarıda da bahsedildiği gibi karar alma mekanizmasını, onu etkileten unsurları ele almadan tam manası ile anlamak olanaksızdır. Zira salt anayasal tanımı, yani hukuksal çerçeve her zaman açıklayıcı olamamaktadır. Dolayısı ile Rusya Federasyonuna özgü nitelikler açıklanmalıdır.

Bilindiği üzere bir devletin siyasi sistemi, o devletin dış politikada karar almasını belirleyen en önemli etkenlerden biridir ve siyasi sistem, dış politika karar alma süreçleri ve karar vericiler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Zira hangi kurum veya aktörlerin dış politika karar alma sürecinde etkili olacağı, bu sistem tarafından belirlenir. Nitekim Rusya Federasyonunun sahip olduğu Başkanlık Sistemi, karar alma mekanizmasının kurumsal niteliğini belirtmektedir. Ne var ki ABD'deki veya Avrupa ülkelerinden farklı bir işleyişe sahiptir çünkü Rusya Federasyonu'nda parlamento, başkanın denetimindedir. Sadece parlamento değil diğer kurumlar da doğrudan başkanın denetiminde çalışır. İkinci bölümde anlatılan başkanın yetkileri hatırlandığında görülecektir ki Rusya Federasyonu siyasal hayatında başkan, en güçlü siyasi otoritedir. Dış politika konusunda da en yetkili makamdır. Süreci, dilediği gibi yönetmekte serbesttir. Bu yüzden Başkanı etkileyebilecek güç odakları veya çıkar grupları, karar alma mekanizmasını etkileyebilen önemli unsurlardır. Bu bağlamda Üçüncü Bölümde ele alınan Yeltsin dönemine ilişkin açıklamaların hatırlanması önemlidir.

Öte yandan karar alıcıların Rus kimliğine ilişkin yaklaşımları, dış politika eğilimlerini açıklamada önemlidir. Böylece Batılı değerleri önemseyen ve Rusya'yı Batı tarihinin bir parçası olduğuna inanan Atlantikçilerin 1991-1993 yılları arasındaki dış politikaları anlaşılmış olacaktır. Diğer taraftan, 1993-1996 yılları arasında Atlantikçilerin dış politika yaklaşımı, Rusya'nın kendisine has bir medeniyet olduğunu ve imparatorluk halkı olarak Rusların yeni bir imparatorluk kurması gerektiğine inanan Avrasyacılar tarafından eleştirilmiş ve Batıcı politika yerini daha dengeli bir Avrasyacılı dış politikaya bırakmış olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Üçüncü bölümde detaylı anlatıldığı üzere Rus dış politikasının karar vericilerinin Rus kimliğine ilişkin yaklaşımları, karar alma mekanizmasını doğrudan etkilemektedir. Unutulmaması gereken önemli bir nokta, bu etki seviyesini tayin eden de başkanın profilidir. Yeltsin ve Putin dönemlerinin kıyası, bu farkın anlaşılması bakımından önemli ipuçları içerir.

Rus kamuoyunun ve iç politik düzenin karar alma mekanizması üstünde etkileri de inkâr edilmez. Karar alıcılar, Sovyetler Birliğinin aksine ideolojik bir ön kabulden ve meşrulaştırıcı mekanizmadan yoksun oldukları için alacakları kararların kamuoyunca da onaylanması ihtiyacı içindedirler. Karar alma mekanizmasının işleyişine örnek olarak ele alınan Kosova krizinde de görüldüğü üzere kamuoyu, karar alıcılar tarafından dikkate alınmaktadır. Rus karar alıcılarının karar alma mekanizmasını işletirken, Ortodoks Hristiyanlığa inanmış, parti geleneği zayıf bir politik kültüre sahip, demokrasi ve katılım gibi değerleri hayati saymayan ama politikayla ilgili ve manipüle edilmesi eskine nazaran güç olan bir kamuoyu karşısında sınırlandıklarını da unutmamak gerekmektedir. Kamuoyunun etkisi sadece her zaman sınırlandırıcı bir nitelik de taşımamaktadır. Kosova krizinde yaşandığı üzere karar alıcıları daha agresif dış politika konusunda yönlendirmektedir de.

Karar alıcıları sınırlayan veya teşvik eden sadece yukarıda sayılanlar değil, bir de ulusal güç unsurlarıdır. Rus karar alıcıları, 1990'lı yıllarda, ulusla güç unsurlarının yetersizlikleri nedeni ile dış politikada ılımlı yaklaşım sergilemişlerdir. Ancak 2000 yılı itibari ile hem başkanın değişmesi, hem Rusya Federasyonu'nun önemli gelir kalemi olan enerjinin küresel pazarda fiyatının artması sonucu ulusla güç unsurlarından değişken olanlar kısa sürede önemli ivme kazandı. Öyle ki Rus karar alıcıları, enerji konusundaki avantajlarını dış politika aracı yapmışlardır. Enerjinin Rus dış politikasında araç haline gelmesinin nedeni, devletleştirme hareketleri sonucu enerji alanında faaliyet gösteren

büyük şirketlerin başına silovik'lerin getirilmesi ve bu kişilerin de karar alma mekanizmasında doğrudan yer almasıdır. Dolayısı ile devlet, küresel ölçekteki enerji şirketleri eliyle diğer devletiler ile olan ilişkilerine yöne vermektedir.

Uluslararası sistemin ülkelerin dış politikalarını etkilediği bilinmekle birlikte belirtmek gerekir ki Rusya Federasyonu, özellikle ilk on yılında uluslararası sistem tarafından önemli ölçüde sınırlandırılmıştır. Ancak reform ve yeniden yapılanma sürecini bir ölçüde geride bırakması ile yeni bin yıla yeni dış politika yaklaşımı ile girmişti. Sovyetler Birliğinin ideolojik doğmalarla sınırlanmış ve şartlanmış dış politikasının aksine çok yönlü ve ulusal çıkar temelinde hareket eden bir Rusya doğmuştur. Karar alıcılar, bir ideolojiyi yaşatmak ve küresel hedeflerine ulaştırmak adına değil ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek adına hareket ediyordu. İdeolojinin çerçevesinin ortadan kalması, karar alıcıların işi zorlaştırmıştır da. Dış dünyaya ilişkin önceden ve toplu bir değerlendirmesi olan Sovyetler Birliğinin aksine Rusya Federasyonu, her bir uluslararası meseleyi kendi gelişim süreci içinde değerlendirmek ve çok yönlü hareket etmek durumundadır. Aynı şekilde karar alma mekanizması, çok farklı bileşenlerin etkisine maruz kalmakta ve pek çok veriyi aynı anda işleyip çıktı üretmek zorundadır. Denilebilir ki dış politikada karar alma mekanizması, Sovyetler Birliğindeki aksine çok daha girift bir yapıya bürünmüştür.

Rus dış politikasındaki karar alma mekanizmasının somut olarak gösterilmeye çalışıldığı örneklerden biri olan Kosova Krizi sırasındaki Rus dış politikası incelendiğinde görülecektir ki karar alma mekanizması, çok sınırlı bir çevrenin kontrolündeydi. Her ne kadar bir kriz olarak gelişse de Kosova olayları sırasında Rus karar alıcıların dış politika oluşturmak için yeteri kadar vakti vardı. Karar alma mekanizmasının olağan işlemesi beklenebilirdi. Ne var ki zayıf bir başkan, dış politikaya müdahil oligark ve bölge valileri, uluslararası bu sorunu iç politika malzemesi yapma çabasındaki politikacılar ve başkanı kontrol eden “aile”nin etkin varlığı, karar alma mekanizmasının işleyişini önemli derecede etkilemiştir. Bu olayda karar alma mekanizması, sıradan işleyişinin dışına çıkmıştır. Başkan tarafından özel yetkiyle donatılan ve Rusya Federasyonu’nun Kosova krizi politikasını yönetmekle sorumlu tutulan, hem Dışişleri hem de Başbakanlık görevlerinde bulunmuş bir Sovyet diplomatı olan Yevgeny Primakov, Kosova krizi konusundaki karar alma mekanizmasını tek başına işletmiştir. Burada ön plana, güçlü bir politika aktör olan Primakov çıkmıştır. İstihbarat biriminde üst düzey görevden gelen ve akademik bir geçmişi

bulunan Primakov, hem kamuoyu tarafından desteklenen hem devlet kurumları içinde önemli desteği olan güçlü bir siyasi aktördü. Ancak yine bu nedenden ötürü “aile” tarafından etkisizleştirilmek istendi. Burada da görülmektedir ki siyaseten zayıf bir başkan, harici unsurların karar alma mekanizması üzerinde etkinlik kurmasına ve mekanizmanın işleyişini etkilemesine neden olmaktadır.

Dördüncü bölümde detayları ile ele alınan bu örnek, göstermektedir ki Rus dış politikasında karar alma mekanizması, olayların olağan seyrinde geliştiği bir dış politika meselesinde bile, işleyişini etkileyen unsurların etkisine son derece açıktır. Kosova Krizi, başkanın geri pando kaldığı bir örneklem olarak değerlendirilmelidir. 2008 Ağustosunda yaşanan Güney Osetya ve Abhazya krizi sırasında Gürcistan ile yaşanan çatışmada ise karar alma mekanizmasının doğrudan başkan ve gücünü halen korumakta olan başbakan tarafından yönetilmiştir. Olağanüstü şartların geçerli oldu ve bir kriz şeklinde gelişen Gürcistan Rusya çatışması, karar alıcılara yeteri kadar zaman bırakmıyordu ve en kısa sürece karar üretilmesi gerekiyordu. Ne var ki Rus politikacılar için beklenmedik bir durum olmayan Gürcistan’ın Güney Osetya’ya silahlı müdahalesi karşısında Rus dış politikasındaki karar alma mekanizması, anında karar üretmiş ve bunu da uygulamıştır. Hatırlatılması gerekir ki Rusya, Kosova krizi esnasındaki Rusya değildi. Reform sürecini tamamlamış, ekonomik ve askeri olarak toparlanmış, toplumsal sorunları önemli ölçüde çözüme kavuşturmuş ve güçlü bir başkanın tarafından idare edilen bir devlettir. Bu unsurlar, karar alma mekanizmasının işleyişini belirleyen önemli verilerdir. Dördüncü bölümde ele alınan bu ikinci örnek dikkatle incelendiğinde görülecektir ki başkanın güçlü olması, karar alma mekanizmasının daha dar bir çevre tarafında ve etkin biçimde işletilmektedir.

“Yakın çevre” konusunda Rus dış politikasında karar alma mekanizmasını incelerken görülmektedir ki, karar alma mekanizmasını etkileyen unsurların tamamı bir ölçüde işleyişi etkilemiştir. Tüm bu unsurları gösterebilmek adına ele alınan ve uzun bir gelişim süreci içinde değerlendirilen Rusya’nın “yakın çevre” politikası, hem geçiş dönemi olarak adlandırılan 1990 ile 2000 yılları arasında yaşanan iç ve dış gelişmelerden hem de Rus politik yaşamında gerçekleşen değişikliklerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Reformlar, politik yaşamda etkili olan siyasal akımlar, yeni güç ve çıkar odakları, siyasetin yeni aktörleri ve dış dünyada yaşanan değişiklikler ve gelişmeler, Rusya’nın yakın çevre politikasını oluşturan temel etkenlerdir. Görüldüğü gibi karar alma mekanizması, tanımlı

yapısının aksine dönemin koşullarına ve siyasi aktörlerin etkilerine bağlı olmak suretiyle işleyişini gerçekleştirmektedir.

Böylece Rus dış politikasının karar alma mekanizmasını ve işleyişinin etkileyen unsurları işlemiş olduk. Rusya'nın dış politikasını analiz ederken ve muhtemel adımlarını kestirmeye çalışırken karar alma mekanizmasının işleyişini belirleyen unsurların gözden geçirilmesi, büyük bir öngörü olanağı sağlayacaktır. Öte yandan Rus kaynaklarını kontrol eden birimlerin temel özellikleri incelendiğinde ve bu unsurların karar alma mekanizmasındaki konumları değerlendirildiğinde, Rus dış politikası daha öngörülür olacaktır. Bu noktada, tezde anlatılanlardan yola çıkarak birkaç öngöründe bulunmaya çalışalım.

Büyük Petro döneminden beri Rusya'nın geçirdiği siyasal, ekonomik, sosyolojik, kültürel evreleri dünya ile bütünleşme denemeleri olarak tanımlamak olanaklıdır. Bu süreç sonunda Rusya bir süper güç olmayı başarmış ama milliyetçilik ve din konusunda net çözümler üretemediği için sistem-ideoloji yabancılaşması yaşanmıştır. Bu zaafiyete ek olarak Stalinizmin politik hataları, Rusya ile komşularını şiddetli düşmanlar yapmıştır. Bu diktatörün otuz yıllık saltanatında (1922'de partinin ilk genel sekreteri olarak görevlendirilmesinden, 5 Mart 1953'deki ölümüne kadar) oluşan olumsuz Sovyet imajı bu rejimin çöküşüne kadar düzeltilememiştir.

Stalinizmin sağlıklı bir eleştirisinin bugün dahi Rusya'da yapılabildiğini söyleyemeyiz. I. Dünya Savaşı çıkmasaydı Sovyet Rusya doğamazdı, II. Dünya Savaşı'nda müttefik olan kapitalist dünyanın katkısı olmasaydı belki de Sovyet rejimi yıkılabilirdi. Stalin'in Berlin'i Viyana'yı ele geçirdiği doğrudur ama bunu Almanya'nın ortaklaşa yok edildiği ortamda başarmıştır. Keza Japonya'nın atom bombalarıyla ani çöküşünün oluşturduğu boşluğu Uzak Doğu'da Sovyet destekli Mao'nun doldurduğunu görmekteyiz. ABD ve İngiltere 1943 Tahran konferansında Stalin'e koşulsuz teslim sözü vermemiş olsalar ve Japonlar ya da Hitler'le ayrı bir ateşkes ve barış yapmış olsalar Sovyetlerin hali nice olurdu. Bu korku nedeniyle Stalin Ağustos 1939'da Hitler'le fazla duraksamadan saldırmazlık paktı yaptığı gibi, Mayıs 1941'de de Japonlarla bir dostluk anlaşmasını hemen yapmıştır. Stalin'in yaptığı her şey rejimi ve proleter iktidarının korumak için Makyavelist bir anlayışla meşrulaştırılırken, benzer işleri İngilizlerin ya da Amerikalıların yapması durumunda "burjuva ahlaksızlığı" olarak değerlendirilirdi. Bolşevizmin taktiksel yalanları en sonunda, rejimin resmen kabul ettiği "gerçeklere ve doğrulara" işte böyle dönüştü.

Rusya'nın devlet yönetimi anlamında aşması gereken en ciddi güçlük, kendisine göre doğrular üretmekten vazgeçip, nesnel doğrularla halkına ve dünyaya ulaşmayı denemesinde yatmaktadır.

Rusya Federasyonu Sovyet mirasını sahiplenip sahiplenmemek konusunda kararsızdır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlının ilişkisine de benziyor. Çin Halk Cumhuriyeti gibi bir ekonomik performansı yakalayamamış olan, ekonomisi büyük oranda enerji ve hammadde ihracı ile silah satışına dayanan bir Rusya'nın yeniden bir süper güç olabilmesi olanaklı değildir. Üstelik de sıradan bir ulusalcı anlayışla hareket ederek ve evrensel etkileri olacak ideolojiden yoksun kalarak. Rusya açısından yerel ve bölgesel ittifaklar da fazla gelecek vaat etmemektedir. Karabağ ve Abhazya gibi sorunları kendi "yakın komşu" politikaları çerçevesinde görerek, başka türlü açıklamaları kabul etmemektedir. Batılı merkezlerin yıkıcı etnik-dinsel propagandasının benzerini Batılılarla dost olmaya çalışan eski Sovyet cumhuriyetlerine uygulamakta, böyle olunca da istikrara değil bölgesel krizlere çanak tutan politikalara yönelmektedir. Rusya'nın istikrar-bozucu saldırgan imajının Sovyet döneminde dış dünyada ona ne gibi "yararlar" sağladığı ortadayken, böylesi uygulamalardan vazgeçmemek, ancak Sovyetlerden ve Çarlıktan miras emperyal, baskıcı, hoyrat bürokratik gelenekle açıklanabilir. Marksizm'i mutlak bilim sayarak her şeyi ona uygun hale getirme çabası Rusya'yı gerçeği düşünmek ve anlamaktan yoksun bir duruma sokmuştu. Bugün de böyle bir temel sorun Rusya dış politikasını etkilemektedir.

Ciddi bir ekonomik yıkım Rusya'da büyük bunalımlar getirebilir. Bunlar bu federasyonun parçalanmasına bile neden olabilir. Rusya dünya ile özellikle de Batı dünyası ile ekonomik yıkım getirebilecek sürtüşmelerden uzak duracaktır. Stalin döneminin acı tecrübeleri bunun kabul edilmesini zorunlu kılıyor. Böyle bir politika, artık bitmekte olan "tek kutuplu dünya" retoriğinin sonunu da getirebilir. Rusya'nın Çin ile siyasi işbirliğinin ürünü olan Şanghay Örgütü yapılanması giderek daha zengin içerikler kazanabilir. Fakat ekonomisi Batı ile entegre olan Rusya'nın siyasi ve askeri olarak başka denizlerde seyretmesi kolay kolay mümkün olmayacaktır.

Rusya, İslam dünyası ve Türk dünyası ile de barışmak zorundadır. Bunu yapmaksızın baskı ve şantaj politikalarıyla Asya'da istediği etkiyi kuramaz. Karabağ başta olmak üzere Ermeni-yanlısı tutumlar bu noktada ciddi sorunlar oluşturmaktadır. İsrail'in ABD politikasındaki önceliği, bu ülkedeki Yahudi varlığı ve etkisi dikkate alındığında son

derece olağandır. Oysa Rusya’da hiçbir şekilde böyle bir mutlak belirleyici Ermeni lobisi olmadığı halde, bu politikalara ısrarla devam edilmesi, ancak Çarlık ve Stalinist Komünist Sovyet dışışleri anlayışından kalma bir refleks ve tortu olarak değerlendirilebilir.

Rusya fikri ve kültürel olarak yeniden bir çekim merkezi olmak istiyorsa, Ortodoksluk ve giderek ırkçılığa doğru tırmanan bir milliyetçilikle bunu başaramaz. Despotizm, belli ülke ya da bölgelerde bir parti ve iktidar olabilir, bir rejim ve devlet de olabilir ama hiçbir yerde ve hiçbir zaman bir sistem olmamıştır ve olabileceğini söylemek de güçtür.

Sonuç olarak Rusya kendi yetersizliklerinin ürünü olan iç ve dış krizleri yaşamaya devam edecek, ancak düşmanlarının krize veya zafiyet içine düştüğü durumlardan, III. İvan ya da Stalin gibi yararlanmaya bakarak, kendisine roller arayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitap ve makaleler

- Acar, Kezban. *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi*, 1. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, 4. Basım, 2006.
- Baranovsky, Vladimir G. “Kosovo: Rossiyskie İnteresı Sliškom Znaçitelni”, *Mejdunarodnaya Jizn*, 1999, no;6.
- Baydina, O. V; L. B. Volkov; A. A. Goltsblat. *İz İstoriyi Sozdaniye Konstitutsiyi Rossiyskoy Federatsii. Konstitutsionnaya kommissiya: stenogrammi, materialı, dokumentı (1990-1993)*, Fond Konstitutsionnih Reform, 2008.
- Brzezinski, Zbigniew. *Büyük Çöküş*, (çev. Gül Keskin, Gülsev Pekkan) 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990.
- Büyükkakıncı, Erhan. *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, 1.Basım, Phonix Yayınevi, Ankara, 2004.
- Çam, Esat. *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınevi, 2000,
- Danilevskiy, NikolayYakovleviç. *Rossiya i Evropa: vzgladnakulturnie i političeskie otnoşeniye slavanskogo mira k germano-pomanskomu*, Glagol, 1995.
- Dugin, Aleksandr. *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, (çev. Vügarİmanov), Küre Yayınları, 2003.
- Fekkerodt, İ.G. *Rossiyapri Petre Velikom, Neistoviy Reformator*, (çev. A.N.Şemakina), Fond Sergeyta Ubova, 2000.
- Gali, İgor; V. İ. Dromov; G. A. Valilyev; O. S. Şenin. *Sovyetler Birliği Neden/nasıl Yıkıldı?*, (der. ve çev. Arif Berberoğlu), Phonix Yayınevi, Ankara, 2008.
- Galumov, Evgeni A. *Mejdunarodniy İmidj Rossii: strategiya formirovaniye*, İzvestiya Yayınları, Moskova, 2003.
- Gorbaçov, Mihail. *Perestroika; ülkemiz ve dünya için yeni düşünce*, (çev. Kasım Yargıcı), Güneş Yayınları, İstanbul, 1988.
- Gönlübol, Mehmet. *Dış Politika, iç etkenler açısından bir dış politika incelemesi*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1969.
- Guseva, Tatyana Alekseeva; Liliya Evgenevna Çapkeviç. *Novaya Sistema i Struktura Organov İspolnitelnoy Vlasti*, Volters Kluver, 2005.
- Guskova, Evgenevna YU. *Vneşnaya Politika Rossii*, 1991-2002.

- Hasgüler, Mehmet; Mehmet B. Uludağ. *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, 1.Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- Herspring, Dale R. (ed), *Putins's Russia Past Imperfect, Future Uncertain*, Rowman&Littlefield Publishers, 2005.
- İmanov, Vügar. *Avrasyacılı Rusya'nın Kimlik Arayışı*, 1.Basım, Küre Yayınları, İstanbul, 2008.
- İşyar, Ömer Göksel. *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, 1.Basım, Alfa Yayın ve Dağıtım, 2004.
- İvanov, İgor Sergeyeviç. *Novaya Rosiyskaya Diplomatiya: deset let vneşney politiki strani*, Olma-Pressa, 2002.
- Kamalov, İlyas. *Putin'in Rusyası; KGB'den Devlet Başkanlığına*, Aknüs Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kissinger, Henry. *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), 5. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kriştanovskaya, Olga. *Anatomiya Rossiyskoy Eliti*, Zaharov, 2005.
- Kurat, Akdes Nimet. *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 3. Basım, AKDITYK, 1993.
- Mardariaga, Isabel de. *Çariçe Katerina Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*, (çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- Marks, Karl. *18. Yüzyılda Gizli Diplomasi Rus Despotluğunun Asyatik Kökeni*, (çev. Işık Soner), Kaynak Yayınları, 1992.
- Oliker, Olga; Keith Crane; Lowell H. Schwartz; CathrineYusupova. *Russian Foreign Policy, Sourcesand İmplication*, RAND Corporation, 2009.
- Onay, Yaşar. *Rus Stratejisinin Mimarları*, 1.Basım, İlgı Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2008,
- Pianzola, Maurice. *Lenin İsviçre'de*, (çev. Kerem Kurtgözü), 1.Basım, Evrensel Basın Yayın, İstanbul, 2000.
- Primakov, Evgeni. M. *Minnoe Pole Politiki*, Molodaya Gvardiya, Moskva, 2007.
- Sakwa, Richard. *Putin Russian's Choce*, Second editions, Routledge, New York, 2008.
- Sapmaz, Ahmet. *Rusya'nın Transkafkasya politikası ve Türkiye'ye etkileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.
- Sorokin, Pıtırım Aleksandroviç. *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeler*, 1. Basım, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008.
- Sönmezoğlu, Faruk (Der). *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2004.
- Şalaev, Yuri Borisoviç; Bulla, Karl Karloviç. *St. Peterburg-Stolitsa Rossiyskoy İmperii*, Ruskaya Kniga, 1993.

- Şen, İlker Gökhan. *Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi*, T.C Anadolu Üniversitesi yayınları, no 1553, Eskişehir, 2004.
- Tolstoy, N. İ; L. N. Gumilev; V. M. Jivov. *Vzгляд na ruskuyu istoriyu ne c Zapada, a s Vostoka*, Univers, 1995.
- Torkunov, A. V; M. V İlyin; Y. M. Kolosov; N. N Liventsev; A. Y. Melvil; A. K Corokin; İ. G. Tülin; O. G.Ultsiferov. *Vneşnaya Politika Rossiyskoy Federatsiyi*, Moskovskiy Gosudarstvenniy İnstitut Mejdunarodnih Otnoşenii MİD Rossii, 2000.
- Vısakov, VasiliyVasilieviç. *Privatizatsiya v Rossii: put k bogatstvu? k bankrotstvu?*, Postovskiyna-Donu in-t Narodnogoho-va, 1994.
- Vladimir T. Çumakov, Pçelov, E. V; *Praviteli Rossii: ot Yuriya Dolgorukogo do naşihdney*,Ejegovdny Spravoçnik Po Rossii, Graf, 1999.
- Wittfogel, Karl August. *Oriental Despotism: a comparative study of total power*, VintageBooks, , California Üniversitesi, 1981.

Diğer Kaynaklar

- Acer, Yücel: “1926 Irak Sınır Antlaşması’nın Geleceği”
<<http://www.usakgundem.com/yazar/631/1926-irak-sinir-antlasmasi%E2%80%99nin-gelecegi.html>> (17. 08. 2009)
- Alptekin Molla, “Soğuk Savaş Sonrası NATO Askeri Müdahaleleri ve Türkiye’nin Rolü: Kosova Krizi ve Müdahale Süreci”
<<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/06a/03.htm>> (27.05.2010)
- Avrasya Uygulama ve araştırma Merkezi, “Rusya”
<<http://avrasyamerkezi.okan.edu.tr/node/19>> (16.05.2010)
- Berdiyaev, Nikolay, “O Rabstve i Svobodı Çeloveka”
<http://krotov.info/library/02_b/berdiyaev/1939_036_01.html> (02. 05. 2009)
- Cumhuriyet Strateji, “Rus silah sistemleri”
<<http://gbulten.ssm.gov.tr/arsiv/2005/05/23/03.htm>> (13.07.2010)
- Dünyadaki Nükleer Güçler
<http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050502_nuclear_powers.shtml> (08.05.2008)
- Fatih Özbay, “Tarihi Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu”
<http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=153:tarihsel-suerec-cerisinde-guene-y-osetya-sorunu&catid=86:analizler-kafkaslar&Itemid=148> (27.05.2010)
- Gamze Güngörmüş Kona, “Orta Asya'da Güç Mücadelesi”
<http://www.cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=505:orta-

[asyada-guec-muecadelesi&catid=57:makale-ve-raporlar&Itemid=63&lang=tr>](#)
(02.06.2010)

Güner Özkan, “Rusya ve ‘Yakın Çevre’nin Yeniden İnşası”
<<http://www.usakgundem.com/yazar/1052/rusya-ve-‘yakın-çevre’nin’-yeniden-insasi.html>> (02.06.2010)

Güner Özkan, “Rusya ve Yeni Dünya Düzeninw Giden Yol”
<<http://www.usakgundem.com/yazar/1051/rusya-ve-yeni-dünya-düzenine-giden-yol.html>> (02.06.2010)

Milli Güvenlik Konseyi Statüsü
<<http://www.scrf.gov.ru/persons/sections/6/>> (20.10.2009)

Nikolay Berdiyaev ile Yüzyıllık Reportaj, “Asyalı ve Avrupalı Ruh”
<<http://www.tabut.net/Nikolay-Berdayevand8217le-yuz-yillik-roportaj-Asyali-ve-Avrupali-Ruh-t88209.html>> (02.05.2010)

Kafkasya Stratejik Araştırmalar Grubu, “Güney Osetya Raporu”
<<http://www.comuuit.org/index.php/sag/kafkasya-stratejik-arastirma-grubu/38-guney-osetya-raporu>> (27.05.2010)

Oğan, Sinan: “Sovyetler Birliği’nin Mirası BDT de Dağılıyor”
<<http://www.turksam.org/tr/a697.html>> (15.08.2009)

Olsi Jazexhi; Halil İbrahimi, “Balkanlarda Amerikan Dış Politikası”
<<http://www.olsijazexhi.com/balkanlarda.htm>> (27.05.2010)

Özgücan Cengiz, “Gürcistan Krizi: Soğuk Savaş’a Dönüş mü, Yeni Büyük Oyun’un Devamı mı?”
<<http://www.usakgundem.com/haber/24529/-yorum-gürcistan-krizi-soguk-savas’a-dönüs-mü-yeni-büyük-oyun’un-devami-mi.html>> (12.09.2008)

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi, resmi web sitesi:
<www.mid.ru>

Rusya Federasyonu Ekonomisine toplu Bir Bakış”
<<http://www.rusyaofisi.com/toplubakis.htm>> (13.07.2010)

Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi”
<<http://www.scrf.gov.ru/documents/11/3.html>> (20.10.2009)

Saakaşvili’ye Liderlerden Destek”
<<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=725428&title=saakasviliye-liderlerden-destek>> (02.06.2010)

Sefa Sekin, “Dünya Tatlı Su Rezervlerinin Coğrafi Dağılımı”
<[http://www.marmaracografya.com/pdf/1.14-\(s.247-256\)dr.sefasekin-donyatatlisurezervlerininindagilimi.pdf](http://www.marmaracografya.com/pdf/1.14-(s.247-256)dr.sefasekin-donyatatlisurezervlerininindagilimi.pdf)> (27.05.2010)

The World Factbook, “Russia”

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>>
(13.07.2010)

Turgut Demirtepe, “Güney Osetya Krizi’nin Orta Asya’ya Yansıması”

<<http://www.usakgundem.com/yazar/1038/güney-osetya-krizinin-orta-asya’da-yansimasi.html>> (02.06.2010)

Ülkeler Rehberi, “Rusya”

<<http://www.ulkeler.net/rusya.htm>> (26.05.2010)